

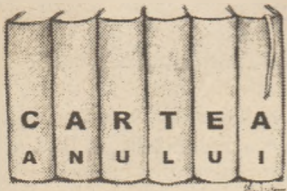
România literară

Apare săptăminal
sub egida
Uniunii Scriitorilor

Editată de Fundația
România literară
cu sprijinul Fundației
Anonimul

11 - 17 decembrie 2002
(Anul XXXV)

49

Decernarea premiului
va avea loc miercuri
11 decembrie la ora 19
la Clubul Prometheus
din Piața Națiunilor
Unite nr. 3-5

CARTEA ANULUI (2001-2002)

Premiul "României literare" - NOMINALIZĂRI

Mircea
Cărtărescu

Orbitor - Corpul

Radu
Cosașu

Supraviețuirile I

Gabriel
Liiceanu

Ușa interzisă

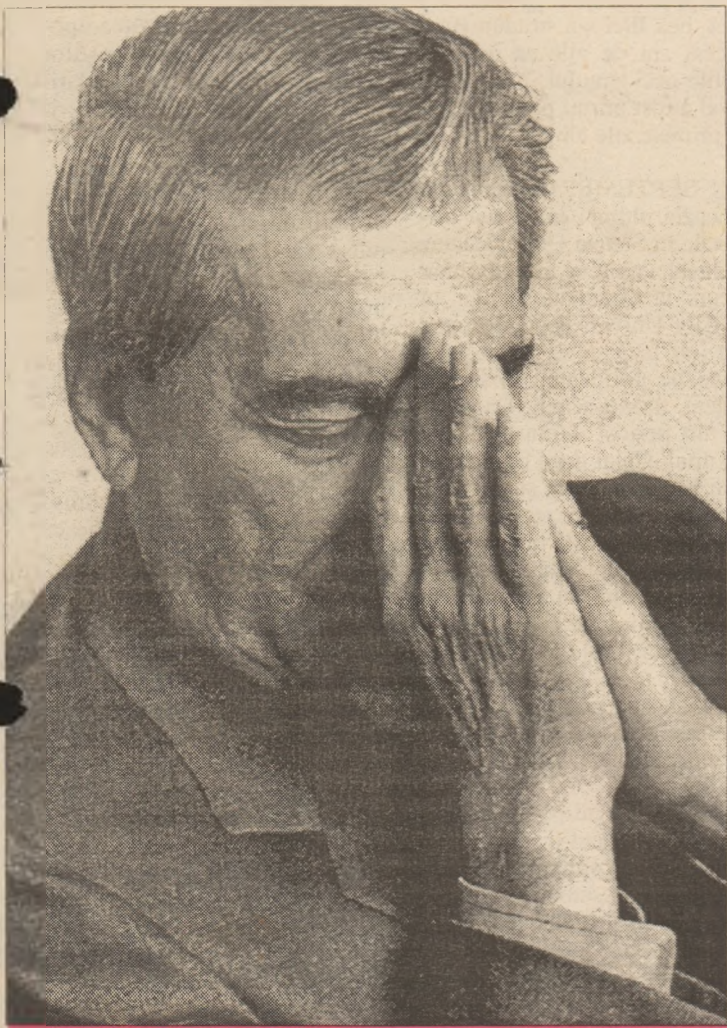
H.-R.
Patapievici

Omul recent

Tia
Șerbănescu

*Femeia din
fotografie*

Interviul "României literare"

în exclusivitate

cu

Mario Vargas Llosa

realizat de Alin Genescu

(pag. 28-29)

EDITORIAL de Nicolae Manolescu

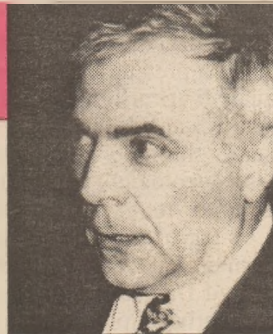

Foto: Ion Ciucu

Comunism și naționalism

In *Gîndirea captivă*, Czeslaw Milosz analizează concubinajul dintre naționalism și comunism într-un moment (la începutul anilor '50) în care celor mai mulți dintre noi cele două doctrine li se păreau incompatibile. Cominternul și Cominformul, ca mai devreme, în plan teoretic, internaționalismul proletar, transformaseră naționalismul în cel mai important, alături de fascism, adversar al comunismului. Nu doar în varianta lui stalinistă, pe care generația mea a învățat-o la școală și a trăit-o pe pielea ei, dar și în aceea marxist-leninistă originară, comunismul a fost o formă de globalizare și a avut vocație planetară. Și, totuși, Milosz a remarcat succesul imens pe care l-a cunoscut, bunăoară, titoismul din clipa desprinderii de sovietici, a mareșalului, model, ulterior, pentru Albania, China și România ceaușistă: *ketmanul naționalist*, cum l-a numit el cu formula lui Gobineau despre fundamentalismul musulman, s-a dovedit capabil să realimenteze solidarități etnice pe care sovietizarea le compromisese și energii morale care păreau definitiv de domeniul istoriei.

La sfîrșitul deceniului al șaselea și, apoi, cu mai multă forță, la începutul deceniului al optulea, naționalismul i-a cucerit pe comuniștii români și chiar și pe cei care nu iubeau comunismul, dar vedeau în convertirea lui la idealuri patriotice, antirusesești, o posibilă ieșire din tunel. Abilitatea lui Dej (care în 1958 a obținut retragerea armatei sovietice din România, iar în 1964 a declanșat o campanie populară împotriva vecinului de la Răsărit) și, apoi, a lui Ceaușescu de a exploata sentimentele naționale re-născute (mai ales în 1968, cînd cu intervenția militară din Cehoslovacia) au izbutit să-i împace în bună măsură pe români cu o ideologie de import, respinsă aproape unanim înainte. Comunismul național al lui Ceaușescu n-a mai trezit aceeași ură precum comunismul internaționalist al lui Stalin.

Ar trebui, poate, analizat mecanismul psihologic al acestei schimbări. În mod evident, ceaușismul n-a fost mai blind decît stalinismul. Sofisticarea ororii n-a însemnat diminuarea ei. Nu s-a trăit mai bine în anii '80 decît în anii '50. Mai cu seamă că deceniile care-i despart aduseseră o oarecare ameliorare materială. Dezastrul din interior și izo-

larea în exterior a țării nu mai constituiau un secret pentru nimeni. Nici atotputernicia Securității care făcuse din regimul ceaușist un regim penitenciar. Cu toate acestea imaginea de bun român a lui Ceaușescu a continuat să stimuleze credința unora și să descurajeze disidența altora. Mesajul naționalist s-a substituit celui comunist în însuși nucleul ideologic al sistemului (ce a fost protocronismul, dacă nu rodul acestei substituiri perverse?) și a ascuns, pînă la un punct, efectele nefaste ale metodelor foarte ortodox-comuniste de gestionare economică și de guvernare ale lui Ceaușescu. După 1989 și în pofida revoltei populare care l-a gonit pe dictator, această imagine patriotică a lui Ceaușescu s-a păstrat, ca să nu spun că a fost cu grija conservată de ultimii mohicani ai defunctului regim. Se poate crede că salvarea ideii comuniste n-a venit atît de la iluzia de dreptate socială și de egalitate pe care s-a bazat inițial, cit de la aceea de solidaritate națională pe care a întreținut-o la sfîrșit.

Întrebați despre voința de a se reforma a PCR, foștii săi lideri simpatizanți ori doar beneficiari (unii astăzi, mari capitaliști), răspund exclusiv prin exemple de "naționalizare" a politicii lui, fie acestea doar de natură morală, ținînd de "demnitatea" cu care Ceaușescu s-a raportat atît la sovietici, cit și la americani. (Nu l-a pus el la punct pe reformistul Gorbaciov? N-a refuzat el clauza națiunii celei mai favorizate, preferînd a-și plăti datoriile?). Nici un cuvînt despre ameliorarea esenței doctrinei, despre vreo "primăvară" ca la Praga și, cu atît mai puțin, despre vreo revoluție ca la Budapesta. Cel care condamna în 1968 invadarea Cehoslovaciei lui Dubcek, o cerea în 1981 pe a Poloniei lui Walensa: deosebirea venea din faptul că, în 1968, refuzul lui Ceaușescu era dorința de a se desprinde de politica expansionistă a sovieticilor, în vreme ce în 1981 solicitarea era teama de succesul reformelor poloneze. Însă atît refuzul cit și solicitarea erau prezentate în aceiași termeni patriotici. Comuniștii români din deceniile ultime au fost mereu mai buni comuniști decît români: dar au știut să cultive impresia contrară că sînt mai buni români decît comuniști. Asta chiar în situații critice precum cele de mai sus, cînd au contat pe incapacitatea celor mai mulți de a discrimina între atitudinile și acțiunile lor. ■

BIBLIOTECA

DEODATĂ cu speranțele, visele și iluziile că în România se va trăi în deplină normalitate au amuțit și lozincile de la începutul anilor '90. Astăzi nu mai e nimeni curios să afle „Cine-a tras în noi / În 16 - 22”. Revoluționarii s-au metamorfozat în profitori ai vremilor tulburi, înfigându-și colții în avantajele oferite generos de beneficiarii tragediei din decembrie 1989. Destui dintre ei sunt prosperi oameni de afaceri ori au intrat în jenante combinații politice. Covârșitoarea majoritate se află alături de Ion Iliescu, omul-aspirator, care-a știut să-i „curețe” de ideile revoluției. Nimeni nu mai vorbește de asasinii cu acte în regulă, declarați ba prea bolnavi, bă prea utili noii puteri pentru a fi trimiși la pușcărie. Chițac și Stanculescu (unul cu „bulanul chimic”, celălalt cu „ghipsul ideologic”) își văd netulburată de reumatisme, cultivând cu fervoare tehnica găurilor de memorie. Ce să mai aștepti, când Dan Iosif a ajuns un simplu berbece politic, folosit de Ion Ilici pentru a-l contracara pe Năstase? Din erou al baricadei, Ioșca a îmbrăcat uniforma de plutonier al pichetelor de la bârlogul lui Năstase.

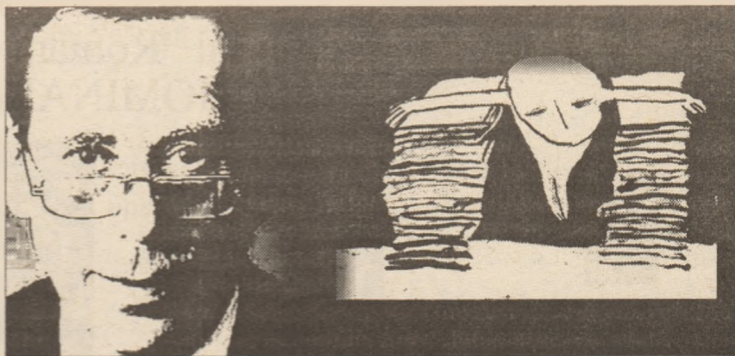
O formulă precum „Cine-a stat cinci ani la ruși / Nu poate gândi ca Bush” ar fi fost și ea absolut ridicolă în după-amiaza lui 23 noiembrie 2002. Omul cincinalului sovietic e îmbiat de americani să se întoarcă de unde-a venit, ba chiar să ia întregul popor cu el. Om fi crezând noi că mergem spre Vest, dar în realitate ne îndreptăm — pe ritmuri de „Kalinka” și „Suliko” — spre Est. Dintr-o simplă mișcare, am devenit poduri umane peste care mărșăluiește regimentul de lux al iliescianismului triumfător. În defilarea noastră furibundă îi vom cam calca în picioare pe frații moldoveni (pentru că despre ei nici Bush, nici bușitorul revoluției din '89 n-au suflat o vorbă), dar ce mai con-

contrafort

de Mircea Mihaies

Omagiu lui Václav H.

tează? Important e să fim cumînți și să nu ieșim din vorba lui nenea Putin, că de idealurile revoluției au alții grijă. Iar de scandal, stea e suficient de mare. Ce-ați zice, ca melodie de încălzire, de refrenul „Iliescu și cu Bush / Ne dădură iar la ruși”?

AR FI o nenorocire pentru noi toți ca invitația de aderare la N.A.T.O. să fie grevată de cine știe ce acorduri secrete. După cum merg lucrurile pe furibunda noastră planetă, n-ar fi exclus ca în câțiva ani să-i vedem pe ruși (după ce vor fi anihilat/pacificat/înghițit tot ce vor fi vrut, din Cecenii până în Moldova, cu Ucraina cu tot) intrând, în stilul lor lipsit de inhibiții, în N.A.T.O. Și n-ar fi exclus ca, odată pătrunși în lumea civilizată, să le demonstreze occidentalilor că N.A.T.O. e prea mare și c-ar fi nevoie de-o dublă comandă: una la vest și alta la est. Iar ei și-ar asuma, generoși cum îi știm, conducerea N.A.T.O.-ului de est. Să nu-mi spuneți că e un scenariu idiot. Faptul că Iliescu („cârpa kaghebită”, vă amintiți?) a transpirat mai ceva decât Constantinescu să ne ducă la Bruxelles nu pare de asemenea idiot?

Cât despre întrebarea care i-a îmbarasat atâta vreme pe intelectualii români, „De ce n-avem

un Havel?”, mai bine s-o uităm. N-am avut, în anii nouăzeci, un Havel pentru că n-am avut unul nici în anii optzeci și nici în anii șaptezeci. N-am avut nici un intelectual important care între compromis și onoare să fi ales onoarea. Emigrarea (soluție, recunosc, tragică ea însăși) a fost văzută cel mai adesea ca forma supremă de opoziție la regimul sclerată al comunistilor. Nu mai vorbesc de cei care să fi preferat închisoarea unei libertăți cu călușul în gură. N-am văzut nici o fotografie în care o „conștiință” românească să fi lucrat ani de zile ca hamal într-o brutărie, așa cum a făcut-o Václav Havel, omul căruia regimul comunist cehoslovac i-a pus pașaportul în mână, dar el a replicat zâmbind: „Mulțumesc, domnilor, prefer să car saci în gară, decât să-mi părăsesc țara!”

Peste câteva luni, în februarie 2003, după treisprezece ani în care și-a condus în mod strălucit țara, Václav Havel se va retrage din politică. Rolul lui în istorie e asigurat. Veți spune că și al lui Iliescu e asigurat. Mersi de-așa loc! Oricâte pete în soare ai căuta, n-ai să găsești nici una pe blazonul lui Havel. Absolut nici una. Havel a preferat umilita muncii abrutizante și n-a făcut niciodată caz din asta, în timp ce Iliescu se considera „dizident” pentru c-a fost trimis

„doar prim-secretar” la Iași. Ce-i drept, nea Ilici s-a străduit (fără succes) ani de zile să intre în grațiile occidentalului, în timp ce Havel a fost primit pe brațe încă din primele zile ale lui 1989.

ÎN SEPTEMBRIE 2002, cu ocazia ultimei lui vizite oficiale în Statele Unite, Václav Havel a ținut un extraordinar discurs la Graduate Center of the City University. Un discurs care i-ar face să se ascundă de rușine pe politicienii noștri — evident, dacă l-ar citi. Dar nu e nici un pericol — nu-l va citi nici unul. Chiar dacă propozițiile lui Havel ar cădea sub privirile vreunui consilier cu imaginea, sunt sigur că acesta le va ascunde, într-atât viziunea președintelui ceh continuă să fie un deget acuzator îndreptat împotriva celor care fac politică uitând de onoare.

Există, de pildă, o frază, în care Václav Havel vorbește despre sentimentul de jenă când analizează pe cei „a căror muncă am spijinit-o, sau pe cei a căror influență am făcut-o posibilă”. Îl vedeți pe-un politician român capabil de-o asemenea obiectivitate? Ai noștri nu s-au debarasat nici măcar de infractorii dovedii, preferând să facă corp comun cu toate secăturile. Vi-l puteți imagina pe nea Ilici distanțându-se de Văcăroiu? Sau de

inginerii financiari care-au adus țara la sapa de lemn? Din contră, nu pierde prilej să nu-și arate iubirea părintească, atârnându-le pompoase tinichele în piept.

POATE că în „forul sau intim” Iliescu va fi regretând „influența pe care a făcut-o posibilă” a fiului-trădător, Adișor. Dar nici măcar asta n-o va recunoaște public. Pentru simplul motiv că politicianul român se crede, în mod sincer, infailibil. Cum să recunoască el că l-a „inventat” pe Arogant (deși în materie de paternitate nu e prea clar cum stau lucrurile cu „inventatorii” lui Năstase!), când puterea lui provine din știința de a evita greșelile? Teroriștii din decembrie 1989, minerii, cotonogirea opoziției, protejarea extremiștilor xenofobi și antisemiși, măcelărirea, la Târgu Mureș, a ungurilor? Simple accidente de parcurs! Enigme ale istoriei!

Václav Havel iese din scenă în chip de erou. Nu știe dacă a reușit să creeze o planetă mai bună, dar e convins că nu lasă în urmă o țară mai rea decât a preluat-o. Pe vremea Revoluției de catifea de la Praga visa la un univers în care „vocile poezilor să fie la fel de puternice ca și vocile bancherilor”. Astăzi știe că o lume intrată pe mâinile poezilor nu s-ar „transforma brusc într-un poem”. Dar mai știe că nu merită să trăiești într-o lume fără poezi. (Păunescu, stai liniștit: nu la tine se gândea!)

A, și încă ceva: conferința lui Havel se numește „Bun-rămas politiciii”. Măcar titlul acestui testament de-ar ajunge sub ochii guvernanților români! Pentru că nu doar râia, dar și gesturile pot fi uneori molipsitoare!

P.S. Prin acest articol, îi mulțumesc d-lui Havel pentru contribuția sa la primirea României în N.A.T.O. Să nu uităm că simbolicul obiect cu care lordul Robertson a consfințit actul istoric de la Praga e un cadou al președintelui ceh! ■

România literară

Director: Nicolae Manolescu

Revistă editată
cu sprijinul
Fundației
ANONIMUL

Redacția:
GABRIEL DIMISIANU - director adjunct,
ALEX. ȘTEFĂNESCU - redactor-șef,
MIHAI PASCU - secretar general de redacție.
ADRIANA BITTEL, CONSTANȚA BUZEA,
MARINA CONSTANTINESCU, MIHAI MINCULESCU.
Redactori asociați: IOANA PÂRVULESCU,
CRISTIAN TEODORESCU, EUGENIA VODĂ.
Corectură: CONSTANȚA BUZEA (pag. 2, 3, 8, 9, 19, 24, 30,
31), ECATERINA IONESCU (pag. 1, 4, 5, 22, 23, 26, 27, 32),
SIMONA GALAȚCHI (pag. 10, 11, 13, 14, 15, 25, 28, 29),
NINA PRUTEANU (pag. 6, 7, 12, 16, 17, 18, 20, 21)
Grafică: MIHAELA ȘCHIOPU.

Tema numărului: *Înainte de Moș Nicolae.*
Tehnoredactare computerizată: IONELA STANCIU,
EDUARD CANDET, MIHAI HĂȚULESCU
Introducere texte: GETA GHEORGHIU.

Administrația: Fundația „România literară”, Calea Victoriei 133, sector 1, cod 71102, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod 71341. Cont în lei: B.R.D., filiala Pipera, 251100975019501. Cont în valută: B.R.D., filiala Pipera, 251100975019501. Mihai Pascu (director executiv), Mirona Laudă (economist principal), Corneliu Ionescu, Gheorghe Vlădan (difuzare, tel. 212.79.81). Secretariat: Sofia Vladan.

Correspondenți din străinătate: Rodica Binder (Germania), Andreea Deciu (SUA), Gabriela Melinescu (Suedia), Libuse Valentová (Cehia).

e-mail: romlit@romlit.ro http://www.romlit.ro

Revista „România literară” este editată de Fundația „România literară” cu sprijin de la Fundația „Anonimul”, Uniunea Scriitorilor din România, Ministerul Culturii și Cultelor, Banca Română pentru Dezvoltare.

Umanitatea pierdută a secolului XX

ÎN anchetatorul din *Zero și infinitul*, romanul de faimă mondială al lui Arthur Koestler, încerca să-l convingă pe deținutul politic Rubacioff, alias Buharin, să renunțe la scrupulele lui morale și sentimentale mic-burgeze și să-și recunoască activitatea criminală contra-revoluționară, el pleda de pe pozițiile "rațiunii" și "logicii" duse pînă la capăt, în realitate ale acelei raționalități delirante reduse în esență la câteva obsesii și idei fixe pe care s-au bazat regimurile totalitare ale secolului XX, în acțiunea lor devastatoare.

Cum se face că instaurarea încrederei în forța nelimitată a rațiunii și a ideii de progres care, odată cu primele cuceriri ale științei moderne, a luat locul credinței în supranatural, creînd postulatul unității speciei umane în locul pierarhizării ei, cum se face că aceste teze de sorginte carteziană a secolului Luminilor au dat naștere regimurilor totalitare cele mai implacabile din istorie, care nu s-au sfîșit să le batjocorească, să le pervertească și denatureze cu cinism, pentru a justifica în numele lor cele mai mari crime și fărdelegi, de la minciună, jaf și umilinte nesfîrșite pînă la genocidul pe calea Holocaustului, lagărelor de concentrare și exterminărilor în masă, care au refuzat calitatea de om unor zeci de milioane de indivizi?

Acestea sînt cîteva din întrebările care l-au frămîntat pe filozoful evreu-francez Alain Finkielkraut și la care a căutat să răspundă în cartea sa *Umanitatea pierdută - eseu asupra secolului XX*.

Toate marile sisteme totalitare, arată Finkielkraut, și-au afirmat voința de a schimba omul (crearea "omului nou"), de a purifica umanitatea: comuniștii, pe calea luptei de clasă, a desființării proprietății individuale și exploatarea omului de către om; naștii, pe baza ideii rasei superioare, adăugată la teoria lui Darwin despre evoluție, ceea ce implica pentru ei, atît în teorie cît și în practica de zi cu zi, anihilarea de pe fața pămîntului a evreilor, rasa inferioară, impură, cauza tuturor relelor ca și a tuturor specimenelor "slabe", asociale - idee preluată în germene de la Nietzsche.

Iată cum s-a confirmat în invenția

politică a secolului XX, totalitarismul, un aforism al lui Chesterton: nebuni nu sînt cei care și-au pierdut uzul rațiunii, ci cei care au pierdut totul în afara de rațiune. Piezind omenia din cauza unei raționalități sterpe, desprinse de viață (ceea ce, spre deosebire de Sartre, îi repugnă lui Camus cînd zicea ceva de genul: dacă aș avea de ales între justiție și mamă, aș alege-o pe mamă) regimurile totalitare - și, din păcate, nu numai ele - au pervertit totodată și ideea de progres în măsura în care ea a

intrat în contradicție cu aceea a demnității umane. Progresul, în viziunea multor politicieni de ieri și de astăzi, transformă toți oamenii în mijloace pentru urmărirea unui țel care-i depășește; ori, ideea de demnitate implică, așa cum a văzut-o și Kant, postulatul

după care soarta lor, a oamenilor, trebuie să reprezinte întotdeauna *scopul*, niciodată doar *mijloacele* pentru atingerea lui.

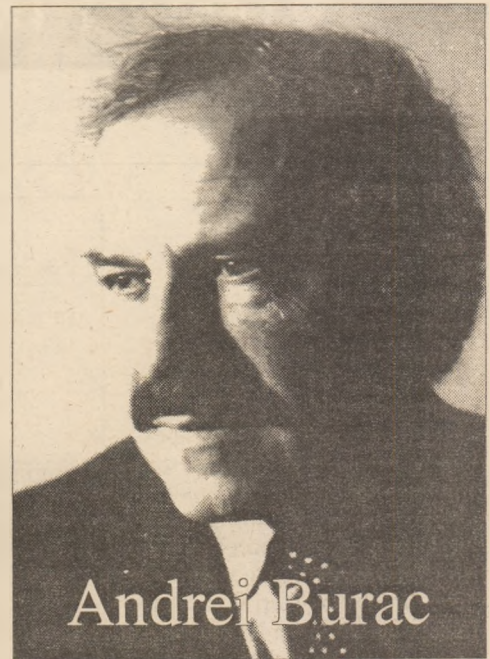
În plus, ideea de progres în forma în care s-a încetățenit în secolul XX, cu implicata încredere în capacitatea omului de a fi total stăpîn pe destinul său, conține în fașă și obsesia acțiunii destructive a dușmanului din umbră, această obsesie paranoică crescînd proporțional cu grandoarea viziunii despre om. Dacă omul-demiurg este acela care faurește istoria - uneori pe seama și împotriva semenilor lui - de unde vin eșecurile, regresivitățile? Tentația este mare de a le atribui unor forțe ostile, oculte, de unde toate vinătorile de vrăjitoare cunoscute.

DATA cu dispariția celor două mari sisteme totalitare care s-au constituit în flagelul secolului XX, spune Finkielkraut, omenirea trebuie să tindă spre mai mult decît o morală strict umanitară. Mai mult ca oricînd, evenimentele din ultimii ani, precum cele din Bosnia, Rwanda etc., au dovedit că umanitarismul are nevoie de sînge și mediatizare: învățînd din rătăcirile lor mai vechi și mai noi, adepții lui nu mai vor să se angajeze decît în cunoștința de cauză, așteaptă deci ca situația să fie clară, catastrofa sigură iar victimele suficient de numeroase și agonizante pentru ca indignarea să se poată manifesta. Marile dezastre, masacrele incontestabile nu mai impresionează, umaniștii se țin la o parte înainte ca teribila limpezime a Răului să fi imprăștiat toate umbrele și confuziile. Bunătatea aceasta, deci, devine implacabilă, sentimentalismul capătă nuanțe de cruzime. Așadar morală umanitară nu mai este suficientă, mai importantă decît ea pare a fi instaurarea unei morale politice, voinței de a ușura suferințele trebuînd să-i precedă aceea de a proteja libertatea, de a transforma lumea într-un loc habitabil pentru toți.

Mai mult ca oricînd, am avea nevoie de instaurarea unei asemenea concepții politice, care, pusă în practică, să ajute la evitarea a tot ce e mai rău în toate regiunile turbulente ale lumii.

Gina Sebastian Alcalay

Andrei Burac

Semne din semn

încăpute în burțile
câtorva cuvinte
rostite în hăul amorțit.
Bolovani rostogoliți
în valea dintre două ape
fără ecou.
Apoi ruga de dimineață.
Aceași. Mai ieri
sub bagheta dirijorului suprem
un poem scris pe valurile
din prima rouă.
Astăzi
în valea fără ecou
cale lungă
pînă la ruga de seară.
Aceași.

Rebeli

mușchii lui faciali
renunță să-l mai asculte
pe celălalt
ascuns în cubul roșu al inimii.
De la un timp
ei au uitat ce înseamnă
să răspundă cuiva
cu un zâmbet plin de lumină.
Mușchii lui faciali
se declanșează autonom, rebeli
doar în apus de soare.
Solo.
Într-un rîsu-plînsu
măsurat cu un cadru
de geam larg deschis.

Vorbele acestea

explozii nocturne
musafiri negândiți
îmi surpă gheața
îmi topesc patinele
cu care mă dau în scrînciob
imitînd moara
(o amintire a celei
mesterite de mine
în prima copilărie)
sau mai bine zis
viscolul
care face cale bună
celui mai frumos colind
surpriză copiilor. ■

Consiliul Uniunii Scriitorilor

ÎN ziua de 29 noiembrie a avut loc ședința Consiliului Uniunii Scriitorilor, ultima din acest an. Președintele Uniunii Scriitorilor, Eugen Uricaru, a prezentat o informare asupra activității Uniunii de la ultima ședință de Consiliu pînă în prezent. În expunerea sa, Eugen Uricaru a arătat că programul de investiții ale Uniunii, dintre care în primul rînd aceea care privește construirea unui hotel în București, implică, pentru perioada ur-

mătoare, o politică financiară de austeritate. În acest sens au fost luate deja unele măsuri aprobate de Comitetul director: suspendarea ajutoarelor pentru călătoriile scriitorilor în străinătate, suspendarea sprijinirii financiare a manifestărilor culturale din țară, altele decît cele organizate de Uniunea Scriitorilor, reducerea cheltuielilor pentru convorbiri telefonice.

Consiliul U.S. a discutat și aprobat prin vot raportul prezentat de Comisia

socială, raportul Comisiei de validare precum și rectificarea bugetului de venituri și cheltuieli pe anul 2002. Consiliul a aprobat înființarea unei filiale a Uniunii Scriitorilor în orașul Bacău, cerută printr-o scrisoare de către 32 de membri ai Uniunii. A fost aprobată de asemenea înființarea unei reprezentanțe a Uniunii Scriitorilor în orașul Brăila.

(Rep).

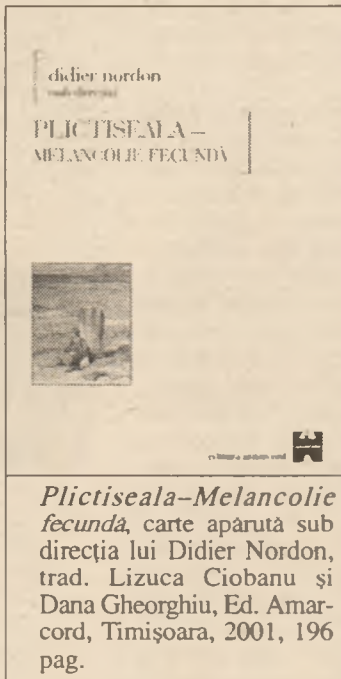
lecturi la zi

de Cătălin Constantin

Un subiect imposibil

AVERTISMENTUL autorilor din prefața cărții pe care o prezint: subiectul ei e imposibil. Și totuși e vorba despre o experiență obișnuită, cel mai adesea zilnic încercată, de care oricum nimeni nu a fost scutit. Literatura, ni se spune în aceeași prefață – deși cu această afirmație nu aș fi decît pe sfert de acord, l-a ocolit constant. Nu are pic de eroism, ba chiar e trivial. E însă o consecință a libertății omului. Poate apărea în orice moment și orice îi servește drept cauză ori pretext. Care e subiectul acesta imposibil?

Cartea coordonată de Didier Nordon îl dezvăluie din titlu: *Plictiseala*. Cititorul va descoperi însă destul de repede că, de fapt, titlul e prost ales. Pentru că nu se poate plictisi citind cartea – ceea ce nu e decît un truc abil, dar mai ales pentru că titlului i-ar fi stat bine la plural. Nu despre plictiseala, ci despre plictiseli citești în cartea aceasta, tradusă anul trecut la Editura Amarcord. Sînt douăsprezece texte, majoritatea eseuri scurte, pornind din domenii diferite, semnate de autori cu profesii și specializări diferite, dar cu intenția de a se întîlni în același punct – melancolia fecundă a

plictiselii. Rămîn texte despre plictiseli, la plural, ce reușesc totuși să nu devină contradictorii, deși aceasta ar fi fost poate un avantaj. Nu e vorba nici despre un același subiect fragmentat în perspective diferite, ci, în mod esențial, despre stări diferite. "Fiecare popor are modul său specific de a se plictisi – și de a-i plictisi pe alții. Europeanul, cu ochii ațintiți pe ceas, așteaptă și se plictisește în Africa, unde nimănui, cu excepția lui, nu-i pasă cît e ora. Africa-ful, constrîns de moravurile oc-

cidentale la a-și reprimă orice formă de socializare zgomotoasă, se plictisește în Europa". Am ales pentru dumneavoastră un fragment dintr-un text despre întrebări ale timpului și multiculturalitate, semnat de Babacar Sall, sociolog de origine africană, vorbind despre feluri diferite ale plictiselii în culturi diferite. Dar starea aleasă ca temă a cărții se poate multiplica la infinit. Plictiseala de a folosi programul TEX sau de a aștepta să se încarce pagina Web, într-un eseu ușor școlăresc al lui Jean-Paul Delahaye, matematician și informatician. Plictiseala dependentă de telecomnada televizorului în textul lui Olivier Cauly, filosof convins că "un popor ce nu ar accepta defel să se plictisească, ar fi de neguvernabil". Acedia sau plictiseala spirituală, din spatele zidurilor mănăstirilor, în analiza fratelui Thierry-Marie Hamonic, călugăr dominican la mănăstirea din Bordeaux. Mistica plictiselii la Cioran, comentată cam fără nuanță de Jean-François Gautier, doctor în filosofie. Apoi plictiseala ca remediu eșuat într-un fragment interesant de text literar al scriitorului maghiar Deszö Kosztolányi. Sau nenumăratele plictiseli dintr-o minuțioasă analiză lingvistică a Annei Szulmajster-Celnikier, în trecere prin patruzeci și cinci de limbi actuale, probă definitivă că de plictiseli e vorba și dovadă riguroasă științifică a faptului că banalul afect devine extrem de ambiguu dacă oamenii vorbesc limbi diferite.

Sucesiunea celor douăsprezece texte, variind între notația de jurnal ceva mai elaborată și discursul științific ceva mai greu accesibil novicei, e întreruptă de istorii scurte de jumătate de pagină, în genul știrilor de ziar ce au ca miez senzational o "poantă" menită să exorcizeze plictiseala (un profesor a fost destituit pentru că acorda elevilor excesiva și plicticoasă pedeapsă de a copia cu sutele de mii zecimalele numărului π , iar numărul π compune o scrisoare de apărare...). Inevitabil, cartea capătă aspectul unui mozaic iar efectele privirii lui sînt simultan contradictorii. A vorbi despre plictiseală fără a plictisi, a compune chipul plictiselii prin fragmentarea stării în plictiseli mărunte. Dar oricît de eterogene sînt ca stil și perspectivă textele ce intră în carte, aceasta poate fi cu ușurință plasată în sfera unei discipline anume. Poate surprinde, dar lucrurile așa stau-

Domeniul acesta e una din cele mai noi ramuri ale antropologiei – antropologia emoțiilor, direcție de abordare a faptului cultural prin intermediul afectelor conturată în ultimele două decenii, interesată de coroborarea unor date ce vin dinspre domenii diferite, și în care analiza lingvistică ocupă un loc important; nu întîmpător cea mai sobră dintre analizele incluse în cartea de față e ultima, cea lingvistică. Conținutul antropologic al plictiselii devine de altfel evident prin răspunsul pe care îl primește întrebarea *Se plictisesc animalele?*, titlu al unuia dintre cele mai interesante eseuri din carte. Animalul se dovedește o alteritate ireductibilă, plictiseala lui reflexul dificultății antropologice de a exista în lume, proiecție a plictiselii umane.

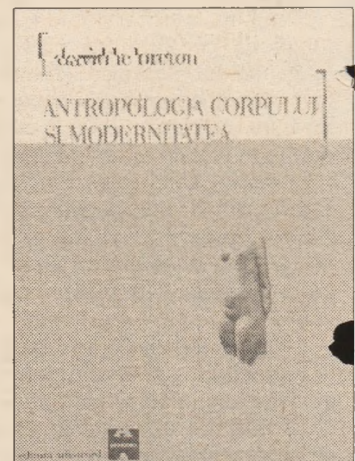
Să fie plictiseala cu adevărat un subiect imposibil, așa cum vor să ne amăgească autorii? Măcar un lucru e sigur: e unul interesant. Apoi un altul: plictiseala e riscul libertății. Riscul de a nu ști ce să faci cu timpul tău. Mă grăbesc să vă sugerez o soluție – următoarele două cărți. Tot antropologie, dar ceva mai «clasică».

Drum către corp

LITERATURA de specialitate antropologică nu a obosit să scoată la lumină multitudinea de reprezentări ale corpului la așa-numitele populații primitive. Construcții complexe, adesea uimitoare. Cineva a fost totuși ignorat. Iar acest cineva ar putea fi chiar antropologul. Era prea aproape de el...

Ce crede lumea "civilizată" despre corpul omului "civilizat"? Iată o carte, anul acesta tradusă în română, tot la Editura Amarcord, care încearcă răspunsuri la această întrebare. David Le Breton, autorul, își începe drumul către corp cu axioma: "A trăi înseamnă a reduce continuu lumea la corp, prin simbolistica pe care o propune." Discutabilă afirmație, dar acceptată ca atare ea are avantajul de a deschide cu destulă ușurință calea către imaginarul corporalității în două direcții. Formula modernă a corpului uman e definită în negativ. Există în carte o raportare constantă la un model ce tinde să fie considerat invariant, un eventual model "tradițional", al Europei medievale, al comunităților rurale și al societăților primitive, unde e observabil în linii îngroșate... Generalizare neîndoiește forțată, dar teza propusă de autor convinge. În linii mari, există două paradigme de raportare la corp, două moduri de a construi individualitatea. Analiza desfășurată în carte e prin excelență una comparativă. *A fi corp și a*

avea corp. Schimbarea verbului traduce, în rezumat, diferența dintre modelul tradițional și cel modern al corporalității. Convinge opoziția aceasta cu atât mai mult cu cît ea e construită pentru a fi parțial negată. Definiția modernă a corpului e cea acreditată de medicina modernă, de anatomo-fiziologie, cea a echivalării lui *a ști* cu *a vedea*, în fine, cea a corpului-mașină, a cărui istorie începe prin secolul al XVII-lea, cînd începe să fie considerat ceva diferit de propria individualitate, un fel de obiect. E momentul inventării corpului în calitate de rest *Cogito*-ul lui Descartes nu e străin de aceasta. Dar divorțul de tipurile de cunoaștere populară a corpului e pronunțat doar la un nivel "oficial", pentru că omul din societatea modernă uita de coerența oricărui sistem și trece de la doctor la vraci, recurgînd la practici lejer calificabile drept superstiție sau șarlatanie. Se întîmplă lucrul acesta fără ca omul contemporan – ale cărui cunoștințe despre corp sînt de altfel sumare, reduse cel mai adesea la cele aflate în școală – să-și pună problema că trece de la un mod de a gîndi corpul la altul, că părăsește o hartă mentală în favoarea alteia. Lejerita

David Le Breton – *Antropologia corpului și modernitatea*, trad. Doina Lica, Ed. Amarcord, Timișoara, 2002, 256 pag.

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

75 000 lei

WILHELM DILTHEY
Esența filozofiei

În colecția ϕ
WILHELM DILTHEY
Esența filozofiei

165 000 lei

Mario Vargas Llosa
ORASUL ȘI CIINII

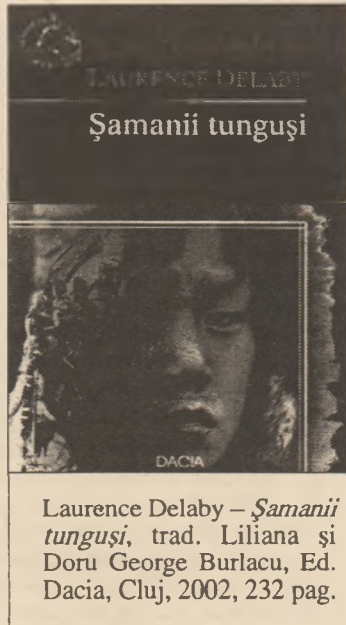
În Raftul întâi
MARIO VARGAS LLOSA
Orașul și ciinii

cunoscând un lucru: *Antropologia corpului și modernitatea* e una dintre cele mai interesante cărți pe care le-am citit în ultima vreme. Dar recunosc și un al doilea lucru: nu tot ce spune David Le Breton m-a convins. În primul rând atitudinea sceptic-speriată în fața a tot ceea ce înseamnă cucerire de ultimă oră în ingineria corpului uman: transplantul de organe, procrearea fără sexualitate, clonarea... Cartea care urmează vorbește despre o proprietate pe care corpul modern a pierdut-o. Despre intrarea șamanilor în transă și drumul în afara corpului.

Drum în afara corpului

SAMANII tunguși e cea de-a patra apariție din seria *Mundus imaginabilis* a Editurii Dacia din Cluj. E un studiu savant, riguros, ce lasă senzația epuizării oricărei surse bibliografice legată de temă. De altfel, partea a doua a studiului cuprinde, de-a lungul a aproape o sută de pagini, *Materiale pentru o bibliografie analitică a șamanismului tungus*. Majoritatea sînt surse de limbă rusă – unele probabil neșemnalate în Occident înainte de această carte. Cititorul român cunoaște însă lucrarea lui Eliade, *Șamanismul și tehnicile arhaice ale extazului*, sau alte articole ale istoricului dedicate analizei fenomenului. Modelul descris de Eliade se bazează însă pe analiza unei alte populații siberiene, cea a buriatilor. La fel de puțin cunoscuți în Europa sînt însă și tungușii, asupra cărora se oprește Delaby, și din a căror limbă provine, prin intermediul rusei, cuvîntul șaman. Prezenți în literatura sovietică și sub numele de evenki, tungușii sînt o populație puțin

Laurence Delaby – *Șamanii tunguși*, trad. Liliana și Doru George Burlacu, Ed. Dacia, Cluj, 2002, 232 pag.

numeroasă, ramificată totuși în câteva subgrupuri, lingvistic apropiată de turco-mongoli, răspîdită pe un teritoriu vast, de la Obi pînă la Marea Ohotsk.

Cartea lui Delaby e o poartă fascinantă către lumea puțin cunoscută a șamanismului. Ghicitor, vraci, magician, responsabil de sănătatea fizică și de cea morală a membrilor clanului său, de fecunditatea turmelor sau de conducerea morților în lumea spiritelor, șamanul este principalul actor al vieții religioase a tungușilor. Se distinge de membrii grupului său prin faptul că e ales de un spirit și forțat să devină șaman. Traversază o inițiere și capătă astfel puterea de a-și părăsi corpul în timpul căderilor în transă. Interesante sînt capitolele ce se opresc asupra relației dintre șamanism și isteria artica sau asupra raporturilor dintre propaganda sovietică și vechile credințe tunguse. E citată în carte convingerea unor șamani că Lenin era o divinitate ce se înțelegea cu Teegri și Xata, spirite tradiționale, pentru a hotărî mersul lumii... ■

lecturi la zi

Scrisul și ipotezele

GEOGETA Horodincă ne propune în *Ștefan Bănulescu sau Ipotezele scrisului* o monografie de un tip special: dintr-o perspectivă din interior a operei, pornind de la dificultățile traducerii și descoperirile la nivelul textului pe care le aduce o asemenea întreprindere. Este o monografie care, paradoxal, se citește foarte ușor și de nespecialiști, fără rigiditățile subiacente realizărilor academice, scrisă dintr-o mare dragoste față de textul pe care autoarea, rescriindu-l, îl descoperă. Cartea însă păstrează aparențele genului: după o introducere personală despre câteva întâlniri cu Ștefan Bănulescu, capitolele se structurează în funcție de cărțile și genurile ilustrate (povestire, roman, eseuri și memorialistică).

Autorul este în primul rînd povestitor, și pornind de la această premisă monografia redă întregii opere a lui Ștefan Bănulescu unitatea și coerența pe care mulți comentatori o pierd din vedere. Din acest punct de vedere ni se pare semnificativ faptul că subiectul privind influențele și linia prozei de la care se revendică opera lui Bănulescu este tratat în ultima parte a monografiei, ca o concluzie și nu un punct de plecare al analizei.

Demersul critic pornește de la figura naratorului, și, prin rîcoșeu, de la construcția personajelor. Alături de povestitor (sau povestitori), textul integrează personaje taciturne, atențe însă la discuție: „cînd povestitorii tac sau ezită să meargă pînă la capăt, el îl provoacă prin întrebări menite să-i stimuleze,

Georgeta Horodincă - *Ștefan Bănulescu sau Ipotezele scrisului*, Ed. Du Style, București, 2002, 304 pag.

și eventual, să-i zădărească punîndu-le la încercare orgoliul, etc.”. În analiza consacrată nuvelei *Mistreții erau blînzi*, de pildă, cheia textului este găsită tocmai în distribuția și valorizarea inegală a *vorbei*, dimensiune esențială, în sens mai larg, a textului: „arta de prozator a lui Ștefan Bănulescu stă în bună parte pe omisiune, elipsă, aluzie, litotă; scriitorul are un mod de a nara pe care tăcerile îl umplu de ecouri enigmatice, de virtualități și tensiune”.

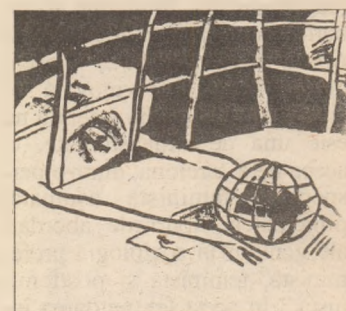
Personaje emblematice pentru *Lumea comună* a poeziilor, povestirilor și *Cărții de la Metopolis*, Constantin Pierdutul I-iul, Andrei Mortu sau Duda Cruda sînt „expresii ale imaginației”: fără biografie sau adîncime, unilaterale deci din punctul de vedere al construcției narative, ele păstrează mereu un rest *nespus*. „Povestirea care privilegiază narațiunea își găsește un complement adecvat în imaginea

discontinuu a personajului, ca fragmentată de o nevăzută *masă* cu *oglinzi*, lăsînd să subziste mereu ceva inexprimat și inexprimabil”. Circulația lor de la un text la altul, într-o unică *Lume*, în mod înșelător însă identică mereu cu sine, privilegiază această fragmentare a imaginii. Ce legătură internă ar putea inițiativa lui Costea Nebunul din *Cîntece de cîmpie* sau a lui Constantin Pierdutul, vagabondul care rătăcea pe cîmpie și se spînzura de „umbra unui salcîm” în *Iama bărbaților* și adolescențul proclamat rege al Insulei Cailor, geniu matematic, ajuns la o bătrînețe liniștită la Bodega Armeanului alături de Iapa-Roșie? În nici un caz nu e vorba de o evoluție în sensul romanelor clasice.

Imaginația autorului „renaste din propria ei cenușă, reluînd mereu același personaj, din altă perspectivă; în alt context, sub altă formă; procesul continuă irezistibil, nimic nu-l poate oprini o versiune nu reprezintă ultimul cuvînt, oricînd o nouă ipoteză rămîne posibilă. «Definitivările mă sperie», spune *Milionarul*”.

Monografia de față e un teren fertil discuțiilor, fără să piardă nuanțele unui text care refuză verdicturile definitive, fie ele și de istorie literară.

Roxana Racaru

am primit la redacție

Cărți

- I. L. Caragiale, *Momente*, momente, schițe, amintiri, vol. I-II, ediție, prefață, cronologie de Ion Vartic, notă asupra ediției de Mariana Vartic, selecție critică de Mircea Ghițulescu, București, Ed. Minerva, colecția “BPT”, 2002 (colecție îngrijită de Eugen Uricaru; coperta colecției: Daniel Nicolescu). 434+416 pag.
- Petre Ispirescu, *Făt-Frumos cu părul de aur (Legende sau basmele românilor)*, ediție îngrijită, tabel cronologic și antologie de Aristița Avramescu, selecție critică de Mircea Muthu, București, Ed. Minerva, colecția “BPT”, 2002 (colecție îngrijită de Eugen Uricaru; coperta colecției: Daniel Nicolescu; ilustrația: Val Munteanu). 278 pag.
- Ioan Hudiță, *Jurnal politic, 1 ianuarie - 15 septembrie 1938, începuturile dictaturii regale*, introducere și note de acad. Dan Berindei, București, Ed. Fundației PRO, “Biblioteca

- Națională de Istorie”, 2002. 412 pag.
- Monica Lovinescu, *Diagonale*, București, Ed. Humanitas, 2002 (texte apărute la rubrica *Diagonale* din *România literară* în perioada februarie 1996 - noiembrie 2001). 248 pag.
- Gheorghe Grigurcu, *În jurul libertății*, eseuri, Iași, Ed. Timpul, 2002. 576 pag.
- Ion Pop, *Ore franceze, II*, convorbiri, Iași, Ed. Polirom, 2002. 476 pag.
- Mircea Iorgulescu, *Marea trîncăneală*, eseu despre lumea lui Caragiale, ediția a III-a, București, Ed. Compania, 2002. 120 pag.
- Amelia Pavel, *Din amintirile unui înger păzitor*, București, Ed. Universală, 2002 (roman). 224 pag.
- Stelian Țurlea, *Cadmos și clipa cea repede*, note de călătorie, ediția a doua revăzută și mult adăugită, București, Ed. Fundației PRO, 2002. 320 pag.
- Nicolae Rotaru, *Picături de mir*, București, Ed. Fundația Revista Jandarmeriei, 2002 (aforisme); cuprinde și un grupaj de referințe critice). 272 pag.
- Ioan Silviu Batariuc, *Digital love*, localitate nementionată, Ed. Sinopsis, an de apariție nementionat (versuri; prezentare pe ultima coperta de Geo Vasile). 72 pag.
- Mihai Sorin Rădulescu, *Memorie și strămoși*, studii de genealogie, București, Ed. Albatros, 2002. 214 pag.
- Adrian Frățilă, *Legea penală vs. Pasărea Liră*, versuri, postfață de Geo Vasile, București, Ed. Cartea Românească, 2002. 92 pag.
- Laura Mircea, *Anotimpul uitat*, versuri, prezentare de Cornel Ungureanu, Timișoara, Ed. Hestia, 2001. 68 pag.
- Centrul Internațional de Studii asupra Comunismului, *Bukovski la Sighet*, editor: Romulus Rusan, în românește de Cristina Connolly, Armand Goșu, Anatol Petrencu, București, Fundația Academia Civică, 2002. 224 pag.

lecturi la zi

de Irina Marin

Oftalmologie feminisă

CINE spunea că feminis- mul și-a pierdut actuali- tatea, că a fost înlocuit cu alte preocupări în do- meniul academic? Cartea Laurei Grünberg *(R)evoluții în sociologia feminisă* probează tocmai contrariul, aducând pe teren românesc problematica „genizării” în discursul sociologic, pledând pentru corectarea „miopiei de gen” în științele sociale. Autoarea este o feminisă în măsura în care acest tip de demers se constituie într-un „instrument conceptual puternic de critică și inovație.” Astfel, cartea consemnează o nouă etapă în evoluția sociologiei, manifestată prin includerea genului între categoriile sociologice fundamentale, alături de clasă socială și rasă, demonstrând în felul acesta viabilitatea ideilor feministe și capacitatea lor de a impulsiona alte domenii.

Așa cum autoarea însăși precizează în argumentul premergător lucrării propriu-zise, prima parte vizează „miopia de gen” – sau *ginopia*, în formula- rea feministei Shulamit Rein- hartz din *Feminist Methods in Social Research* (1992) – păca- tul de care se face vinovată so- ciologia tradițională. Intenția nu este una de exhaustivitate, ci aceea de a „creiona, dintr-o per- spectivă feminisă asumată, principalele tipuri de abordări ale genului în sociologia prefe- minisă, feminisă și postfemi- nisă.” În acest fel, autoarea în- cearcă să dizolve inerțiile din studiile sociologice actuale și să diminueze ostilitatea față de ideile feministe.

Adoptând o poziție *con- structivistă*, autoarea pledează, pe urmele Simonei de Beauvoir („nu ne naștem, ci devenim femeii,” spunea reprezentanta fe- minismului francez), pentru ideea că genul, departe de a fi un dat natural, constituie un statut mult mai complex decât am pu- tea crede, depășind granițele strâmte ale categoriilor lingvis- tice: „Astăzi știm mai curând ce nu este genul decât ce este. Nu este o categorie universală, sta- bilă, și nu este nici un simplu atribut, o însușire umană. Se schimbă, evoluează în timp și spațiu, nu se manifestă doar la nivel individual, ci și la nivel macrosocial.”

De la abordările androcen- trice ale unui Auguste Comte,

Laura Grünberg, *(R)evoluții în sociologia feminisă. Repere teoretice, contexte românești*, Colecția *Studii de gen*, coordonator Mihaela Miroiu, Iași, Polirom, 2002, 248 pag.

Emile Durkheim sau Max Weber, până la scientismul sexist al adeptilor sociobiologiei, de la viziunea funcționalistă, având în prim-plan teoria rolurilor de gen (*gender roles*), până la teoriile conflictualiste (critice) de extracție marxistă și weberiană, cartea trece în revistă diferitele avataruri ale categoriei de gen în discursul sociologic.

Subcapitolul dedicat tehni- cilor de excludere sau pseudoîn- cludere a femeilor și a proble- maticii de gen în gândirea socio- logică „prefeminisă” constituie un interesant exercițiu de „defa- miliarizare” aplicat teoretizărilor lui Max Weber, Emile Durk- heim și Karl Marx, prin care autoarea deconstruiește preten- țile acestora de obiectivitate și universalitate. Iată un exemplu grăitor: „Pseudoîncluderea fe- meilor poate fi foarte bine ilus- tratată de cercetările unui alt clasic al sociologiei – *Emile Durk- heim*. Cunoscutul său studiu despre sinucidere ca efect al pre- siunii exercitate de condițiile so- ciale porneste de la anumite pre- supoziții de gen (natura diferită a femeilor, existența unei sin- gure ordini sociale) și de la un set de date care indică clar dife- rențele de gen. În final, în loc să admită faptul că teoria lui nu este universal aplicabilă, Durk- heim recurge la o lungă expli- cație a particularităților naturii femeii și ignoră pur și simplu în analiza finală datele despre fe- mei, care îi perturbau concluzi- ile. Informațiile despre femei sunt codificate de autor ca ano- malii, devianțe ce nu necesită

explicații teoretice.”

Ineditul lucrării de față îl constituie capitolul consacrat *contextelor românești*, în care autoarea oferă o privire de an- samblu asupra manifestărilor fe- ministe și preocupărilor de gen în țara noastră. Dacă unele do- menii precum filosofia și chiar istoria s-au dovedit mai permea- bile, sociologia a fost ceva mai reticentă, primind cu mai multă dificultate influxul de nou. Au- toarea semnaleză lipsa litera- turii de specialitate sub forma traducerilor, fapt ce împiedică, în mod inevitabil, comunicarea și schimbul de idei, fie ele pro sau contra. Cartea se încheie cu speranța mărturisită a autoarei de a vedea evoluțiile actuale din domeniul sociologiei transfor- mându-se în (r)evoluții.

Textualitate și sexualitate

NTRE mine și lume nu exista nici o despărțire. Tot ce mă înconjură mă invadează din cap până în picioare, ca și cum pielea mea ar fi fost ciuruită. Lumea își prelungea în mine în mod natural toate tentaculele – vă amintiți, desigur, acest pasaj mult citat din *Întâmplările în irealitate* imediată ale lui Blecher. Îl invoc aici ca pe un ecou literar subiectiv stârnit de perspectiva intertextuală adoptată de Floarea Țuțuianu în poeziile sale reunite selectiv în *Arta Seducției*, volum apărut în septembrie anul acesta la Editura Vinea. Astfel, ființele care se întâlnesc în versurile sale „se răsfoiesc” între ele, sunt ființe-palimpsest; vocea poe-

Floarea Țuțuianu, *Arta Seducției*, Editura Vinea, 2002, 129 pag.

cerșetorul de cafea

Catalog de nimfe

(1)

de Emil Brumaru

PLOAIE cu stropi mari, spârți în paispe de geamul parbrizului murdar. Ceartă în mașina salvării: șoferul nu vrea să ia mai mult de cincispeți de la Fălcișeni la Dolhasca. Înjur tare (mă lucrează și votca băută în barul ăla mic, de lângă librărie, vis-à-vis de zidul uriaș, copleșitor, alb pină la dehr, al cinematografului; pahar după pahar, cu un pitic ghebos, necunoscut, de la circ!), pe urmă, calm, în timp ce ne apropiam de Dolhești, mă gândesc să încerc un roman picaresc, sau pastoral, sau libertin, sau epistolar... De ce nu toate la un loc, într-un amestec burlesc?

Nu-i oare delicios că Diderot, din primele pagini ale lui „Jacques Fatalist”, dă brînci unei femei de pe cal, prezentându-i-o cititorului, cu fustele-n cap, spre a-i admira... Iată ce însemna, în acel secol, a trezi apetitul pentru lectură!

Anna Karenina se ucide (nu se sinucide!), se distruge ca și cum ar sparge un porțelan foarte frumos, făcându-i în ciudă amantului! Interpretare hazardată? Nicidecum. „Sufletul slav”, neică!

În adolescență, eram atât de emoționat la o primă lectură din Dostoievski, sau Blecher, sau Meyrink („Golem”, citit la Curtea de Argeș, într-o vacanță), încît nu pricepeam aproape nimic, tremurînd, literalmente zguduît ca de-o boală cu febră și transpirație. De-abia la a doua, sau a treia, sau a patra recitare mă dezmeticeam, „gustam” textul. Mai exact: contactele inițiale cu anumiți autori mă pierdeau, precum femeile, în orgasme cerebrale, în dezordine ale minții, într-o plăcere incontrollabilă a cărnii. Nu citeam! De fapt pipăiam, miroseam, mă scufundam amețit între paginile interzise, desfăcute lacom, păcătos.

tei este ea însăși o polifonie de glasuri, unele din registrul înalt, erudit, altele din cel prozaic, mundan. Conștiința acestei întrepătrunderi cu lumea este o experiență totală, o poezie existențială, în care trăitul se intelectualizează, iar intelectul dobândește carnă concretă. Este o poezie care redescoperă prospețimea percepției dickinsoniene, cu apropierea ei surprinzătoare, „supra-realiste”. Poeta americană este omniprezentă, fie propriu-zis prin crâmpie de versuri, fie prin binecunoscuta-i propensiune de a materializa abstractul, de a da forme palpabile inefabilului.

Arta Seducției se constituie într-un avatar post-derridean al poeziei practicate de Emily Dickinson, crucială pentru perspectiva poetei române fiind conștiința faptului că „Il n'y a pas dehors texte”. „Nu trupul, nu sufletul, ci sexul din inima cuvântului meu este punctul meu forte”, spune autoarea în *Câinele meu sufletul*. Poeme precum *Seximoronul* sau *Requiem* atestă același lucru: textualizarea trupului și sexualizarea textului. Nu întâmplător volumul de față își ia titlul de la poezia *Arta seducției*. „...Vine cineva

mă frunzărește și pleacă. Vine altcineva/ Mă calcă-n picioare și-asteaptă. Ultimul venit/este și cel dintâi care:/ Își pune degetul pe limbă și mă despică/ Filă cu filă: numai cuvinte rasate cu glezna subțire/ Vede-n culori și totul se mișcă...” Sau, într-unul din poemele inedite date 2002: „Trebuie să dorm/ numai în somn mi se dă versul pe care/ să-l scriu / între noi doi stă o carte/ (înaintăm în ea în timp ce trăim)/ Filele ei foșnesc precum pielea mea/ când buzele tale învăța pe ea să citească / E vie îți spun:/ toate cuvintele ei trăiesc într-o limbă ascunsă)/ Dacă-ți pui urechea pe ea/ Duhul apa și sângele încep să vorbească / Este o carte trăită din plin precum a fost scris:/ într-o viață citită pe nerăsuflăte” (*Cartea vieții*).

Poezia Floarei Țuțuianu aduce o prospețime a percepției pe care cu greu o mai regăsim în contemporaneitate. Versurile sale, deși adânc ancorate în livresc, nu sunt deloc artificiale sau searbede, așa cum ne-am așteptat. De fapt, farmecul liricii sale vine tocmai din transpunerea acestei dimensiuni livrești în termeni organici. Pe scurt, o poezie inspirată. ■

Livrescul la optzeciști basarabeni

PROBABIL că funcționează la noi destule prejudecăți în ceea ce privește câmpul literar de dincolo de Prut din moment ce am citit cu surprindere doua debuturi bune a doi scriitori din Bălți. Amândoi universitari la Universitatea de Stat „Alec Russo”, Lucia Țurcanu lector, iar Anatol Moraru titular al Catedrei de literatură română și universală, aproape nimic din scrisul celor doi nu trădează vreun complex de inferioritate care ar putea prinde ușor contur din cauza unor aspecte atât culturale cât și socio-politice pe care le cunoaștem cu toții prea bine. Cu toate acestea, cei familiarizați cu poezia tinerilor poeți basarabeni prezenți în aproape toate revistele culturale de la noi sau cei care obișnuiesc să citească *Contrafortul* știu foarte bine că în Basarabia se scrie acum altfel și că această generație are toate șansele să schimbe, în sensul bun, fața unei literaturi prea mult timp tributară folclorismului și substratului naționalist explicabil, de altfel, și de înțeles în bună parte.

Pătruns masiv în poezia ultimelor două decenii, *livrescul* este perceput ca un foarte bun indiciu că paradigma literară își configurează un nou chip. Lucia Țurcanu încearcă în *Ultima epifanie* să surprindă traseul poeziei din anii '80 din perspectiva livrescului și să scoată în evidență, mai mult tangențial, și alte caracteristici generale noii viziuni poetice care pare să se contureze destul de clar. Meritul principal al eseuului este moderația și prudența cu care, de altfel, face afirmațiile ce-i legitimează demersul analitic. Sesizând destule elemente care indică o oarecare sincronie, Lucia Țurcanu nu-i raportează

Lucia Țurcanu, *Ultima epifanie*, Editura Arc, Chișinău, 1999, 118 pag.

pe optzeciști basarabeni la congenerii lor din România, scopul studiului ei fiind de altfel unul așa-zicând general-teoretic: „de a dovedi că, deși savant construită, poezia livrescă nu pierde din emotivitate și plasticitate, pentru că livrescul produce, de fapt, un nou tip de sensibilitate, alimentată din *mediere*, nu din frustrate și inocență” (p.8). Folosindu-se din plin de sugestii venite pe filiera unor Radu G. Țeposu sau Gianni Vattimo, Lucia Țurcanu stabilește repede, fără a rămâne prea mult în teorie, cadrele postmodernismului și integrează *livrescul* ca unitate ontologică în noua paradigmă literară.

Cu toate acestea, autoarea nu forțează lucrurile și nu-i numește pe poeții aleși spre analiză postmoderni, însă mai mult dintr-o anume nesiguranță metodologică, conceptuală, căci motivul invocat, anume selecția cronologică, este superfluu. Având la bază antologia lui Sorin Alexandrescu *Une antologie de la poésies moldave*, Lucia Țurcanu selectează cei opt poeți (Eugen Cioclea, Grigore Chiper, Nicolae Popa, Irina Nechit, Teo Chiriac, Vasile Gârnet, Emilian Galaicu-Păun și Nicolae Leahu) pornind, așa cum marturisește, de la modernismul tardiv spre *ezitanți* și postmodernism. Un astfel de demers presupune câteva preliminarii de lămurire a opoziției modernism-postmodernism pe care autoarea le abordează în paralel relevând diferențele fundamentale: „Tragismul modernist provocat de marcajul trecutului nu este totuși anulat prin atitudinea ironică, ci doar disimulat. Am putea vorbi de un dublu tragism, în cazul postmodernismului, cel rezultat din imposibilitatea de a se rupe de trecut, dar și din incapacitatea de a conserva atitudinea gravă față de predecesori” (p.22) sau „Poetul optzecist e rebelul ce simte nevoia eliberării de clișeele și convențiile tradiției. Mereu cu ironia la braț, el realizează o acțiune de terapie estetică, eliberând modelele de ubicuitate și reducându-le la proporțiile lor reale. Această atitudine nu trebuie privită însă ca un act de devalorizare a modelelor”. (p.36)

Analiza propriu-zisă a poezilor este accesibilă chiar și celor care, ca și mine, nu-i cunosc pe toți scriitorii în discuție. Lucia Țurcanu parcurge toate volumele de poezii și extrage versurile de care au nevoie construind în numai câteva pagini o imagine destul de coerentă și subliniind de fiecare dată diferențele importante. De la Eugen Cioclea la Galaicu-Păun, autoarea surprinde procesul conștien-

lecturi la zi

tizării și asumării tot mai clare a livrescului accentuând unul după altul procedeele „medierii culturale”: ludicul, (inter)textualismul, ironia ș.a.m.d. Nu lipsesc formulările exacte și simple sau comparațiile, destul de puține totuși, cu poezii române. Minusurile acestui demers critic: abundența citatelor (deși asimilarea informației este evidentă), alăturarea uneori nepotrivită, disonantă a autorilor (vezi François Lyotard – Ioan Buduca, Gérard Genette – Mihai Cimpoiu), precum și lipsa unei oarecare incisivități – autoarea trece cu vederea nereușitele și punctele slabe, e prea blândă. Toate acestea însă deranjează prea puțin.

Una peste alta, *Ultima epifanie* este un eseu corect, exact, fără pretenția de a schimba radical opțiunile sau receptarea critică, un eseu a cărui autoare e conștientă ea însăși că propriul discurs critic nu se poate constitui în afara *clîșeeilor*, o introducere, așadar, întâi de toate, eficientă în poezia optzecistă basarabească care s-a străduit (și încă o face) să-și găsească un drum cât mai comun cu cel al poeziei din România.

Marius Chivu

Metamorfoza infernurilor

TENTAȚIA de a deveni scriitor” (titlu dat unui pasaj autobiografic din carte) a fost încă o dată prea mare pentru Anatolie Paniș când, la respectabila vârstă de 70 de ani, oferă publicului o culegere memorialistică cu un titlu cheie: *Lagărul e viața noastră*. Unele experiențe personale sunt inedite, altele au circulat deja prin intermediul câtorva reviste culturale (*România literară*, *Cronica*, *13 Plus*). Unele capitole sunt rezervate marturisirilor unui basarabean, conațional cu autorul, altele unui profesor pensionar din Buftea ori chiar unui anonim.

Primele pagini ale cărții trădează dubla intenție a autorului: una memorialistică și alta literară (textul suportă un efort vizibil de „literaturizare” lăsând să se observe negocierea dintre talentul scriitorului de astăzi și istoria tristă începută pe 19 septembrie 1950, la mai puțin de 18 ani; distanța în timp lasă loc pretențiilor stilistice). Nevoia de a povesti, de a ieși din tine, de a te elibera prin verb este o ultimă tehnică de salvare: „Așadar, gândesc sau încerc a gândi ca un adevărat condamnat la moarte. Simt nevoia să-mi povestesc

viața. De fapt asta am vrut să și spun. Doresc să-mi înfrumusețez și să-mi oxigenez trecutul, ființarea.” Dacă te uiți în urmă, timpul nu curge asemenea unui lichid prin vasele comunicante, egal și indiferent, ci discontinuu, pe “fragmente”, din insulă în insulă de semnificație. Povestirea integrează semnificațiile într-un ansamblu larg al metamorfozei infernurilor, unul comunis și altul postdecembrișt. Aș dori să izolez trei astfel de “insule” care nu pot solicita indiferența cititorului de astăzi.

Tragica experiență comunistă începe pentru Anatolie Paniș la 19 septembrie 1950, când este arestat pentru un motiv de neînțeles astăzi: spusese cum că Basarabia ar fi o provincie românească. Situația pare cam neclară în acei ani. Anchetatorii Securității craiovene opină că acest “județ”, greu de localizat pe hartă, ar fi fost furat de Antonescu de la ruși. Totuși, dată fiind complexitatea problemei, tânărul basarabean este livrat Securității bucureștene din Calea Rahovei. În acest sediu draconic exista o gheretă strâmtă, cât să ai loc în ea, cu toți pereții perforați din afară de mii de cuie. Aici erau “reciclați” “dușmanii poporului”, “bandiții”, “criminalii împotriva umanității”. “Rostul acelei cabine era bine studiat. Arestatul nemaiputând susține poziția de drepti, se rezema de ceva. (...) Se rezema în inconștiența sau în cedarea sa de pereții acelei gherete infernale și instalația se prăbușea. Așadar, se răsturna ghereta cu trupul celui de dinăuntru pe acele vârfuri de cuie.”

Un alt episod amintește de celebra colecție de atrocități a lui Ivan Karamazov. În timpul unei deportări spre Kazahstanul de Nord, un copil de 12 ani încearcă să fugă ascunzându-se în tufișuri. Kaghebiștii observaseră intenția și, vrând să se “distreze”, au asmuțit o haită de câini care l-au sfâșiat. Imaginea patrupedelor cu câte o bucată din corpul copilului în gură este teribilă, mai ales că toate acestea se întâmplaseră sub ochii mamei.

Ultima experiență selectată este una petrecută în lagărul de la Poar-

Anatolie Paniș, *Lagărul e viața noastră*, Ed. Snagov, 2002, 244 pag.

ta Albă, loc de exterminare a deținuților pe Canalul Dunărea-Marea Neagră. Un evadat este prins și, drept răsplată, este scuipat de toți cei zece mii de “bandiți”. “S-a povestit apoi că vreo câțiva deținuți ar fi fost totuși întorși ca să scuie în conștiință, nu în bătaie de joc.”

Ultima parte a cărții demonstrează încă o dată că nimic nu se pierde, totul se transformă. Este infernul acestor ultimi ani pe care îl suportăm cu toții. Tonul autorului nu se schimbă. Este aceeași durere, aceeași întristare profundă din “primul infern”. “Scriu cu obidă. Vă rog să mă iertați...” Cartea merită citită, chiar dacă nu este o realizare literară deosebită. De fapt, cred că ar interesa mai puțin acest aspect.

Cristian Măgură

PRIOR BOOKS DISTRIBUTORS SRL
 Str. Buzoianului 33, sector 7, etaj 7, BUCUREȘTI
 Tel: +40 21 742 35 54 Fax: +40 21 742 35 54
 E-mail: ext@prior.ro www.prior.ro

Encyclopédie des religions

Zen, Iudaism, Islam, Hinduism, Védisme, Bouddhisme, Sikhisme, Néopaganisme

Encyclopædia Universalis

NOUTATE! format 24x30 cm
657 pagini; ediție 2002; EUR 55.00

Ape de odihnă

După ape de odihnă nu încetezi să
tinjești
o suflele-al meu mult visătorule

numai cu înțelepciunea șarpelui
și blîndețea știută a porumbelului
nu ajungi să le vezi

așa cum poemei de dinaintea cuvîntului
ajungi să-i auzi mai întîi foșnetul
în somnul tîrziu

Poem de seară

Apele se adună doar în fața unei piedici
frunza sunătoare a lemnului
le acopera

tu îți ascunzi fața în mîini
moartea ochii-ți descoperă

nisipul se naște în cariere de nisip
vîntul îl împrăstie-n dună

tu îți ascunzi poema după cuvînt –
mîinile moartea-ți adună

Vișin

Copil mama îmi așternea pentru somn
dar numai cînd era sîrbătoare
patul din lemn de vișin
din camera mare (adică în graiul nostru
cea mai frumoasă odaie ținută doar
pentru oaspeți de seamă)
cel acoperit cu poneavă și strujacul cu
paie

mă trezeam dimineața cu ochii-nroșiți
de scrumul viselor colorate de peste
noapte

copil vara îmi plăcea să mă urc
în vișinul copt de la marginea plațului
coboram pe la amiază cu gura-ncuiată
cerul guri roș-albastru-nnegrit

astăzi cînd nimic din toate acestea
nu-mi mai e la-ndemină
caut doar cuvîntul
ce nu vrea să(-mi) rămîna

Moștenire

Precum paianjenu
pe pînza lui proaspătă
lasă și poetul bietul
moștenire
o diră de viață perimată
pe nisipul de sub apele calde

Aurea libertas

Sunetul aerului
cum vocile în creștere ale morților
cînd se întorc de pe-o parte pe alta
a timpului lor secund

de aur poate fi și privirea poetului

Octavian Doclin

Fotografie de Ion Cucu

închisă în sine

ochiul său: doar o groapă comună
ascunzînd ape de odihnă

Lună rece

să ascuți în fiecare noapte
aproape de ora învierii
bufnițele furioase
din pădurea de deasupra spitalului
cum îi latră pe cîinii amuțiți de spaimă
cînd ea trece prea rece –
tu scufundîndu-te tot mai tare în ape ce
taină
ca moartea ingenunchind în fața altarului

Sfirșit de poem

Poemele de lung metraj –
cum un viespar scăpat în pădure
ca niște animale chinuite

Poem cu două cămași
și două finaluri

Ne dăm seama de fapt mai mult
presimțim
că în curînd se va aprinde nisipul

și noi încă n-avem țesute și pregătite
cămașile pentru fugă

cum Mumele noastre duioasele noastre
gherghine
mult prea îndepărtate sunt acum de
tinerețile lor

cînd mîinile lor neîntrecute erau
ne-am grăbit înspre maluri
aici bătrînul pescar își făcea datoria
împărțea cămași pentru foc în stînga și-n
dreapta
iar pe cînd noi doi am ajuns îi mai
rămăsese doar una
primește-o repede i-am spus ei e de dar
eu știind că mă pot îmbrăca și în cămașa
acestei poeme pentru ca atunci cînd

nisipul
va arde cu flăcări înalt vineții să poată fi
jucată la zaruri și cîștigată numai
de cel ce știe să piardă asumîndu-și
înfrîngerea (cum o victorie vîndută)
ca pe un dar.

Valea cealaltă

Pe neașteptate își simți trupul
cum un stîlp de gheață în flăcări
zguduit între foc și friguri
înțelegea însă că nu dor de casă putea fi
ci un altul pe care nu-l mai simțise pînă
aici

dorul de valea cealaltă
de ea doar auzise o cunoștea numai din
ce-i povestiseră
încă pe cînd era copil puținii bătrîni

ai bătrînelor cuvinte lăsate acasă
(de-ar fi avut acum măcar unul cu el
i-ar fi fost de mare folos în
împrejurările prin care trecea)
și aceștia ce-și mai aminteau și ei
dintr-o memorie aproape ștersă
despre o vale a umbrei
din ce le-au povestit și lor
bătrînii bătrînilor lor singurii
care trecuseră cîndva prin ea
cîndva cînd la început nu era Cuvîntul
și-a ridicat cu grijă de pe piatră capul
să nu-l simtă dintre cei mici cel mai mic
singurul născut în zodia iepurelui ceasul
era nici noapte nici zi
își ascunse sub piatră sandalele
aprinse o pînză veche din in
afumîndu-și picioarele
așa cum îi descînta bunica în copilărie
o dată pe an
să-l ferească de mușcătura de șarpe
luă toiagul cu care-i învăța pe cei mici
cum să-și apere rangul după ce vor intra
cîți vor intra ca tineri bărbați în Cetate
și porni desculț pe un drum
ivit dintr-odată în spatele lui

Cînd crezu că a ajuns aproape de locul
nemaivăzut
de valea cealaltă
un glas se auzi din departe puternic însă
foarte
dintr-un fum înalt ca o vedenie cineva îi
vorbi
oprește-te piatra Eben-Ezer este în fața
ta
dacă te-aș lăsa să mă vezi m-ai
recunoaște
după semnul de pe obrazul stîng în
forma literei T
și golul dintre dinții din fața de sus
(acesta-i spațiul care măsoară distanța
ce-i mai separă pe cei mici de cei de
acasă)
totuși îți spun că eu sunt cel ce păzește
acum

valea umbrei aici îi aștept
în curînd pe cei bătrîni lăsați de tine
acasă
întoarce-te la cei mici e deja ceasul
și nu mai putem zăbovi
ascunde-le ce ți-am poruncit
ei vor ajunge să-i cunoască pe cei ce
pînă la urmă
le vor închina Cetatea dar nu oricum
ci numai din greșeala lor fiindcă deși au
luptat lupta cea bună
pînă la capăt vederea lor a slăbit darul
profeției pierzîndu-l

Pe neașteptate își simți trupul stîlp de
gheață în flăcări
zguduit între foc și friguri și porni
îndărăt
cel mic dintre cei mici era deja treaz
și-l căuta la ieșirea din cort încălțat
în sandalele lui ascunse cu grijă sub
piatra
pe care-și odihni capul înaintea
plecării

Retragere

Acum
pînă și prezența lui secundă
bate în retragere –
o pură căutare mai veche
(și atît de bine cunoscută)
a voluptății durerii ■

semn de carte

de
Gheorghe Grigurcu

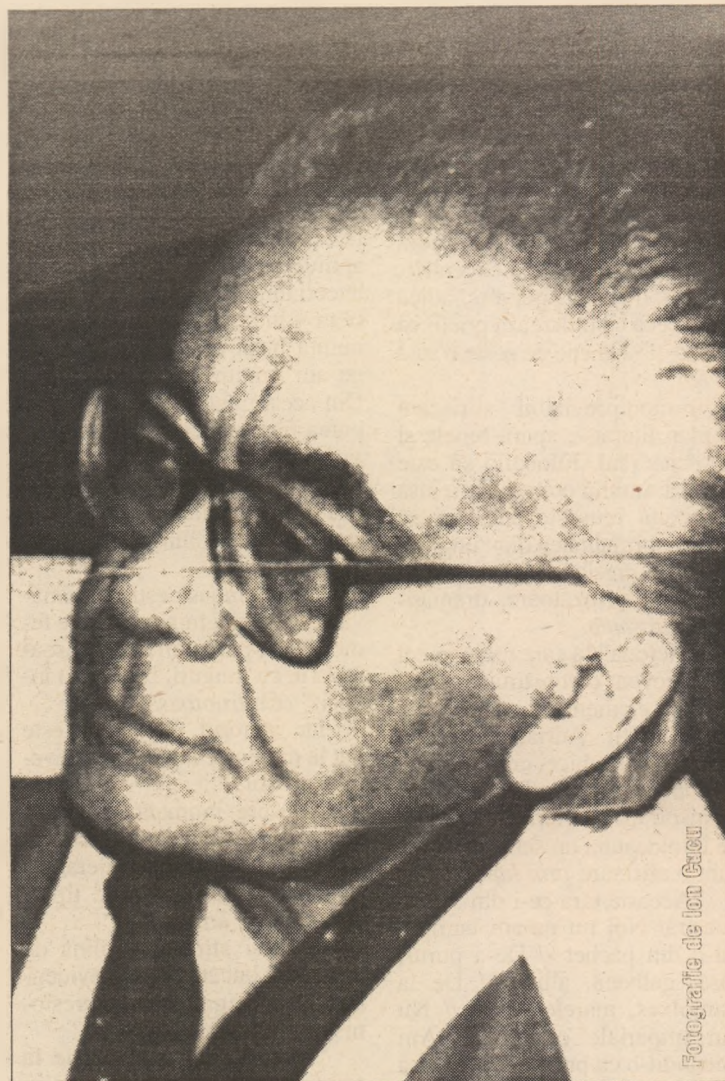
La antipod, Mihai Șora (II)

ACEASTĂ mistificare a lui *a fi* reprezintă stigmatul demonic al mentalității comuniste. Mistificare ce cunoaște o serie de trepte temporale, de aminări cu alură sacrificială, care, pierderi în absolut fiind, vor să treacă drept un tribut obligatoriu plătit eliberării. Îmi imaginam, ne mărturisește dl. Șora, că zece-cincisprezece ani, cel mult două decenii ar putea fi susținuți unei generații (botezate cu cinism "de sacrificiu"), pentru ca la capătul tunelului privațiilor și opresiunilor să strălucească bucuria pentru cei ce-au consimțit la această "plată" oneroasă și, în orice caz, pentru generațiile ulterioare. Dar nu i-a trebuit mult timp pentru a-și da seama că nu e cu putință să atingă libertatea urmînd drumul alienării: "Alienarea, o dată ce te-ai angajat în necruțătoarele ei angrenaje, pune cărămidă peste cărămidă întru propria ei edificare și te îngroapă pas cu pas sub greutatea propriului ei edificiu; ceea ce fusese considerat doar *urgent* (spartul ouălor, de exemplu) se substituie pe nesimțite *esențialului* (care doar el te pusese cîndva în mișcare) (savuroasa omletă, să zicem); *mijloacele* se îngroasă pe măsură ce se subțiază *scopul* inițial propus, acesta sfîrșind prin a fi dat practic uitării, iar golul astfel obținut fiind efectiv ocupat de mijloacele inițiale devenite ele însele *scopuri* (firește: neproclamate *ca atare* de ideologie, care – din inerție consimțită pe bază de rea-credință – continuă să evoce fantoma unui scop de mult aruncat la coș, după ce, prin complicate medieri «logice», izbutise să-i schimbe definiția, și deci conținutul, pînă într-atît încît, de pildă, cuvîntul «libertate» să ajungă a semnifica perfectă aliniere pe modelul însuși pe care-l constituie strivitorul edificiu al alienării)". Concluzia firească nu poate fi decît următoarea: "la adevărata libertate nu se poate ajunge decît

printr-o libertate adevărată". Dar cum putem caracteriza libertatea? Comuniștilor de rînd li s-a inoculat ideea că libertatea n-ar fi decît (e un decalc după Spinoza) "necesitate înțeleasă".

AU AVEM a face decît cu o falsă necesitate, cu un trucaj, demonstrează Mihai Șora, cu o operație care porcede din alterarea lui a fi, așadar dintr-o escrocherie ontologică: "necesitatea la care marxismul acesta de toate zilele făcea apel, pentru a-i oferi libertății un fundal și a-i conferi astfel o iluzie de sens, nu era în ultimă instanță *nimic altceva decît modul în care o colectivitate depersonalizată* (inițial prin teroare, dar mai apoi și prin efecte înlănțuindu-se și derivînd unul din altul de-a lungul timpului) *impunea* (devenind ea însăși cauză la rîndul ei) *fiecărui individ în parte pecetea depersonalizării* (un fel de «capul plecat, sabia nu-l taie»). Excelentă definiție a totalitarismului! În chip paradoxal, admite filosoful, și individul cu o cultură filosofică, cu atît mai virtuos cel ce a frecventat și teologia scolastică, înțelege libertatea tot ca "necesitate înțeleasă". "Numai că, spre deosebire de necesitatea (secundă) de sorginte marxo-lenino-stalinistă, croită pe tiparul exteriorității, necesitatea aceasta (primă) la care facem apel e cu adevărat întemeietoare, în ambele sensuri ale cuvîntului: și ca punct de start, înainte de care nimic (creat) nu fusese, *ante quem nemo fuit*, ba mai mult: nici nu putea fi – dar și ca dătătoare de temeuri (lăuntrice) pentru tot ceea ce, din acel start încoace, era susceptibil de a se desfășura în timp și spațiu". Autentică libertate nu e decît o coincidență a fapturii cu propriul său principiu ("temei"). Ea este "împlinitoare" și "absolut neconstrîngătoare", intrucît, evident, nici o ființă nu e nevoită a se constrînge pe sine, spre a-și manifesta imanența. Libertatea nu se obține fără lupta dintre felurile tropisme exogene (sau exproiecte) ce atentează la ființa omenească și la singularul ei tropism endogen (sau endoproiect) care o așază pe fagașul său, o îndreaptă spre ținta ei specifică: "Cu alte cuvinte, libertatea adevărată este: asumare

deliberată a propriei ființe, pentru a o manifesta în afară așa cum este ea înlăuntrul ei. Această manifestare are loc în condiții de perfectă *autonomie*, deși libertatea vine de mult mai departe decît străfundul lăuntrului, a cărui manifestare tocmai ea, libertatea, o face posibilă, exercitîndu-se de fapt în cadrul rînduiei universale a *teonomiei*. (Cu această precizare – capitală – că *teonomia*, departe de a contracara *autonomia*, dimpotrivă se întretese, ca să spun așa, cu – sau mai degrabă: în – ea, întărînd-o și ajutîndu-i să se aperse de ingerințele *heteronomiei*"). Organicismul d-lui Mihai Șora, de sorginte naeionesciană, deci luminat de credință, consunînd însă și cu destule puncte de vedere ale unor Blaga, Eliade, Noica (dl. Sorin Antohi îl pune în legătură și cu "noua organicitate" a lui Martin Buber), e adînc jignit de artificul tipător, de impertinența istorică a "noii orînduirii" comuniste, chipurile "legice". În afara celei legate de conceptul de "libertate", mai apar în sfera discursului comunist două confuzii. Una privește "cuvîntul amfibologic" egalitate. Acolo unde autorul în discuție înțelegea "o egalitate proporțională a fiecăruia cu fiecare, măsurați fiind cu toții (în mod diferențiat, firește), cu propriile lor staturi potențiale", doctrina "socialismului" înțelegea "o brutală egalizare procustiană (croită firește pe un calapod exterior ființei, și anume pe calapodul cel mai mic, la nivelul brutei supraviețuirii)". O altă "poveste" e generată de vocabula fraternitate, "poate cea mai închisă și exclusivă dintre vocabule". Căci "democrația populară" indigenă înfașă un "noi" restrictiv, reprezentat de puterea politică, tratînd mulțimea de "ei" ca "pe o (macro)colectivitate dușmană". În virtutea acestui "noi" se clădise o piramidă faraonică avînd puterea de decizie concentrată exclusiv la vîrf, în mîna a două persoane tabuizate care mințeau "în jos", în vreme ce baza piramidei nomenclaturiste mințea "în sus". Iar la nivelul lui "voi", al năpăstuiților inombrabili, fraternitatea "a fost fărîmițată și ticăloșită printr-o lentă uzură, obținută pas cu pas, favorizînd cvasi-insensibil, cînd pe unii în dauna

Fotografie de Ion Găru

altora, cînd pe alții în dauna unora, și apăsîndu-i alternativ, cu o agresivitate savant dozată, dar întotdeauna implacabilă". O grea vină pentru o astfel de situație deplorabilă, consideră dl. Mihai Șora, o poartă pe umeri intelectualitatea românească: "De ce? Pentru că (...) în deceniul al optulea, (...) cînd situația României era de așa natură că Ceaușescu, întorcînd spatele Uniunii Sovietice și întorcîndu-se cu fața spre Statele Unite, de la care avea *neapărată nevoie* să primească ajutor, *implicînd oferea spațiului public spre monitorizare Statelor Unite*, ei bine, atunci intelectualii români, în loc să aleagă acțiunea în spațiul public, unde ar fi fost în relativă siguranță, cu riscuri minore (mici arestări, sicieli, eliberări din funcție etc., dar în nici un caz cu tăierea capului, ca sub Gheorghiu-Dej), au preferat exact spațiul *monitorizat de Ceaușescu*, adică cei patru pereți ai propriei locuințe sau micile «ghetouri» de libertate, gen restaurantul Uniunii Scriitorilor, unde puteai să spui orice, cu condiția ca, odată ieșit în stradă, să-ți ții gura închisă". Deci o altă comportare decît cea a intelighenței din Ungaria, Cehoslovacia sau Polonia. O insuficiență de curaj, o comoditate a disensiunii care se complăcea pe de o parte în ideea "rezistenței prin cultură" (reală, dar neîndestulătoare), iar pe de alta

în protestul confidențial, consumat într-un spațiu ce se bucura de aprobarea tacită a dictaturii, util ca o supapă. Credem că se poate vorbi (evident, cu excepțiile de rigoare) de o "opozitie" de tip balcanic. Asemănătoare cu viziuna de vulpe care dispune de două ieșiri! Sau, în terminologia ontologică a d-lui Șora, e un compromis a lui a fi cu a avea, o cădere (prin pasivitate, prin omisiune ori măcar prin temporizare) a primei ipostaze în cea de-a doua.

FINALUL analizei amare a d-lui Mihai Șora, începută ca o analiză de sine expiatoare, în circumstanțele unei greșeli veniale, se cristalizează cu ajutorul unui citat dintr-un eseu al lui Paul Hollander, *Intelectualii occidentali și curțile comuniste*, în următorii termeni pe care îi resimțim drept esențiali: "Numai după ce îți vei fi dat seama că utopia *nu poate fi construită fără teroare și... curînd, teroarea e singurul lucru care mai rămîne*, numai atunci te vei elibera cu totul de dorința de a transpune Absolutul (desigur secularizîndu-l, deci întorcîndu-l pe dos) pe orizontala vieții relaționale a omenirii". Intrucît Absolutul "întors pe dos" în utopiile pseudoparadiziace ale totalitarismelor e unul caricatural, o sărmană grimasă a relativului uzurpator. ■

Mihai Șora în dialog cu Sorin Antohi: *Mai avem un viitor? România la început de mileniu*, Ed. Polirom, 2001, 200 pag.

Ieșirea din unghiul mort

DIN punct de vedere estetic, Adrian Păunescu se situează pe o poziție incomodă, glorificând valori unanim acceptate. El ignoră ceea ce este exotic, excentric, morbid, diabolic, pervers, adică exact ceea ce utilizează poezii ca mijloc de seducție de peste o sută de ani.

În mod previzibil - și riscant în plan literar -, apară binele și combate răul. Filosofia sa este aceea a omului comun. Iată însă că poetul reușește adeseori să scoată normalitatea din "unghiul mort" (expresia îi aparține) și să o facă surprinzătoare, dramatică, *interesantă*.

"Metoda" la care recurge cel mai frecvent o constituie evocarea - ca element de contrast - a anormalității. Adrian Păunescu își enunță de obicei convingerile *împotriva a ceva*. Poemele lui de inspirație patriotică au aproape întotdeauna un sens polemic, sunt o afirmare *prin luptă*:

"Această țară ce-i din veci a noastră/ Noi nu ne-am cumpărat-o din pachet -/ De-a pururi roșă, galbenă, albastră/ De la Zamolxes, marele profet.// Nu din imperiale cancelarii/ Am dobândit-o cu proces verbal./ La solduri nu ne-au dat pământ mai marii./ Neguțatori în târgul mondial." (*Zeu și om*).

Uneori, polemica nu este explicită, dar tot funcționează, tot face ca versurile să aibă o expresivitate energetică. Poetul lasă, de exemplu, să se subînțeleagă că refuză să-și reprezinte țara idilic, ca atâtia alți autori. Construit pe un *refuz*, textul său se încordează și vibrează:

"Și patria îmi e și slăbiciune/ De pot și umilinte să suport/ Și jur, aici, că trupul meu de mort/ În banca ei de lut îl voi depune.// Prea bine știu că viața-i o valoare./ Dar că murind dobânzile îi cresc./ Când n-ai fost simplu viciu pământesc./ Ci spirit răstignit pe stări contrare." (*Jurământ de credință*).

În mod similar, flamura spiritului înnoitor este făcută să fluture frenetic prin declanșarea unui uragan de ironii la adresa inerției:

"Cine aleargă cel mai iute pierde./ Cine câștigă cursa nu-i bărbat./ Încet se fuge, moi mișcări încete./ Dar trebuiește totuși alergat.// Porniți, dați rar și silnic din picioare./ Nu vă luați un nepermis avânt./ Aveți-vă în grijă fiecare./ Stimaiți pe cei ce parcă nu-s când sunt.// Modestii, nedotații și tembelii./ Infirmii, sumbrii intră în concurs/ Cu șanse mari, căci ei au și parcurs/ Toate traseele încetinelii./.../ Desertăciune a desertăciunii./ Noi punem cu plăcere pe tapet/ Acest coșmar al ritmurilor lumii -/

Concursul «Cine merge mai încet?»» (*Monolog la balul conservatorilor*).

Un alt mijloc de scoatere a normalității din unghiul mort îl constituie aducerea în prim-plan, pe neașteptate, a câte unei situații sau întâmplări din viața de fiecare zi. Adrian Păunescu are aptitudinea de a face evident - uneori uimitor, consternant - ceea ce ne-a intrat atât de mult în obișnuință încât a devenit, de când ne-am maturizat, insesizabil. Din acest punct de vedere, el ar putea fi considerat și *un poet al evidențierii*. Ca pe un ecran TV cu foarte bună rezoluție, imaginea lumii capătă, în poezia sa, o surprinzătoare, luminoasă prospețime:

"Ce frumoasă ești în primăvară./ Cea mai minunată-ntră femeie./ Iezii pasc năframa ta ușoară./ Tu, cu muguri, bluza și-o închei." (*Ce frumoasă ești*).

Iar sonorul existenței este dat la maximum, până la a deveni asurzitor:

"[despre momentul plecării fiilor de țărani în armată, n.n.] Și-atunci locomotiva fluiera/ Ca toate fetele din sat când tipă." (*Plecarea în armată*).

Până și atmosfera plină de tihnă din bucătărie este evidențiată prin augmentări expresioniste:

"Ciorbele în oale sforăie la foc./ grohaie mâncăruri gros în crăticioare./ apa în chiuvetă picură și sare." (*Canapeaua din bucătărie*).

De efect în exprimarea atitudinii sunt și formulările paradoxale, pentru că dinamitează obișnuințele și *se țin minte*:

"Multă, foarte multă străinătate./ în fiecare intimitate." (*Nevoia de singurătate*);

"Tânțarii au început să se hrănească/ încet-încet, cu insecticidele/ pe care le aruncăm asupra lor." (*Ecuatie*);

"Cel mai mare respect/ Ți-l acordă țaranul/ Când își pune pantofii/ Care-l strâng." (*Respect*);

"Peste câteva minute/ intrăm în anul de dinainte de anul acesta./ la mulți ani, începe anul trecut." (*Anul Nou 1941*) etc.

Dragoste și politică

EXISTĂ totuși ceva care tinde să falsifice poezia lui Adrian Păunescu. Acest ceva nu este teatralismul, ci demonul politicii, care își vâra coada mai peste tot, chiar și în poezia de dragoste. Înainte de a se lăsa cuprins de vălătăile iubirii, poetul ține să organizeze iubirile celor din jur. El îi îndeamnă autoritar pe tineri să facă din actul sexual o formă de militantism:

"O, voi, tineri ai planetei mele./ Convulsionată de-atâtea arme./ Sub ochii holbați ai ar-

matelor./ Sfarâmând ochelarii grețoși ai generalilor./ Fără nici o rușine./ În numele singurei religii care ne unește./ Credința în continuitatea speciei umane./ Iubiți-vă./ Iubiți-vă pe tunuri!/ Concediați tunarii/ Și dezamorsați obuzele/ Și dați-ne acest prim și netrecător/ Semn al păcii universale." (*Iubiți-vă pe tunuri*).

Chiar și în cazurile în care scena poemului este atât de restrânsă încât pe ea nu încap decât un cuplu, tot se aude vacamul existenței planetare. Poetul nu găsește aproape niciodată un loc de refugiu în care să poată asculta, în liniște, murmurul apelor și zumzetul albinelor. *Prezența* miliardelor de oameni de pe pământ îi însoțește gândurile insistente:

"Miroase-a carantină peste veac/ bolnavii sunt chemați să se supună/ la încercarea ultimă, comună./ să li se spună: nu mai aveți leac.// Iar eu te văd, iubita mea cea bună./ cum mergi spre condamnare. Zac și tac." (*Implacabil*).

În sfârșit, în puținele situații în care a reușit să uite de raporturile lui (politice) cu oamenii, poetul instalează raporturi similare între el și iubită. În loc să se devoteze unul altuia până la a-și pierde identitatea, îndrăgostiții din poezia sa se acuză cu o elocvență avocătească, își dispută anumite priorități, își revendică diferite drepturi:

"Mai vine cineva și mai îmi spune/ Câte ceva de bine sau de rău./ Dar noi n-avem nici amintiri comune/ Te-ai dus luând tot ce era al tău.// Te acordasem ca pe o vioară/ Cântai în palme sub bărbia mea/ Și brusc te-am aruncat pe ușă-afară/ Și nu ai mai putut de-atunci cânta." (*Fosta iubire*).

Recunoaștem aici stilul "lumesesc" al liricii erotice muntești. Moldovenii nu intră, de obicei, în probleme de partaj.

Îndrăgostitul din poezia lui Adrian Păunescu nu iubește ca să iubească. El are un scop: să facă o demonstrație de iubire, să arate lumii că el și iubita lui nu depind de nimeni, să-și dovedească superioritatea față de alți îndrăgostiți, să contribuie la șporul demografic al umanității. În acest context, iubita însăși se transformă în termenul unui raport politic: ea trebuie convinsă, contrazisă, îndemnată, acuzată. Între componenții grupului apare aproape de fiecare dată acea competiție pentru obținerea calității de lider care apare în mod obișnuit între membrii oricărei colectivități. Dragostea, la Adrian Păunescu, nu are nimic metafizic. Este intensă, complexă, paradoxală, dar rămâne terestră.

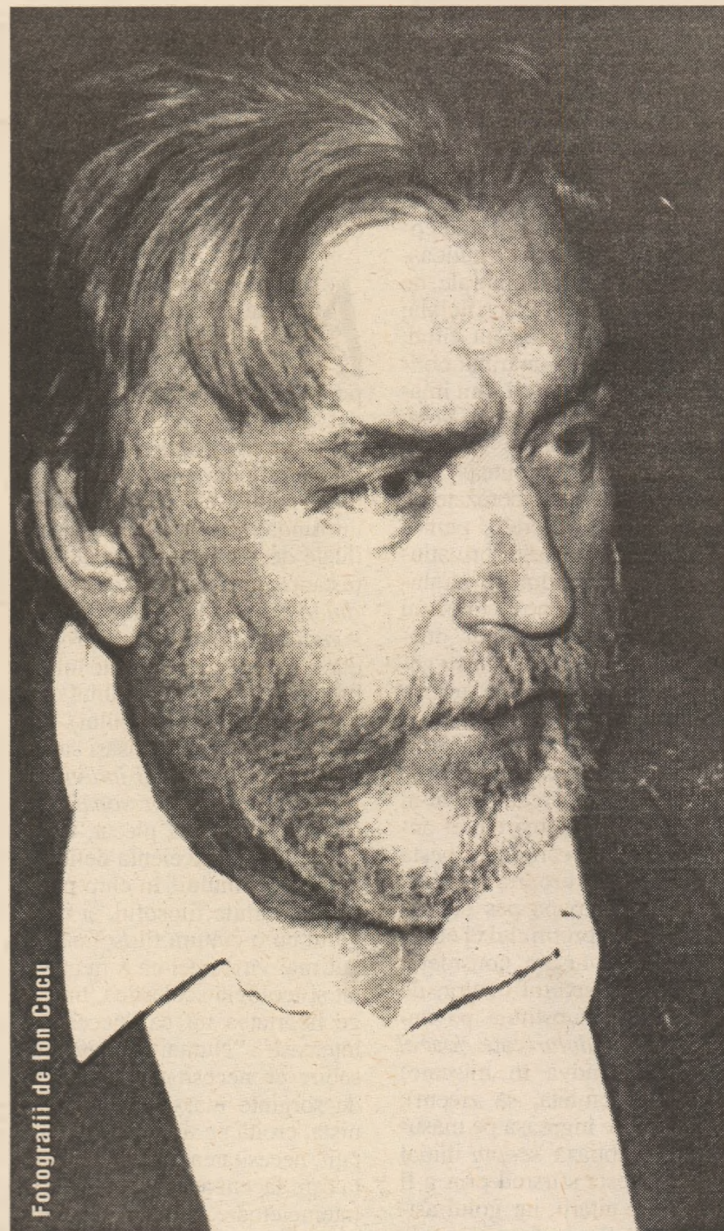
Mai greu de sesizat în poemele "de dragoste", obsesia politică transpare cu claritate în poemele pe alte teme. Ascultăm,

la o nouă lectură

de Alex. Ștefănescu

Adrian Păunescu (II)

Fotografia de Ion Cucu

parcă, un discurs interminabil. Adrian Păunescu vorbește cu o fervoare fără egal, până la extenuare (de obicei, până la extenuarea noastră, nu a lui) despre obligația de a ne iubi țara, despre revoluție (în sensul antedecembrist al termenului), despre pericolul izbucnirii unui nou război mondial, despre inechitabila distribuție a bogățiilor în lume (anticipându-l, printr-un umanitarism naiv, pe Ion Iliescu din perioada lui social-democrată), despre consecințele introducerii tehnicii ultramoderne în existența cotidiană, despre condiția artistului "angajat" etc.

Până și în tratarea acelor teme care prin tradiție creează un sentiment al transcendenței, Adrian Păunescu are în vedere tot viața publică, așa cum i se înfațesează în călătoriile sale, așa cum o știe

din ziare și reviste, așa cum o deduce din documentele oficiale. Când evocă natura, el se alătură ecologilor și deplânge poluarea mediului; când descrie cerul înstelat, o face pentru a convinge omenirea să folosească spațiul cosmic exclusiv în scopuri pașnice; când se gândeste la misterul vieții se înfioară o clipă, dar imediat după aceea, dând dovadă de spirit practic, trece în revistă progresele înregistrate de oncologie. Dumnezeu însuși devine în poezia sa un influent personaj politic invitat insistenț să susțină lupta cu inerția de pe pământ sau, măcar, să arbitreze într-un mod mai activ disputa dintre bine și rău.

Vocația politică a poeziei lui Adrian Păunescu explică preferința pentru anumite tehnici lite-

rare. Fiecare autor - e ceva stabil - are în vedere când scrie un anumit tip de cititor, chiar dacă nu și l-a ales în mod deliberat. În funcție de el sunt selectate (sau create) mijloacele de seducție. Într-un fel se adresează un poet unei femei romantice, în alt fel unui contemporan cinic, în cu totul alt fel unui tânăr din viitor (de genul celui pe care și-l imagina Eminescu).

Noutatea, în cazul lui Adrian Păunescu, constă în aceea că el are în vedere nu un cititor, ci *mii de cititori* dintr-odată. Poetul nu se gândește că până la urmă cartea sa, chiar și tipărită într-un tiraj impresionant, va fi citită tot în singurătate, de fiecare destinatar al ei, ci scrie ca și cum toți cititorii s-ar afla, la un loc, într-o piață publică sau într-o sală imensă. El se adresează *tuturor simultan*. Din această falsă reprezentare (reminiscentă a practicii declamării versurilor pe stadioane) derivă anumite caracteristici stilistice.

Se remarcă, de la început, marea, excesiva încredere pe care o are poetul în cantitatea de emisie lingvistică. S-a mai făcut observația că un principiu de bază al propagandei, de oricând și de oriunde, îl reprezintă insistența. Acest principiu îl folosește infatigabil Adrian Păunescu. Ca și cum ar vrea să nu lase nici o clipă altcuiva răgazul de a-și exprima opiniile și de a-i perturba lui opera de convingere a mulțimii, el vorbește necontenit, vorbește despre orice, vorbește oricum.

Cererea enormă de combustibil lingvistic proprie acestei mașini de vorbit în continuă funcționare face ca din rezervele de experiență poetică existente în istoria literaturii române să fie preluate în mod nediferențiat, în grabă, stiluri diverse. Așa se explică de ce auzim pentru câte o

clipă ritmul mecanic al retoricii lui Dimitrie Bolintineanu, lamentațiile patetice ale lui Octavian Goga, exaltarea neologistică a lui Alexandru Macedonski, sintaxa abruptă și sentențioasă a lui Tudor Arghezi. Așa se explică, totodată, de ce apar și multe fraze prozaice sau pleonastice, care n-au alt rost decât de a umple timpul până la ivirea unui nou moment de inspirație (după modelul semnalelor muzicale stereotipe dintre emisiunile radiofonice). Se vede clar că dorința poetului este ca textele să reziste la prima lectură. A doua nu-l mai interesează. Totul este să captureze publicul și să-l convertească în clipa rostirii cuvintelor. De analiza lucidă și minuțioasă ocupă-se criticii literari!

În afară de devalorizarea cuvintelor, prin inflație, și de flagrantă inegalitate valorică dintre poeme iar uneori dintre secvențele aceluiași poem, se pot detecta și alte urmări ale obișnuinței de a confunda poezia cu discursul politic: tendința de a folosi simplificări energice (uneori hazardate și de un comic involuntar), ca în grafica de afiș, care să fie "vizibile" până departe și să facă mesajul ușor de înțeles chiar și de către oameni necultivați, arta de a încheia lungile pledoarii cu formule frapante și memorabile (câteodată, adevărate diamante lirice) sau, exprimându-ne mai nedelicat, capacitatea de a acredita lozinci, înclinația de a recurge la gesturi cu putere *verificată* de impresionare a publicului, de exemplu la gesturi melodramatice, abilitatea de a vorbi aluziv despre stări de lucruri care frământă pe toată lumea și a căror simplă sugerare stârnește imediat un murmur aprobator, curajul de a fi "sincer" până la un fel de despuiere a sufletului la scenă deschisă, plăcerea de a

De vorbă cu Alex. Ștefănescu la sărbătorirea "României literare" (1998)

folosi în expunere pilde, ca vechii legiuitori, nevoia irepresibilă de a brava, manifestată eventual prin sfidarea întregii lumi, ca și nevoia, tot irepresibilă, dar de sens opus, de a exalta sentimentul de solidaritate al colectivității.

Poezia lui Adrian Păunescu este scrisă ca să convingă, nu ca să încante. Și ca să convingă mari mulțimi, nu pe câte un cititor solitar, care are timp să gândească pe cont propriu.

În timp ce citești această poezie, te poți simți ofensat, dându-ți seama că poetul te consideră nu un interlocutor cu o conștiință, ci unul dintre figuranții care compun un public numeros, de o valoare intelectuală modestă, amorf și tâlăzuitor. Dacă ai însă răbdare descoperi în teatralitatea exasperată a celui de la tribună o dramă reală, a nerăbdării (rău prevestitoare) de a trăi, a insașiității comunicării.

Mulțimea căreia i se adresează Adrian Păunescu nu este neapărat o turmă de rinoceri; ea reprezintă mai curând o realitate care scapă mereu de sub control,

o feminitate generică inaccesibilă, un sine difuzat în spații imense, imposibil de recuperat.

În absența spiritului critic

DUPĂ 1989, Adrian Păunescu a rămas nesupravegheat de critica literară, care fie l-a ignorat, fie l-a denigrat cu o vehemență delirantă (de care n-a mai avut parte nici un scriitor). Poetul a publicat peste zece volume de versuri, însumând mai mult de cinci mii de pagini, fără să se mai consulte cu cineva competent și exigent. N-a mai beneficiat nici măcar de sfaturile unui editor, întrucât și-a tipărit cărțile la propria editură. Drept urmare, scrisul său s-a degradat. Profetul de altădată al stadioanelor a ajuns să funcționeze ca un aparat de versificat, în care se pot introduce, ca materie primă, și articole de ziar, și discursuri parlamentare, și scrisori de dragoste. Foarte rar toată această proză se transformă în poezie.

Cazurile de fericită metamorfoză se întâlnesc mai frecvent în poemele de dragoste. Recurgând la binecunoscuta lui retorică fulminantă și adoptând ca și altădată un ton melodramatic, contrazis în surdină de un optimism înnăscut, poetul face iubitei declarații răsunătoare, insistente și ingenioase. O anunță, de pildă, că va proceda cu ea invers decât Pygmalion cu Galatea:

"Ești vie și ești tristă și ești alta./ Ești stâncă mea ciudat recâștigată./ Îți recompun dezordinea cu dalta./ Să nu mai fii statuie vreodată./ Vuieste-n tine vrerea mea adâncă./ Numai acum te simt ca prea ființă./ Statuia ta se reîntoarce-n stâncă/ Și ochii tăi se-aprind în suferință./ Pygmalion te cheamă, Galatee./ Din roluri, din ciopliri, din amănunte./ Statuia, care-a devenit femeie./ Cu ochi arzând, se reîntoarce-n munte." (*Întoarcerea în stâncă*).

Asemenea versuri, în care se reconsideră spontan mituri sau se configurează, cu o rapiditate de scamatorie, viziuni îndrăznețe asupra existenței, amintesc de prodigioasa inteligență artistică dovedită de Adrian Păunescu în primele sale cărți.

Din nefericire, însă, lipsa de spirit critic (a autorului, dar și a consilierilor săi) favorizează tipărirea unor cantități industriale de versuri fără valoare, unele de un prost-gust apocaliptic:

"Ce repede trece vremea, tovarășe secretar general!/ Cred că ați putrezit, în acești ani./ Care s-au scurs. Cred că ați și devenit/ O floare, împotriva tuturor legilor betonului./ Cred că ați devenit o floare, tovarășe/ Secretar general, și mi-e milă de dumneavoastră/ Și am o singură, mare rugămintă: să nu cumva/ Să deveniți trandafir. Asta nu, măcar asta nu./ Să nu cumva să deveniți trandafirul lor./ Acceptați și un post de zambilă./ Nu vă formalizați dacă veți deveni ochiul boului" etc. etc. (*Recurs pentru Nicolae Ceaușescu*).

*

Un portret literar al lui Adrian Păunescu poate fi cu greu realizat. Orice tentativă eșuează într-o enumerare de contradicții, de genul:

Temperament nonconformist antrenat în acțiuni de un conformism dezolant. Talent liric prodigios risipit adeseori în întreprinderi literare prozaice. Memorie de erudit zădărnicită de o fatalitate a superficialității și improvizației. Popularitate imensă, invidiată la un moment dat de Nicolae Ceaușescu, dar devalorizată peste noapte. Generozitate exploatată de foarte mulți și recunoscută de foarte puțini. Un scriitor iubit de cei care n-au curajul să-l urască și urât de cei care ar vrea din toată inima să-l iubească.

Opera lui Adrian Păunescu ar câștiga foarte mult prin antologare. (Ca și biografia lui, de altfel.) ■

Împreună cu Constanța Buzea

Convorbiri cu Serge Moscovici

RECENTUL volum al colecției "Duplex" a Editurii Polirom – Serge Moscovici în dialog cu Adrian Neculau, *Urmele timpului. Iluzii românești, confirmări europene* - dincolo de datele deja enunțate, este o premieră între aparițiile editoriale românești. Mai multe argumente susțin afirmația anterior enunțată. În primul rând, interviutul - psihosociologul francez de origine română Serge Moscovici - este o personalitate a lumii științifice mondiale, Adrian Neculau, ce și-a asumat rolul de inițiator al dialogului, a devenit, la rândul său, o personalitate a psihologiei românești. Dincolo de competențele științifice și manageriale, profesorul ieșean contrastează imaginii de "universitar scortos" cu evoluția marcată de "țarcul catedrei", ale cărui producții de specialitate nu reușesc să depășească genul "sintezele creatoare" ce-au excelat în vechiul regim. Autor a peste o sută de lucrări publicate, vicepreședinte al Asociației Psihologilor din România, membru fondator al L'Observatoire Européen des Représentations Sociales și al European Association of Experimental Social Psychology, al altor forumuri și organizații psihosociologice, Adrian Neculau a găsit totodată energie recuperatoare a etapei de eliminare a disciplinei, inițind și coordonând colecții editoriale și publicații de specialitate. Tema principală a convorbirii – cercetarea în psihologie - este, la rândul său, de mare interes pentru publicul cititor românesc. Specializarea în psihologie, reapărută după mai bine de 20 de ani de absență din profilurile învățământului superior românesc, adună în prezent cel mai mare număr de adepți dintre absolvenții de liceu ai promoțiilor de după 1989, raportat la numărul de locuri alocate în învățământul finanțat de stat.

Din întâlnirea celor două personalități ale psihosociologiei a rezultat, așadar, un dialog ce poate servi ca model metodologic al "interviului creativ" și convorbirii, tehnici de investigație calitativă ale socio-umanului din care tinerii discipoli au avut puține prilejuri de exemple practice ale magiștrilor lor.

Cine este Serge Moscovici? - poate fi socotită întrebarea-cheie în jurul căreia se dispun informațiile și opiniile actorilor ce evoluează în scenele dia-

logului. În cele trei părți ale convorbirii (*România. Poveste autobiografică; Plecarea. Primii ani; Consecrarea*) precum și în *addenda* reprezentată de o altă convorbire - de data aceasta de strictă specialitate, pe tema reprezentărilor sociale pe care Serge Moscovici a purtat-o cu Ivana Markova de la Universitatea din Stirling - se răspunde pe înțelesul celor ce vor să afle ce e psihosociologia precum și celor ce-au ales-o ca specializare. Și nu în ultimul rând, se dau răspunsuri ce corectează reprezentarea publicului românesc, mai mult sau mai puțin cultivat, despre cercetarea științifică, muncă lipsită de relevanță și practicile adecvate în domeniile istoriei și științelor socio-umane în jumătatea de secol dominată, la noi, de spiritul ideologiei.

CE-A FĂCUT, așadar, Serge Moscovici? Vom începe prin a menționa că s-a născut și a trăit în România până în 1947 când a emigrat clandestin la Paris. În povestirea autobiografică - tradusă de aceeași editură ieșeană cu titlul *Cronica anilor risipiți* (1999) și pe care nu mă voi reține s-o apreciez, încă o dată, ca fiind cea mai tulburătoare scriere memorialistică ce mi-a fost dat s-o citesc până în prezent - vom găsi, descrise, pe larg momentele conținute de prima parte a convorbirilor la care ne referim.

După studii de psihologie la Sorbona, la aceeași universitate a obținut un doctorat strălucit cu teza *La Psychanalyse - son image et son public*, devenită curând lucrare de referință în domeniu. Lista publicațiilor lui Serge Moscovici conține vreo 20 de cărți, mai mult de o sută de articole și capitole în volume colective, cam tot atâtea în colaborare, zeci de conferințe în spațiul european și american. Lucrările sale despre credință ca fenomen central al psihologiei sociale, psihologia maselor, reprezentările sociale, personalitatea liderilor, fenomene precum ideologia, democrația, altruismul și altele au fost traduse în numeroase limbi, iar autorul lor onorat de cele mai faimoase comunități universitare ale lumii. Cei mai importanți psihosociologi din lume i-au fost și îi sunt colaboratori. Director al Laboratorului European de Psihologie Socială din Paris, președinte al Asociației Europene de

Psihologie Socială Experimentală, membru al Academiei Europene de Știință, Cavalier, ofițer al Ordinului "Legiunea de Onoare" - sunt doar câteva dintre recunoașterile publice ale operei sale. După 1990, când lucrările sale au penetrat și în fostele state comuniste, Serge Moscovici a devenit membru al Academiei din Moscova și membru onorific al Academiei Ungare de Științe. În ultimul deceniu, câteva dintre lucrările sale au fost traduse și publicate de aceeași editură ieșeană, intrând în circuitul public românesc prefațate ori în colecții coordonate de Adrian Neculau.

DUPĂ acest impresionant palmares, prima chestiune ce succede firesc, s-ar putea referi la "cum se construiește o asemenea carieră" - sintagmă cu sens oarecum contrariu, în acest context, în raport cu reprezentarea ei socială din spațiul românesc. "Țin să vă mărturisesc un amănunt, anume acela că în România nici măcar nu auzisem să se vorbească de psihologie, spune Serge Moscovici. În ceea ce mă privește, pot spune că am ajuns la psihologie parcurgând o serie de etape. Când am venit la Paris, nu știam, de fapt, să fac nimic, sau aproape nimic, abia dacă aveam un franc în buzunar și nu cunoșteam pe nimeni. Prin urmare, întrebarea la care trebuia să caut un răspuns asta era: cum aș putea, plecând de la datele de mai sus, să-mi construiesc o viață?"

Se întâmplă însă și în zilele noastre, faptul este chiar din categoria celor comune, ca aceia care aleg specializarea în psihologie să descopere abia pe parcursul studiilor ce spirit și exigențe are știința pentru care au optat. Rareori descoperă însă la modul nemijlocit, în această lume a noastră ce depune strădanii pentru încadrarea în normalitate, relațiile dintre cercetarea de specialitate, actorii săi și difuzarea rezultatelor obținute. În acest sens, reflecțiile lui Moscovici le apreciem ca utile tânărului discipol în științele socio-umane.

În primul rând, ce-nseamnă a fi printre cei ce "fac știință"? Răspunsurile includ opiniile despre știință ale cercetătorului, unele dintre ele putând călăuzi pe drumurile noi ori surpate în decursul jumătății de secol cu acces interzis. Ca și Popper,

Moscovici crede că cercetarea pleacă de la "probleme" ("o știință pur teoretică nu ar avea sens, întrucât orice știință trebuie să ofere răspunsuri și pentru o serie de probleme practice"). Așadar, menirea omului de știință nu e să aibă dreptate ci să creeze ceva. ("Am considerat întotdeauna, afirmă psihosociologul, că într-adevăr important e să-i spui celui alt iată ce se poate face, nu iată ce trebuie sau nu trebuie să faci").

IN CE relație se situează cercetătorul cu câmpul său de investigație? "În ceea ce mă privește - sintetizează Moscovici propriile sale raporturi - eram de-a dreptul alergic la ideea de sistem în psihologie socială, poate și din cauză că foarte tânăr fiind, mi-am dat seama că o jumătate de secol de sistem marxist nu reușise să producă mare lucru, nici măcar în economie. Personal, știința îmi face plăcere atunci când înseamnă acțiune. Credința mea este că știința și filosofia implică ceva ce ține de artistic și de intuitiv. Sunt un admirator necondiționat al epistemologiei lui Einstein, de unde mi-am asumat ca juste două principii, alegând să le urmez toată viața: primul că ideile științifice sunt o creație liberă care trebuie pusă în acord cu fenomenele reale; și al doilea, dificil de acceptat pentru mulți că, din punct de vedere filosofic, cercetătorul trebuie să fie un oportunist, adică poate fi de acord cu o filosofie într-un domeniu anume, cu o altă, într-altul ș.a.m.d.(...) Scopul meu nu este sistemul filosofic ci inventarea a ceva. Și, cum ideile reprezintă o creație liberă, nu putem spune nimănui ce poate și ce nu poate să facă. Singurul lucru pe care-l putem face e să-l inițiem în această muncă ciudată, cercetarea, tot așa cum un meșter artizan îl inițiază pe ucenic învățându-l ce material să aleagă pentru ca obiectul produs să fie frumos. Iată de ce, nu cred că în cercetare se poate avansa în baza nu știu cărui concept combinatoric, criticând ceea ce au făcut ceilalți, căutând neîncetat defecte în orice teorie. Ai dreptul să critici și să cauți defecte numai după ce ai propus tu însuși o idee, o teorie (dar una îndeajuns de deraisonné încât să poată fi adevărată, după cum spunea Bohr)".

Nu există unitate în ceea ce privește cercetarea, subliniază

în același spirit, Moscovici. În cercetare e important să stăpânești metodologia, iar deprinderea aceasta se dobândește - ca orice deprindere, de altfel -, prin exercițiu. Criteriul de alegere al metodei este fecunditatea ei ("singurul criteriu de selecție semnificativ, deoarece știința este vie").

Cum apare o temă de cercetare, ce rol au întâlnirile dintre oamenii cu aceleași preocupări științifice (numele unor "vedete" ale psihosociologiei ca Sherif, Festinger, Lacan, Stoezel, Jodellet, Palmonari, Rouquette, Flament, Doise apar în calitate de prieteni, mentori sau colaboratori), cum se construiește echipa ("un cercetător bun se formează într-o echipă de cercetători buni"), rostul revoluțiilor științifice (provocate de existența unor "minorități în măsură a schimba maniera de a gândi a majorității") - sunt tot atâtea subiecte palpabile pentru aspirantul la cunoașterea a ceea ce este psihosociologia.

În ceea ce privește propria mea grilă de lectură, apreciez ca definitoriu pentru "cariera" lui Serge Moscovici, totodată relevant pentru spiritul cărții și excepționala calitate a celor implicați în dialog, episodul candidaturii politice a omului de știință pentru Primăria Parisului. Îl vom cita, așadar, pe fostul candidat electoral Serge Moscovici: "Un alt eveniment important din viața mea a fost publicarea cărții *Essai sur l'histoire humaine de la nature* (1968) în colecția coordonată de Braudel. Nu puțini au fost cei care s-au arătat interesați de ideile avansate de mine în această lucrare, alăturându-mi-se în proiectul de a înființa la Paris VII o facultate unde etnologia și epistemologia naturii să ocupe locul pe care îl merită. Cam în aceeași perioadă, am participat la crearea a ceea ce mai târziu avea să se impună sub numele de mișcarea ecologistă. Nimeni nu-și închipuia atunci cât de influentă urma să devină. Într-o primă fază, nu exista nici un fel de implicare politică - dar, împreună cu Dumont, Brice, Lalande etc., i-am imprimat și un astfel de caracter. Am candidat chiar și la alegeri, inclusiv pentru Primăria Parisului. Eram însă pe deplin conștient că nu puteam să fac și politică și știință". Evident, că în acest punct al narațiunii, Adrian Neculau - avizatul psihosociolog al realităților din respectivul domeniu, în partea română! - nu scapă prilejul de a face o comparație cu România actuală ("unde nu puțini dintre cei care ar trebui să se ocupe de știință fac politică").

Lavinia Betea

(Continuare în pag. 21)

Serge Moscovici în dialog cu Adrian Neculau, "Urmele timpului. Iluzii românești, confirmări europene", Iași, Polirom, 2002.

Cronica edițiilor

Istorie și literatură

STORIA noastră n-a fost sau a fost rău scrisă până acum”, iată raționamentul și emoția lui Nicolae Bălcescu, expuse în introducerea lucrării sale *Români supt Mihai-Voievod Viteazul*.

Descopăr în cuvintele cu care îmi deschid cronică de față preocuparea constantă a lui Nicolae Bălcescu de a aduce lumină acolo unde istoricii, după opinia sa, au greșit. În faptul de a nu fi văzut decât “lupte de pretendenți la tron” și de a fi pierdut tocmai esența, “principiul și interesele ce fiecare pretendent reprezintă.” Altfel spus, că fiecare s-a arătat sensibil numai la vibrația pasională a evenimentului, fără să identifice în spatele acestuia sămburele care l-a generat, pentru ca reconstituirea să ducă, în urma contactului cu realitatea, la îndreptățite judecați de valoare.

Pretutindeni, în text, spusă direct sau numai subînțeleasă, ideea de bază a lui Nicolae Bălcescu este că se simte investit cu “misie istorică”. Drept urmare, consideră o primă datorie a lui însușirea sistematică a fondului documentar al arhivelor și cu observațiile culese din ele, izvoare reci și exacte, să scrie ca un moralist obiectiv. Trăsătura nu anulează însă altele, care aparțin omului pasionat, liric și reto-

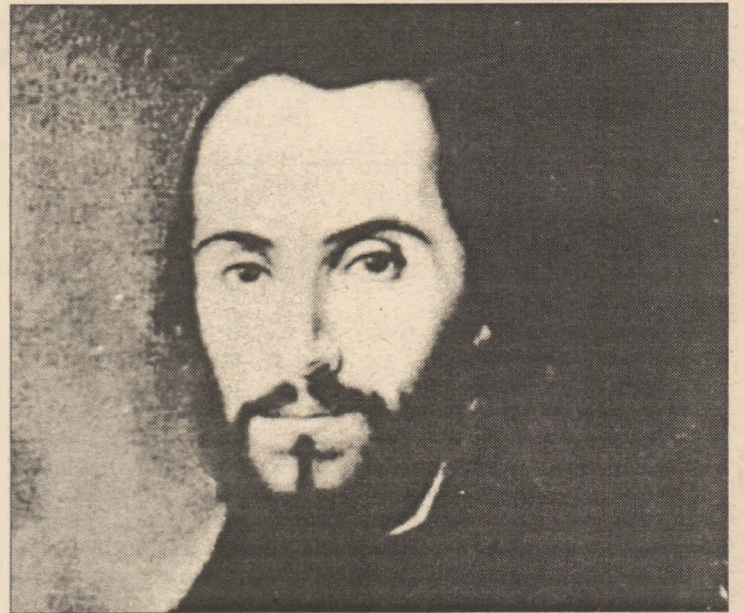
ric, concepând o lucrare a perspectivei: “această ochire ne va da înțelegerea revoluțiilor ei de față și a revoluțiilor ei viitoare”, scrie, cu gândul la țară, în slujba căreia se pune.

Comentarii operei lui Nicolae Bălcescu, dacă ar fi să numesc doar pe cei ale căror texte au fost reproduse în ediția de față, V. Alecsandri, Al. I. Odobescu, M. Eminescu, N. Iorga, Ovid Densusianu, T. Vianu, Șerban Cioculescu, Paul Cornea, N. Manolescu recunosc în etape și în registre diferite de participare afectivă, calitățile scriitorului. Până și mai criticul G. Calinescu, al cărui text nu este inclus printre “referințele critice” ale ediției, îi recunoaște lui Nicolae Bălcescu, în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, “un răsuflet regulat de desfășurare epică”, în comparație cu arta portretistică a lui Voltaire din *Histoire de Charles XII*.

ITITĂ azi, detașat de alunecările spre hiperbola triumfalistă și transfigurările moralizatoare, lucrarea este depozitară a evenimentelor importante, dintre 1593-1601, “anii istoriei românilor cei mai avuți în fapte vitejești, în pilde minunate de jertfă către patrie.” Compusă din cinci “cărți”, lucrarea este desfășurare de fapte viu materializate prin două momente cheie, Călugăreni și Mirăslău, *Servagiul*, cu un conținut axat pe “robirea țaranului”, idee asupra căreia a întârziat autorul, în sumarul general, totul marcat de simbolice idealuri *Libertatea națională și Unitatea națională*. Cronologia este exactă, cum se desfășoară pe un pământ brutal discriminat de o istorie potrivnică, prin însăși așezarea sa geografică. Tragicul cărții stă în chiar succesiunea evenimentelor, iar evenimentele sunt țesătură potrivită din comportamentul protagoniștilor. Istoria lui Mihai-Vodă Viteazul; în viziunea lui Nicolae Bălcescu, are merite literare. Este o întretesere de notații scurte. Aglomerări de imagini, ieșite din urziri și comploturi, din jaf, pustiire, războare, trufie, iscusință, trădare, superstiții, semne, prevestiri. Totul se concentrează pe mișcare, pe spectacolul violenței și al concupiscentei, amestec de instincte și ticluri, de descătușări individuale culese din documente. Este uimitoare capacitatea lui Nico-

lae Bălcescu de a însufleți datele documentelor. De exemplu, scena urmăririi lui Sinan-Pașa de către Mihai, la Călugăreni. Cursul descrierii este susținut pas cu pas de datele oferite de istorici străini și cronicari români cu numele și titlurile operelor, înscrise în spațiul subso-lului. Lucrarea nu este doar o carte document, ci o fantezie ieșită din documente. O goană mai curând după moarte decât după viață. Spațiul nu permite citarea atâtor scene legate de legile războiului, ori de ramificațiile povestirilor, toate având resurse obiective în realismul notației. Că de aici se ajunge la exaltări, este adevărat, numai că ele nu afectează substanța viu colorată local, planul observației, al evidentelor și al raporturilor dintre fapte și lucruri. Un amănunt aș ține să nu-l pierd din vedere: că Mihai, deși ar trebui să fie programatic simbolic, el nu apare ca un invincibil. Noi îi cunoaștem sfârșitul tragic, dar din descrieri, personajul nu este de plâns. Trece și el prin toate fazele slăbiciunilor omenesti. Cunoaște înălțări și căderi, tensiuni și deprimări. Armata lui cunoaște efectul uzurii luptelor, al dezbinării. I se poate constitui un inventar al nelegiuirilor. Totodată, sub flamura cuprinzătoare a ideii unirii, oștenii fac gesturi, din care poporul, prin poezia lui, transfigurează realitatea în legendă. Istoria concepută de Nicolae Bălcescu este o carte divers populată. Deși în centrul acțiunilor este Mihai, el nu este unicul protagonist interesant. Alexandru Vodă, Murad al III-lea, Rudolf al II-lea, Sigismund Bathori, ca să numesc doar o infimă participare la viața epocii, se constituie într-un amalgam subtil de mit și adevăr.

DAR SĂ nu pierdem din vedere, luați de vârtejul evenimentelor și de vitalitatea oamenilor care le transfigurează în artă, cuceritor, că, de fapt, avem dinainte o ediție și că ea reproduce “corect și fidel” manuscrisul autorului, aflat în Biblioteca Academiei Române, la cotele 77, 78, 79. În acest caz, ne rămâne să urmărim textul pe două direcții. Prezența lui Nicolae Bălcescu, necontestată om de știință, care aduce în subsolurile cărții sale atenta și variata sa informare, confirmând portretul făcut de V. Alecsandri, “cititor de vechi cărți”, pretutindeni unde îl întâl-

nise, în țară, în Franța și Italia. Chiar și în biblioteca închisorii din incinta mănăstirii Margineni (Prahova), ctitorie a stolnicului Constantin Cantacuzino. “Eu mi-am început viața intrând în pușcărie pentru revoluție, și închisoarea obligă ca și noblețea.” Așa aflăm unde a consultat Nicolae Bălcescu două scrisori despre arta militară al căror autor este Basta. Una la Biblioteca de la Sf. Sava din București, “împodobită cu un portret al lui Basta” și alta găsită la Biblioteca Națională din Paris. Bălcescu, cucerit de precizie, verifică numărul oamenilor armatei turcești, tătare, al oștenilor lui Mihai, până și al morților din mormintele de lângă Aiud citând analiști turci, italieni, maghiari, germani; verifică numele lui Mustafa-Pașa, cum apare la Walther (Ahmed-Pașa), la Istvanfi (Hafis-Pașa) în timp ce cronicile românești, turcești și italienești îl numesc Mustafa. Pune față în față comentariile diferite asupra aceluiași subiect: Esprinhardt, Montreux, Frachetta și D’Ambry, fiecare cu pagina la care poate fi consultat. Transcrie documentele în original, în franceză, greacă, latină, italiană. Reproduce, în note, portretul făcut de Sagrado lui Mahomed III, în care o favorită, mângâindu-l, îi spune cruntul adevăr că, deși născuse 50 de feciori și fete, “în zadar se ostenește, căci nu naște oameni spre a lăcuși lumea, dar spre a împopula mormintele.”

A doua cercetare privește activitatea editorului, care are sub control întregul text. Activitatea sa pornește de la simplu către complicat și complex. Intervine, corectând în text, dar reproduce în subsol forma greșită din manuscris; corijează nume când, dintr-o scăpare de condei sau poate confuzie (greșeala se repetă), Bălcescu scrie în loc de “Doamna Stanca” soția lui Mihai, “Doamna Florica” în realitate fiica voievodului, “Munții Alpi”, în loc de “Car-

pați”, localitatea “Piatra”, în loc de “Baia”; semnalează lipsurile, cât și fragmentele tăiate de autor cu creionul, autorul fiind într-o neobosită verificare. Reproduce în subsol prima redactare a câtorva descrieri, printre care pasajul despre lupta de pe câmpia Keresztes a lui Geafar-Pașa cu armia creștină, condusă de arhiducele Maximilian. Importantă este intervenția editorului, când completează titlul lui Mircea cel Bătrân, pe care îl transcrie după hrisovul adus de Fotino, deoarece, Nicolae Bălcescu uită să-l mai treacă, deși își propusese a-l cita. Cu acest fel de intervenție, munca editorului egalează cu o cercetare științifică. Cu o deosebită siguranță, Andrei Rusu reproduce după A. Papiu-Ilarian, *Tesauru de monumente istorice pentru Români*, textul istoricului Walther, autor al unei biografii a lui Mihai Viteazu, care laudă aplecarea la învățătură a lui Patrașcu, fiul cel mare al lui Mihai, omis de Nicolae Bălcescu. Editorul transcrie titlul și “complimentul” în versuri, în latină, cât și în traducere. La fel, completează scaparea lui Nicolae Bălcescu, atunci când acesta scrie “Vezi în textul notelor”, fără a-și mai respecta intenția, reproducând versurile lipsă după o gravură de Aegidius Sadeler, aflată în Cabinetul de stampe al Bibliotecii Academiei Române, cât și traducerea versurilor.

Însușindu-și îndemnul lui Nicolae Bălcescu: “Să dăm ochire acestor evenimente”, Andrei Rusu, cu experiența sa îndelung aplicată pe manuscrise, responsabil editor și textolog, a readus în conștiința românilor, o lucrare importantă și ca informare, și ca expresivitate artistică, și cu atât mai mult ca simbol și mărturie a idealului împlinit de Mihai Viteazul. Aportul lui Nicolae Bălcescu este definitiv pus în valoare științific prin această valoroasă ediție.

Cornelia Ștefănescu

NICOLAE BĂLCESCU

ROMÂNII SUPT MIHAI-VOIEVOD VITEAZUL

GM

PAGINI ALESE

LITERATURA ROMÂNĂ

Nicolae Bălcescu, *Români supt Mihai-Voievod Viteazul*. Ediție îngrijită, Glosar, Tabel cronologic și Referințe critice de Andrei Rusu. Editura 100+1 Gramar, București, 2002.

literatură

prepeleac

de Constantin Țoiu

Dizidență mentală

AIETUL de școală cu coperti negre de vinilin, 13 martie 1959, zi fatidică... Ce-o fi fost atunci? Însemnările nu se referă la nimic important. Remarc, acum, în martie 2002, că ele nu au vreo trimitere, eventual politică, nici măcar aluzivă, - procedeu clasic al lașilor - dată fiind epoca. Probabil însă că tema mă silea să recurg la acest fel de exerciții intelectuale, o fugă de ceva, un soi de... dizidență mentală. Frazele par a se desprinde complet de realitatea cotidiană. Dacă nu ne gândim,

cumva, că astfel ne instalăm de fapt în realitatea adevărată. Sau lucruri complet aiurea. Ca fraza notată pe prima pagină pe care, după cât îmi aduc aminte, nu am folosit-o niciodată în vreunul din romanele de mai târziu: *X fuma cu brațul îndoit în spate, scuturându-și în timp ce citea țigarea pe umăr. Avea umărul pavat cu cenușe...* Sau: *Vine un aer rece, polar, dinspre Murmansk, miroase a foc, reni, urși albi...* Sau: *Scriitorii își profesionalizează sentimentele* (în paranteză, abia lizibil, E. Ionescu). Pe urmă, lucruri mai serioase. La iezuiți - *cura morală... tehnica... exerciții spirituale... sau căile de ocolire a adevărului, confesiunilor stânjenitoare... reservatio mentalis, amphibologia* (echivocul, ambiguitatea) *cele două cazuri în care este îngăduit să-ți induci în eroare aproapele...* Sau: *Nu actul în*

sine, ci intenția celui care acționează, produce criteriul judecății morale.

Tot dreptul european de mai târziu al lui Democrit, reluat de Aristotel și care implică *liberul arbitru*. Caiet cuprinzând pe larg obsesia iezuită. Exemple: *Iezuiții se bazează pe etica nicomahică a lui Aristot, etică practică, accesibilă omului, contrară eticii idealiste, divine, a lui Platon. Scopul ideal al platonicienilor, alcătuit din idei irealizabile pe pământ, Aristot îl transformă într-o virtute accesibilă omului, în limitele existenței sale terestre. Ceea ce convenea spiritului iezuit transigent, înclinat să dezvinovătească acțiunile oamenilor, judecând omul la valoarea lui reală, pământescă* (Poziție existențialistă avant-la-lettre). Invers decât poziția pragmatică a lui Aristotel, citatul următor, o reflecție a lui Picasso, notată, paradoxal, la capitolul iezuiți, tot la data de 13 martie 1959, zi densă, ca și cum aș fi avut de luptat contra unui inamic (ideologic?) prea insistent: *Je me demande si'il ne faut pas peindre les choses telles qu'on le connaît, plutot que telles qu'on les voit.* Just, să pictezi lucrurile așa cum le cunoști, nu cum le vezi - poziție idealistă, platoniciană... Hm, fugă, aceeași fugă de ceva... În paginile din mijloc, apariția ca niște fulgere, în văzduhul opac al epocii, a acestor versuri ale lui Apollinaire, probabil învățate pe de rost:

La nature est belle et touchante

*Pan siffloste dans la foret
Les grenouilles humides chantent...*

.....
*Dans un bënëtier plein
Kobbes trempe sa trogne*

*Près d'un cuirassier blanc
qui pince sans vergogne
Les fesses d'une demoiselle
de Cologne...*

.....
*Le vieux Rhin soulève sa
face ruisselante
et se détourne pour nous
sourire...*

.....
*Mon beau navire, ô ma
memoire...*

.....
Un jour je m'attendais moi-même

*Je me disais Guillaume il est
temps que tu vienne... ■*

PROBABIL pentru că a fost normată destul de târziu și nu în temeiul unei autorități indiscutabile, ci cu argumente negociate prin lungi și vii dispute (mai ales ortografice și lexicale), româna literară n-a suferit o influență prea puternică a modelelor raționaliste de "disciplinare" și regularizare a limbii. Mai eficiente par a fi fost, în timp, modelele estetice (eufonice), cu surtile lor specifice de valori, orientate către expresivitate și efecte retorice. Propagate și banalizate prin școală, judecățile de evaluare asupra limbii au o istorie persistentă, deși subterană: ele funcționează fără a mai fi numite, căci toată lumea le știe și nimeni nu consideră că mai merită să fie discutate sau analizate. Modelele raționaliste apără unele forme și construcții pentru presupusa lor raționalitate, economie - după cum condamnă altele pentru lipsa de logică sau eficiență. De obicei sînt idealizări ale comunicării scrise, artificializate, refuzînd redundanța, ambiguitatea și dezordinea oralității. În secolul al XVIII-lea, de exemplu, franceza putea fi prezentată ca o limbă "superioară" și rațională, pentru caracteristica sa de a menține o ordine a frazei stabilă, în succesiunea logică subiect - verb - obiect (netulburată de impresii și de pasiuni!).

În istoria lingvisticii românești, evaluările unor trăsături ale limbii și atitudinile normative față de ele n-au fost totdeauna doar moderate și consensuale. O situație în prezent necontroversată, în trecut ceva mai discutată, e reprezentată de dublarea pronominală a complementului direct sau indirect (exprimat printr-un substantiv sau un pronume cu formă accentuată: *Pe Dan îl caut; Îl văd pe el; Mie îmi place; Mi-a zis mie...* etc.). Teoriile lingvistice actuale explică fenomenul prin categorii sintactico-pragmatiche mai largi (tematizare, dislocare, emfaticizare contrastantă, întărire). Tendința dublării se regăsește în grade diferite în alte limbi românești (spaniolă, portugheză, italiană), în italiană, de pildă, ca fenomen al limbii vorbite, populare, e frecvent utilizată ("A mi piace"), dar rămîne neagră de multe gramatici normative.

Gramaticile românești de azi descriu în detaliu situațiile de dublare, disociînd între cazurile de obligativitate și cele de alegere liberă. Și gramaticile din secolele trecute semnalau fenomenul (*Elementa linguae dacoromanae*, 1780), dar atitudinile autorilor erau mai clar evaluative și produceau luări de poziție foarte diferite între ele. Pu-

păcatele limbii

de Rodica Zafiu

"Pleonasmul legiuit"

tem înregistra semnalari exacte, dincolo de pitorescul vechii terminologii gramaticale, ca în *Gramatica românească* (1822) a lui C. Diaconovici Loga: "de multe ori pronumele dativului în unele închieturi îndoite se pune"; "pronumele Acusativului adeseori pentru mai pătrunzătoare înțelegere îndoite se pune" (s.n.). Avantajul repetiției pentru înțelegere e o justificare stilistico-pragmatică pe care o vom regăsi la mai mulți dintre autorii vechi. I. Heliade Radulescu (*Gramatica românească*, 1828) înregistrează fenomenul în capitolul *Sintaxul pronumelui* ("hotărăște-mi mie", îți încredințez ție", "pă el îl va îndrepta" etc.), justificîndu-l ca utilizat "pentru mai multă întărire"; îl descrie, în plus, și în secțiunea dedicată *pleonasmului* ca figură retorică: "ca să dea mai multă putere frasilui, sau pentru însușirea limbii, una din părțile ei se repeteste", ca de exemplu în "*ție-ți aducem Dumnezeu rugăciunile noastre*". E ceea ce Heliade numește "pleonasm legiuit", arătîndu-se clar favorabil trăsăturii lingvistice, despre care consideră că "face frasil mai cu putere și mai frumos". Acestei judecăți i s-ar putea alătura comentariile la fel de pozitive ale lui Iordache Goleșcu (*Băgări de seamă asupra canoanelor gramaticești*, 1840), autor cu deosebit interes de expresii și structuri idiomatice, deci receptiv la uzul pragmatic al limbajului, la retorica și la expresivitatea sa: "Adăugire să zice cînd adăugăm la vorba cuvinte de prisos, spre mai bună și mai frumoasă înțelegere și adevărare, cum cînd zicem: «dă-ne nooă, Doamne!» în loc să zicem «dă-ne, Doamne!».

Exemplul perfect de raționalizare a limbii - în acord cu proiectul clar formulat de construire a unui registru "înalt", depărtat de "limba de obște" -, apare la Budai-Deleanu. În dialogul din *Dascălul românesc* (manuscris circa 1815-1820), autorul îl pune pe dascăl să condamne "acest chip de grăire" ("L-au chemat pre el; mi-au dat mie; te-or mîntui pre tine"), atestat și în cărțile vechi, dar pe care tradiția nu-l justifică din punct de vedere logic. La mirarea inocentă a discipolului, care folosește spontan dublarea condam-

nată de maestru (Diaclu: "*Mie-m pare* că aceste să dzic bine românește și nu știu, nice am audzit, ca să să dzică într-alt chip"), dascălul ripostează categoric: "Deacă vei cunoaște regulele gramaticii, însuși vei precepe că aceste chipuri de vorbă și dziceri sînt foarte smintite..." (s.n.). E interesant că în scrisul său literar Budai Deleanu nu se îndepărtează prea mult de asemenea principii de raționalizare a limbii; pare să le aplice, cel puțin în parte, în *figianiada*, cu diferențe între vorbirea personajelor ("mie așa-mi pare, vere") și cea a naratorului ("pe țigani armează"), cu admiterea reluării, dar evitarea anticipării ("te vei mai arăta mie").

Un ecou al disputelor pro și contra-raționaliste apare la A. Lambrior, care evocă (în *Introducere la Carte de citire*, 1882) "repetiția pronumelor" în limba vremii ("nu o știa pre ea", "pe mine mă știe el!"), plasînd-o în cadrul mai larg al unei discuții despre anumite libertăți ale topicii românești. Pentru autor, topica fixă din franceză e de-a dreptul un defect: "Cu toate acestea, cîta lume n-a admirat propoziția franțuzească zicînd: ce logică minunată: subiect, predicat și regim; iaca asta înseamnă limbă perfectă! Pe cînd în realitate este o neiscusintă a limbei franceze de a-și lăsa propoziția țintuită într-un calup de care nu mai poate scăpa...". ■

Comentarii critice

O istorie a S.S.R.

SE datorează lui Teodor Vârgolici, neobosit investigator literar, redactarea acestei instructive istorii a Societății Scriitorilor Români (apărută la Editura Gramar) o instituție a cărei existență acoperă patru decenii din prima jumătate a veacului XX (1908-1948).

S-a bucurat de prestigiu această instituție în lumea culturală românească, un prestigiu care a devenit însă, cu trecerea timpului, oarecum abstract. Într-adevăr, o bună faimă a însoțit, până în zilele noastre, amintirea S.S.R., dar puțini mai știau despre ea lucruri concrete: cum s-a constituit și în ce condiții, care i-au fost punctele de program, cine a condus-o în diferite epoci, cum a supraviețuit în perioadele de mare cumpănă pentru țară (cele două războaie mondiale). Lucrarea lui Teodor Vârgolici, perfect documentată, aduce răspunsuri clare în toate aceste privințe.

Din ce i-a furnizat presa vremii, din cercetarea corespondenței unor scriitori și a unor jurnale datând din interval, ca și din cercetarea altor documente (petiții, dări de seamă ale ședințelor, rapoarte privind cheltuielile etc.) T. Vârgolici își adună elementele istoriei sale care este una întemeiată pe elocvența faptelor. Rareori interpretează și încă și mai rar este pledant ori polemic.

Cu toate deosebirile de cadru istoric observăm, citind lucrarea lui Vârgolici, mulțimea situațiilor "redate", numeroasele asemănări între ce s-a întâmplat mai de mult în mediile literare și ce se întâmplă azi în aceleași medii, între ce s-a întâm-

plat cândva la Societatea Scriitorilor Români și ce se întâmplă acum în organizația succesoare acesteia, care este Uniunea Scriitorilor. De aceea am și spus că este instructivă istoria lui Vârgolici, căci ne poartă, aducându-ne sub priviri aceste aspecte, spre anumite concluzii. Una ar fi aceea că există în viața literară, în viața literaturii, mai bine zis, dincolo de toate rupturile, elemente de continuitate. La unele dintre acestea mă voi referi ceva mai jos.

Dar să vedem, măcar în fugă, momentele principale ale istoriei S.S.R., astfel cum le proiectează, pe ecranul propriu, lucrarea lui Teodor Vârgolici.

Au fost mai întâi, în primăvara lui 1908, câteva întruniri pregătitoare, din inițiativa lui Emil Gârleanu, Șt. O. Iosif, Dimitrie Anghel, Cincinat Pavelescu, ultimul aducând cu el de la Paris statutele după care funcționa *La Société des Gens de Lettres*, înființată la 28 aprilie 1838. Inițiatorii români au căzut de acord ca adunarea de constituire a S.S.R. să aibă loc în 28 aprilie 1908, o înscriere simbolică în tradiția literară franceză. Mai sunt de consemnat, din această fază de pregătire, disputele privitoare la primirea în Societate a criticilor literari, unii împotriva și alții pentru primirea sub cuvânt că aceștia nu sunt creatori de "opere beletristice". Intervenii Ilarie Chendi care arată că se împotrivesc la primirea criticilor scriitorii minori ("scriptores minores"), veleitarii, adică tocmai aceia care sunt "creaturi proaspete ale unor critici binevoitori, flori plâpânde", socotindu-se "mai de folos ca aceia care le-au dat sancțiunea". Poveste veche! Mai reținem, în

legătură cu momentul întemeierii S.S.R., faptul că inițiativa a aparținut scriitorilor tineri ai epocii (alături de cei amintiți înainte și M. Sadoveanu, membru în primul comitet de conducere și mai apoi președinte), ei adresând în 1909 marilor scriitori, lui Caragiale, Delavrancea, Vlahuța, Gherea, Slavici, scrisori în care îi invitau să se înscrie în Societate.

E. Lovinescu este acela care propune ca noii membri "să treacă prin filiera votării" și să îndeplinească condiția de a fi publicat un număr de volume. Sadoveanu și apoi Rebreanu au militat pentru a face din S.S.R. "o tovarășie cu caracter economic", numai aceasta putând aduna laolaltă scriitorii cu diferite convingeri, "indiferent de școlile literare".

ALTE țeluri ale S.S.R. (cele mai multe atinse, fie și parțial) au fost: dobândirea unui sediu propriu, o editură proprie (neobținută), remunerarea echitabilă a muncii literare, legea proprietății literare și artistice (votată de parlament în 1923), reglementarea impozitării scriitorilor, premii literare anuale, constituirea unui fond de pensii pentru scriitorii și, în unele cazuri, pentru urmașii acestora (văduvele scriitorilor căzuți în război).

După cum vedem, preocupările S.S.R. au vizat prioritare aspecte sociale și profesionale, aici aflându-se, "după vreo zece ani de șovăire", "echilibrul", cum constata Liviu Rebreanu în 1919: "A renunțat de a mai râvni să fie o nouă academie. Se mulțumește anume să devină ceea ce trebuie, într-adevăr, o întovărășire pentru ocrotirea in-

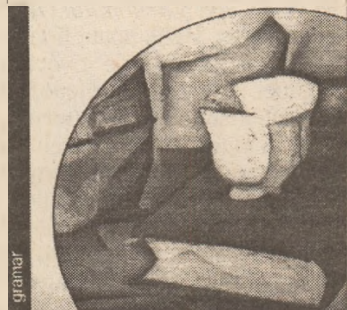
tereselor profesionale ale scriitorilor".

ISTORIA S.S.R., în cei patruzeci de ani, va înregistra o sumă de șocuri, de zguduiri, în urma contactelor inevitabile cu cealaltă istorie, cu Istoria. Astfel, primul război mondial aduce refugiul, aduce morții pe front și raniții, un contingent impresionant de victime dintre scriitori, aduce, îndată după război, procesul scriitorilor "colaboraționiști" (Slavici, Arghezi), condamnați la o detenție totuși neefectuată până la capăt (cinci ani), grațiați în cele din urmă de Regele Ferdinand. Sunt apoi șocurile resimțite de S.S.R. de pe urma conflictelor interne, a luptelor dintre grupări, a violențelor atacuri din presă pornite nu odată din chiar launtrul Societății, asemănătoare unora care și acum se petrec, de ce n-am recunoaște-o? În 1927, Rebreanu scria cu amărăciune: "Atacurile din presă la adresa S.S.R. sunt totdeauna date numai de membri de-ai noștri. Suntem singura breaslă din lume care, la cea mai ușoară sau presupusă nemulțumire, ieșim în public să ne tânguim sau să ocarăm". Odinioară, ca și azi! Luptele interne continuă în anii '30 - '40, iarși amintindu-ne episoade recente, cu tentative de disidență, de rupere a coeziunii organizației, cum a fost aceea de la Iași (anticiparea istoriei?) pe care o semnalează (denunță?) G. Topârceanu, într-o scrisoare pe care i-o trimite lui Corneliu Moldovanu, președintele din acel moment al S.S.R. "Trei dintre ei - informa Topârceanu la centru - au expediat un soi de «apel» unora de aici, cercând să recruteze adepți în vederea înființării unui stat în stat al S.S.R.". Vin însă nenorociri mai mari, în anii celui de al doilea război mondial, cu alți scriitori morți pe front, cu abuzurile cenzurii, condamnate totuși, în șe-

SINTEZE DOCUMENTE ESEURI

Teodor Vârgolici

ISTORIA SOCIETĂȚII SCRITORILOR ROMÂNI

dință publică, de Șerban Cioculescu și de alții, cu lipsurile materiale. S.S.R. izbuteste totuși, chiar și atunci, să acorde obșnuitele premii anuale. Printre laureați: Al. Philippide, Dragoș Protopopescu, Radu Tudoran (pentru *Un port la răsărit*), Henriette Yvonne Stahl (pentru *Între zi și noapte*).

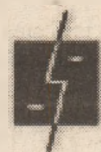
Urmează ceea ce autorul acestei *Istории* numește "anii apocaliptici", aceia în care, după 23 august 1944, a început declinul precipitat al S.S.R. Puterea comunistă impune "odioasele epurări politice", "consternante", cum îi apar lui Vârgolici, pentru că s-au petrecut foarte repede, înaintea celor de la Academie, cu concursul acelor scriitori care trecuseră iute de partea regimului nou. Decesul oficial al Societății Scriitorilor Români are loc în martie 1949, când ia naștere Uniunea Scriitorilor din România. Aceasta are și ea istoria ei, contradictorie, convulsivă, dramatică și câteodată grotescă, dar nu are încă istoricul decis să o scrie. Poate că o va face, cu aceeași rigoare și onestitate, tot Teodor Vârgolici. La drept vorbind, privind în jur, nici nu văd pe altcineva în stare să o facă.

Gabriel Dimisianu

Ți-e sete de cultură? Bravo! Noi avem de băut.

MIERCURI, 11 decembrie	19 ⁰⁰	Întâlnirile României literare Decernarea premiului <i>Cartea anului</i>
JOI, 12 decembrie	20 ⁰⁰	Teatru: Trilogie belgradeană
VINERI, 13 decembrie	21 ⁰⁰	Concert Nicu Alifantis
SÎMBĂȚĂ, 14 decembrie	21 ⁰⁰	Muzică live: Adrian Berinde & 4-GIVEN
DUMINICĂ, 15 decembrie	21 ⁰⁰	Muzică live: Mircea Tiberian Quartet
MARȚI, 17 decembrie	20 ⁰⁰	Quartet Arpegione Anca Vasile, Crisina Bizgan, Diana Toma & Violeta Dumitru
MARȚI-DUMINICĂ MARȚI-JOI	de la 10 ³⁰ 19 ⁰⁰ -21 ⁰⁰	Café-bar cu muzică ambientală Discount 25%

Prezență permanentă a artelor vizuale în expoziția de la parter

CLUBUL
PROMETHEVS

FUNDATIA ANONIMVL

Filială București: Calea 13 Septembrie, nr. 4, București
rezervările se fac la telefon: 334.66.30; 334.66.78

Doamnei Monica Lovinescu.
19 noiembrie, 2002

IN *La apa Vavilonului* [I], Humanitas, 1999, poate fi citită o tandră pagină de evocare a unei vacanțe fălțicene, pe la jumătatea anilor '30, petrecută de Monica în tovarășia părintelui său, E. Lovinescu: „Aveam 11 ani. Petreceam, ca de obicei, o lună de vară la Fălțiceni doar cu tata. Era fabulos. Când scria la birou, valea Somuzului la care se ajungea din grădina bunicii era a mea. [...] Când tata făcea o pauză, porneam împreună în plimbarea cotidiană spre «Băncuța» și «discutam» literatură. Eram mândră și chiar, în micimea mea, priveam lumea de sus [...]. Plimbarea noastră fusese în-cununată într-una din veri printr-o excursie (o mașină cu șofer numai pentru noi doi), la mânăstirile din Bucovina și la «bojdeuca» lui Creangă. La Iași, pe Copou, băusem chiar o jumătate de sticlă de Cotnar amândoi și adormisem în cinematograful unde ne dusesem după prânz. Ne trezise plasatoarea, filmul se terminase de mult și sala era goală: să faci un chef cu tata în Iași lui Eminescu și «Junimii», după ce tot el ți-a arătat «albastrul de Voronet», nu știu câți ani mi-am hranit orgoliile cu această amintire.”

O fotografie din acea mirabilă excursie, doamna Monica Lovinescu mărturisește că nu i s-a păstrat. S-a întâmplat s-o readucă la lumină periplul documentar în marginea „agendelor” cercului „Sburătorul” (al căror volum IV, Editura Minerva, București, 2000, conține copioase informații despre scandalul Eminescu). Imaginea a apărut în presa anilor '30 - '40 cel puțin de două ori, o dată în reportajul lui C. Săteanu *Pe urme eminesciene cu d. E. Lovinescu*, din *Adevărul*, 24 iulie 1936 (de unde am reprodus-o) și a doua oară, în *Fapta* din iulie 1943. Excursia din vara lui 1936 la Iași nu fusese un oarecare episod de turism cultural, ci avusese un rost documentar: E. Lovinescu pregătise romanul *Luceafărul*, sau, după un alt proiect, *Înseninare*, al treilea dintr-o trilogie pe care se hotărâse a i-o dedica lui Eminescu. Îl precedase *Mite* (1935) și *Bălăuca* (1936). În vederea *Bălăucii*, cercetase și cu un an mai-nainte Iași, pe urmele lui Eminescu. După cum consemna agenda sa la 29-30 iulie 1935 E. Lovinescu trăise atunci, o „mare impresie”, sub ferveța căreia publicase în *Adevărul* (26 nov.1935) articolul *Eminescu în climatul lui spiritual*, reluat mai târziu în *Memorii, III*, sub titlul *Iași, climatul spiritual al lui Eminescu*. Numai după un an, tot în *Adevărul* (4 iulie 1936), criticul era nevoit – se va vedea mai departe din ce pricini – să facă publică o pledoarie severă pentru libertatea de spirit în raport

cu mitul: *Eminesciana*. Cu unele comprimări, textul a devenit, în *Memorii, III, Reprezentarea genului în artă*. De altfel, primele trei capitole din *Dezbateri literare*, secțiunea finală a tomului III din *Memorii*, reunesc, destul de atenuate ca ton, principalele texte-replică la controversata recepție a romanelor sale.

Chiar din acest moment al polemicii cu dictatura unui mit sacrosanct datează fotografia, împreună cu Monica, lângă bustul lui Eminescu de la Copou. Memoria fiicei a păstrat o amintire euforică. O fotografie idilică pare s-o ilustreze fidel, în Copoul inundat de flori și ierburi, sub straja statuii emblematice... Dar pe fotografie, E. Lovinescu a scris, pentru ziaristul C. Săteanu, o dedicație cu aceste prime cuvinte: „*Lăsând la o parte pe nevinovata Monica, s-ar putea zice că victima se află în prezența călăului...*”

E. LOVINESCU... victimă a lui Eminescu? Nimeni nu se gândește astăzi la așa ceva, mai bine spus, subiectul e insolit și, din păcate, lumea e prea grăbită spre a-i acorda un popas. Si totuși. De la îndrăzneala criticului de a romața viața Luceafărului în *Mite* și mai ales *Bălăuca* i se trăsese nu doar marele scandal al respingerii candidaturii la Academia Română, în vara lui 1936, dar și o vehementă polemică în presa literară, care a trenat ani în șir, chiar după moartea lui N. Iorga, ilustrul și pățimașul ei incitator. S-au dezbătut atunci, în termeni rămași după atâtea decenii acut actuali, câteva teme extrem de sensibile: cum era *adevăratul Eminescu* în raport cu mitul ce i s-a făurit; pe ce dominante au configurat mitul contemporanii poetului și cum l-au remodelat generațiile succesive; de ce sunt divergente, sau divergența e numai o iluzie, efigiile eminesciene propuse de Titu Maiorescu, N. Iorga și A.C. Cuza, G. Călinescu și... E. Lovinescu?; cum poate fi controlat riscantul raport pietate – profanare în reconstituirea biografică?; au vreo îndreptățire cei ce se încumetă a romața viața genilor?; e un imperativ a fi ei congeniali personajului lor?; în sfârșit, este mitul un canon tiranic?; sau un model paidetic, edificator de conștiințe? Pe scurt, avem a ne comporta ca bigoți, sau ca spirite libere în relația cu un mit întemeietor al culturii naționale?

Ultimii ani ai vieții criticului de la „Sburătorul” au fost marcați de hula pe care i-a atras-o temerara și, e drept, nu foarte inspirata idee de a romața biografia eminesciană. Un volum consistent s-ar putea alcătui din antologarea celor mai interesante piese ale scandalului în jurul detractorului eminescian E. Lovinescu. Între *Eminescul d-lui E. Lovinescu* al lui Al. Tzigara-Samurcaș (*Convorbiri literare*, nov.-dec. 1934) și *Pentru porcograful*

Eugen Lovinescu al lui N. Georgescu-Cocoș (*Neamul românesc*, sept. 1937) s-au scris zeci de texte incriminatoare, dintre care nu puține se datorează unor mari condeie precum, în primul rând N. Iorga și, celălalt centru nevralgic al întregii dispute, G. Călinescu. Aici intră în discuție provocarea pe care E. Lovinescu o resimțise luând cunoștință de *Viața lui Eminescu* a lui Călinescu, citită parțial chiar în cenaclul „Sburătorul”. Un discipol producea o carte ambițioasă despre un scriitor fundamental, iar maestrul nu dăduse despre poetul național nimic semnificativ. Orgoliul redeșteptase criticului „modernist” un vechi *complex eminescian* care-i paralizase decenii inițiativa în această direcție. Iar impulsul zvâcnise atât de imperios, încât E. Lovinescu lăsase să-i scape, după audierea unui fragment din lucrarea călinesciană, o replică pentru care cel vizat nu l-a iertat niciodată: „Când Eminescul meu va intra pe ușă, al lui va ieși pe fereastră”. În 17 febr. 1935, agenda zilnică înregistra căința criticului de a fi procedat imprudent, dezvăluindu-și resortul competitiv cu G. Călinescu, în scrierea romanului *Mite*: „*Nu trebuia să mă descopăr în chestia Eminescu*”. Dar era prea târziu. O adevărată cutie a Pandorei fusese deschisă și nu e o exagerare a spune că E. Lovinescu a plătit amarnic acest acces de vanitate. Represaliile declanșate de *Bălăuca*, duse până la blocarea accesului „pornografului Lovinescu” la Academia, aveau să pună capăt proiectului de trilogie romanescă. Dar până târziu, în 1940, E. Lovinescu a rămas frământat de „obsesia de a scrie un Eminescu substanțial”. Nu i-a fost dat.

DUPĂ „dezastrul academic”, cum calificase în însemnări respingerea candidaturii sale pentru înaltul for, în mai 1936, încercase a nu se lăsa deprimat și a continua biografia eminesciană. Revenise vara în Iași, însoțit de Monica. Sub fotografia care prilejuiește aceste glose se preciza: „Criticul E. Lovinescu și Monica Lovinescu, colaboratoarele la *Dimineața copiilor* și autoarea romanului *Aventurile unei păpuși*... După câteva joviale relații anecdotice despre noile explorări „în adâncimea încă nu desul de pătrunsă a atmosferei eminesciene” (e comentariul lui C. Săteanu), E. Lovinescu înmâna gazetarului fotografia de la Copou, încheindu-și dedicația cu o bravadă: „...*s-ar putea zice că victima se află în prezența călăului. Dar după cele petrecute în mai, să nu-ți pară curios că eu nu mă socotesc victimă*”.

Numai că, într-un alt interviu, dat cu două săptămâni mai devreme lui J. Pascal de la *Lumea* (19 iulie 1936), reporterul reprodușese declarațiile lui E. Lovinescu pe exact aceeași temă, într-o cheie

Glose la o fotografie

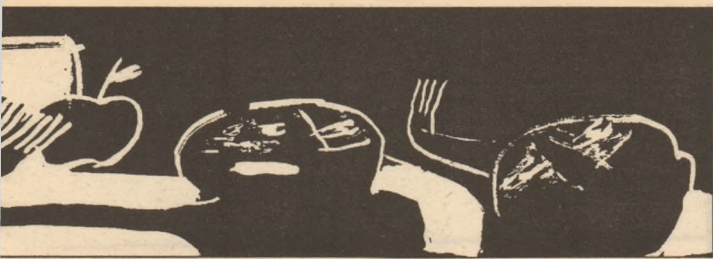
E. Lovinescu ...victimă a mitului eminescian

contrară, altfel spus, tradusese invers antifraza ironiei: „În grădina Copou maestrul s-a fotografiat împreună cu fiica lui, în vârstă de 12 ani, juna Monica. Peisajul reprezintă și bustul lui Eminescu. Cu acest prilej, solicitat de noi, ne-a spus câte unele în legătură cu polemica dintre d-l N. Iorga și d-sa: «Închipuiește-ți că Iorga e convins că prin romanele mele [...] l-am denigrat pe Eminescu. Și spune cui vrea să-l asculte că eu sunt călăul lui Eminescu. Acuma, deoarece eu am rămas din cauza asta pe dinafara Academiei, vezi-mă lângă bustul lui Eminescu și spune-mi: între mine și el, cine este călăul și cine victima? Mi se pare că victima sunt eu, fără voia lui Eminescu, prin bunăvoința d-lui Iorga.”

E mult mai exact a aprecia că nu Eminescu, ci mitul său despot, devenit în anii '30 unul din stindardele drepte extreme, fusese „călăul”. Nici chiar dușmănia neîmpăcată a lui N. Iorga față de E. Lovinescu n-ar fi putut produce – și prelungi aproape un deceniu – un seism de opinie de asemenea proporții dacă, inocent sau nu, Apostolul și aliații lui n-ar fi ma-

nipulat, pe toate planurile, de afect și mental colectiv la clasa politică și ambianță literară, românească eminesciană.

MESAVENTURA pe care mitograful eminescian ascunde un capitol de biografie interioară a „profanatorului” și al „idolului”. A-l analiza în perspectiva unui *complex Eminescu* nu pare un abuz decât cui nu noaște răspunsul lui E. Lovinescu însuși la întrebarea unui reporter *Factei*, din 23 dec 1934: „De câți ani ai scris un *Eminescu* în treizeci de ani de critică?” Iar E. Lovinescu răspundea: „Se împlinesc treizeci de ani de când am po- să scriu, și la acești treizeci de ani ai epocii «preliterare», adică fazei de incubație. Din acel început pârtaș punct inițial, pe perspectiva infinită a viitorului, am întredat monumentul ce voiam să-l ridic lui Eminescu. Pentru generația mea, ca și pentru cea imediat următoare, Eminescu a fost un fetid o putere de sugestie necunoscută azi, sau, în orice caz, altfel cum

nt

Filica, tatăl și bustul poetului

Pentru noi el nu era nici ideonationalist, nici luptătorul de la care se inspiră generațiile militante ale veacului nostru: căpitanii și de gardiști. El, poetul, cel mai mare poet al țării române, de o armonie și de o deștecare care ne îmbăta și ne dădea reveriile anilor melancoliei; tragedia vieții lui, apropiată de noi, sau chiar contemporană, era o atitudine asupra sensibilității o atrăgătoare și presubilă. De cum am sosit la liceu, în fiecare duminică eram pe urmele sau pe presurmele ale marelui poet, ca la sanctuare. [...] De atunci născu să scriu ceva despre Eminescu – firește, ceva definitiv, un monument vrednic de erou. Prima căre n-a fost la înălțimea inor. Debarcat la Liceul Interioară clasa a V-a, din primele zile de la limba română, peste un profesor bătrân, Miron Pompiliu, în ochii noștri, se bucura de prestigiul de a fi fost unul din cei mai buni prieteni ai lui Eminescu, prieten de petrecere și de închinare [...]. De cum am intrat în liceu, pentru a lua măsura puținoastrelor, ne-a dat ca lucrare

scrisă interpretarea satirei III. M-am încordat, firește, și m-am umflat probabil ca în fabulă, pentru a ridica, dacă nu un monument, cel puțin o schiță a viitorului monument al idolului: rezultatul a fost dezastruos: lucrarea mi-a fost notată cu *trei*. Iată debutul meu în critica română și ca eminescolog; nu e strălucit, dar îndrăznesc să cred că răposatul meu profesor n-a fost profet. Nu-i mai puțin adevărat că întâmplarea m-a deprimat și probabil mi-a produs o inhibiție. Au trecut de atunci treizeci de ani și am scris câteva zeci de volume de critică, cu subiecte foarte variate; pe Eminescu nu l-am îmbrățișat însă niciodată din față, voinicește; m-am apropiat uneori de dânsul pe chestii de amănunt, prin latura sociologică, de pildă, în *Istoria civilizației române*, sau, sporadic, în *Memorii* și chiar în *Bizu*. Nu l-am uitat, dimpotrivă, obsesia lui am suferit-o întotdeauna, prin același prestigiu din tinerețe, rămas intact sub perii albi! În tot acest timp m-am gândit cu îndârjire că voi «crea» un *Eminescu*, dar când mă puneam să-l scriu, mă cuprindea o lășitate, o neîncredere în forțele

mele, mă simțeam încă nepregătit pentru a mă măsura cu un subiect atât de impunător, mă rezervam pentru mai târziu, la maturitate. Inhibiția venea, firește, și din însemnătatea poetului, dar și din importanța atribuită viitorului meu studiu, pe care îl voiam la înălțimea subiectului, de care, cu cât îl exaltam, cu atât mă depărtam. Acum vreo trei ani mă hotărâsem în sfârșit să mă apuc de mult amânatul meu studiu [...]. Spaima de propriul meu erou, și mai ales de propriul meu studiu, m-a inhibat din nou, întrucât voiam să fie «definitiv» și să constituie o somă a problemei Eminescu. Ajunsesem să cred că nu-l voi mai scrie niciodată...” La întrebarea „De ce l-ați scris acum pe «Eminescu»?” răspunsul era: „E de prisos să insist că inhibiția venea din însuși caracterul de monumental și definitiv pe care îl atribuisem studiului meu. A-ți face anticipată o idee excesivă despre ceea ce vrei să scrii este mijlocul cel mai sigur de a trezi probleme de conștiință și de a-ți paraliza posibilitățile naturale. [...] Îți voi răspunde simplu: pentru că nu m-am pus să scriu un *Eminescu*, ci un *Mite*. Pentru că n-am putut să-l îmbrățișez pe tot Eminescu, ci m-am apucat de dânsul pe o cale lăaturalnică, așa că, de data aceasta, inhibiția nu s-a mai produs... Intenția inițială a fost să românețez un episod al unei dragoste mai puțin cunoscute a poetului; e drept că nu m-am mulțumit cu faptele, ci, pe baza unor documente irecuzabile, am voit să stabilesc psihologia erotică a lui Eminescu, luând o poziție definitivă în controversa dintre critici și psihanalisti.”

MITE a fost mai degrabă un succes, lăsând deocamdată la o parte recenziile nimicitoare, *et pour cause*, a lui G. Călinescu, sau câte o reacție stridentă cum a fost cea a lui Al. Tzigara-Samurcaș din amintitul articol *Eminescul d-lui E. Lovinescu*. Ceea ce merită readus sub ochii contemporanilor needificați asupra statutului *real* de denigrator, sau nu, al lui Eminescu este replica patetică dată de E. Lovinescu atacului lui Tzigara (în *Adevărul* din 20 ian. 1935; de regăsit și el în *Dezbateri literare din Memorii, III*): „Nu mă pot stăpâni la gândul că acest cercetător științific de ouă încondeiate și de scoarțe olteneste, nesperios prin însăși structura sa sufletească, neliterar, se face apărătorul unor oameni ce stau plămădiți în însăși ființa mea morală, în venerația cărora am crescut, și a cărora operă am căutat să o duc mai departe, nu în sensul aderării la o ideologie perimată, care pentru mulți a devenit o problemă de învârtelă personală, ci la o atitudine de strictă elevație morală, de dezinteresare pentru tot ce e materie și contingentă, de pasiune unică literară, de obiectivitate. De când țin o carte în mână, persona-

litatea rară a lui Eminescu m-a covârșit, și am purtat-o în mine din anii tinereții până în pragul bătrâneții, ca o licoare prețioasă amestecată în sângele ființei mele morale, îndemn, flacără sfântă, mângâiere și «paladiu» împotriva imensului dezagust al vieții și al spiritului de procopseală mărunță, și iată că, acum, când, după treizeci de ani de șovăire și de așteptare ca să mă simt în stăpânirea mijloacelor mele literare, îl evoc cu o pietate neîndoioasă, într-o aureolă de mucenic și într-o «aură» de superioritate față de toți ceilalți, cu atât mai evidentă cu cât iese din mizeria cotidiană și din împrejurări penibile, prin simpla prezență a genului ce-l învaluieste într-o fluorescență de sfânt, iată că în fața acestui act de pietate supremă și matură, în care mi-am amestecat și sângele, găsesc că d. director al *Convorbirilor literare* se crede «dator» să aperse «memoria dispărutului» împotriva impietății mele înjositoare!”

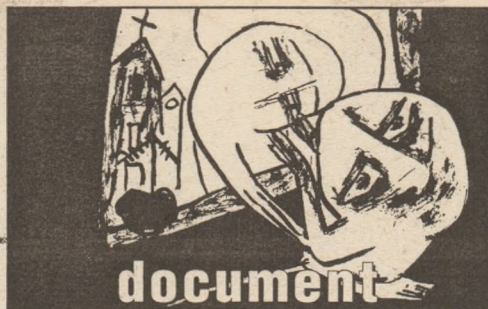
POLEMICA incitată de apariția lui *Mite* – care ar merita și astăzi conspectată – asupra autenticității chipului eminescian propagat de exegeți și romancierii, fusese mai degrabă fructuoasă. *Bălauca* a împins însă, în anul următor, controversele până la un adevărat război ideologic, în cursul căruia s-a rostit cuvinte teribile ca (dinspre „stânga”) *teroare* asupra conștiințelor, sau (dinspre „dreapta”) *merita pus la zid și împușcat!*, desigur, E. Lovinescu. Nici unul dintre procurorii furibunzi ai „impietății” cu care prozatorul imaginase, în roman, o întâlnire Eminescu – Veronica într-o casă rău-famată dintr-o mahala a Iașului, n-a fost o clipă intrigat de curiosul detaliu – dar cât de elocvent –, remarcat de critică și recunoscut de E. Lovinescu însuși: „detractorul” se proiecta pe sine în personajul eminescian. Dacă o impietate era de condamnat, punctul cu adevărat legitim de pornire ar fi fost îndreptățirea de a face din Eminescu... un *Bizu*. Carența estetică atât a pasajului de la casa deochiată Vangheli cât și a întregii reconstrucții biografice eminesciene prin „imaginarea” unor episoade în care prozatorul amalgama experiențe personale a fost, de altfel, destul de drastic sancționată într-o cronică a lui Șerban Cioculescu. Si trebuie spus că, după ce mizase cu o prezumție imensă pe izbânda sa de romancier în *Mite* și *Bălauca*, un asemenea verdict a fost de natură a-l deprima pe E. Lovinescu mai dureros decât eșecul academic sau răstălmăcirea nefastă a devoțiunii lui pentru Eminescu. În orice caz, demersul „infam” al unui „suflet închiriat” oficinelor iudaice complotând pentru demolarea idolului național nu putea fi mai energic contrazis decât de, aberanta în acest caz, idee de a se autoproiecta în idolul profanat...

Nu există o încheiere mai potrivită la tema „E. Lovinescu – victima a mitului eminescian” decât rândurile scrise chiar de „victimă” în *Eminesciana*. Relația comunității cu marile ei mituri trece prin fiecare conștiință individuală, este un act intim, o experiență personală: „Oricât ar fi de universale, adevărurile se aplică numai când, intrând în zona observației personale, devin subiective; interesul propriu dă forța de lumină și viață focurilor așipite. [...] Nu există bunuri comune, trecute din generație în generație, din mână în mână, dacă nu poartă semnul unei experiențe individuale... [...] Deși cunoșteam mai de mult mistică creată în jurul oricărui geniu, de-abia acum, dintr-o întâmplare strict personală, mi-a fost dat să-i încerc forța de acțiune; deși cunoșteam în special amploarea mitului lui Eminescu, spirit din generație în generație, de-abia acum mi-a fost dat însă să vad deviația pe care reușeser să o exercite în judecata critică acțiunea unui astfel de mit. [...] Deși n-au trecut cincizeci de ani de la dispariția poetului și mai întâlnim și astăzi oameni care l-au cunoscut sau l-au văzut în situații mediocre, el ne pare totuși a nu fi trăit, mit venit de departe, din veacuri, în poleială de legendă, încercat de sensuri și de valori; câteva decenii numai i-au creat o mistică atât de agresivă, încât nu te poți atinge de dânsul omeneste, fără a nu trezi banuiala de a fi voit să-l înjosești. O astfel de concepție romantică a genului îl scoate din condiția umană și-i acordă însușiri supranaturale; toate actele lui fără deosebire sunt considerate ca ieșind din normele obișnuite, impregnate de puterea launtrică a unor calități de ordin transcendent. Oricâtă forță morală de ridicare a maselor ar reprezenta, de altfel ca toate legendele pline de nobile sensuri, această mistică nu are nimic de-a face cu realitatea. [...] Iar în ceea ce privește valoarea morală a acestei mistice, pornită spre mit, oricât ar fi de apreciabilă, nu poate constitui o piedică în calea creației ce-și trage unica-i forță din adevăr și din expresia lui estetică.”

RĂTÂND onorurile oficiale supreme, eșuând dureros în năzuința vieții sale, aceea de a fi un mare romancier, pierzând în chip de neînviat „competiția”, pe care el însuși o declanșase, ca eminescolog, cu G. Călinescu, suportând ani în șir reproșuri și sancțiuni, în toate aceste privințe E. Lovinescu poate fi considerat pe drept cuvânt o „victimă” a mitului eminescian. Dar, în biografia sa spirituală, confruntarea cu „complexul Eminescu”, resimțit încă din adolescență, a susținut-o cu o libertate intelectuală dârza.

Gabriela Omăt

(Continuare în pag. 18)

E. Lovinescu ... victimă a mitului eminescian

(Urmare din pag. 17)

A început, teribilist, în junete, prin a contesta (*Convorbiri critice* din 1908) valoarea romanului *Geniu pustiu*, încumetându-se a proclama drept concluzie: „Împaratul e goll!”. A recuzat drastic violențele nedrepte din gazetăria poetului, în *C. A. Rosetti și M. Eminescu* (Flacăra, 1916). A respins, în *Istoria civilizației române moderne*, validitatea politologului „reacționar” Eminescu – e însă de amintit că la acea vreme „reacționar” nu avea nimic din conotația odioasă inoculată sub stalinism, iar un N. Iorga își făcea din atare atitudine un titlu de onoare. În fine,

a avut „sfruntarea” de a-l înfațișa pe Eminescu viețuind sordid, îmbrăcat neîngrijit, ba chiar, în *Mite* îndepărtându-și senin o ploșniță de pe rever, sub ochii dilatați ai lui P.P. Carp și T. Maiorescu. Sunt numai câteva dintr-o lungă listă de „sacrilegii” care sfidau canonizarea extatică, dovedind că „victimă” nu s-a lăsat anihilată de prestigiul „misticiei agresive” a mitului. Justițiarul pătimași ai memoriei eminesciene vor avea întotdeauna de ce să vadă în E. Lovinescu un profanator. Desigur, nu vor credita acea marturisire aproape imnică din replica dată lui Tzigara-Samurcaș: „personalitatea rară a lui Eminescu m-a covârșit, și am purtat-o în mine din anii tinereții până în pragul bătrâneții, ca o li-

coare prețioasă amestecată în sângele ființei mele morale, îndemn, flacăra sfântă, mângâiere și «paladiu» împotriva imensului dezgust al vieții... Naiv, omul care o scrisese plânse ceasuri în șir citind celebra scrisoare din 10/22 februarie 1884, trimisă de Titu Maiorescu lui Eminescu, la Ober-Döbling, în care îl declara pe poet „cea mai înaltă încorporare a inteligenței române”. Textul e azi suspectat de duplicitate și cinism. Dacă s-ar dovedi că va fi fost așa, un raționament sumar l-ar condamna și pe E. Lovinescu, o dată mai mult, drept complice, firește, nu inocent, al călăilor lui Eminescu. Relația victimă-călău e întotdeauna reversibilă...

Gabriela Omăt

ochiul magic

Marele Acordor

MULTĂ vreme a părut să existe o incompatibilitate între știință și religie. Biserica n-a acceptat anumite descoperiri ale științei, condamându-i la rug pe cei care le susțineau sau obligându-i să abjure. În epoca modernă, îndeosebi științele fizice au avut orgoliul de a se clădi pe refuzul oricărei idei de divinitate. Tot mai des încă, în secolul XX, când Biserica însăși revenea asupra propriilor excluderi și admitea teoriile științei, știința, la rândul ei, înceta să mai excludă dialogul cu religia. Motivul principal pentru care știința și-a îmblinzit refuzul a fost oferit de nevoia de a interpreta unele fenomene ce par nu doar să dezmintă legile naturii, dar să implice o anumită ordine de lucruri foarte asemănătoare cu aceea divină. Nimic mai caracteristic decât discuțiile bătrânului filosof francez Jean Guilton cu un biolog și un fizician despre structura și limitele universului.

Au existat în știință, mai ales în secolul din urmă, adevărate șocuri care au redus în explicația fenomenelor ideea de Dumnezeu. Unul dintre ele a fost produs de descoperirea că întreg universul, în forma lui actuală,

din care omul însuși face parte, cu mintea lui capabilă să înțeleagă ce se întâmplă, se datorează unui reglaj excepțional operat de șase numere. Numere extrem de diferite între ele, atit prin domeniul la care se referă, cit și prin ordinul de mărime. Dar care decid, toate împreună, de existența universului așa cum este el. Dacă unul singur dintre cele șase numere ar fi diferit de cel actual cu cea mai neînsemnată unitate de mărime, *universul n-ar fi existat*. Fie, ca să dau un exemplu, ar fi colapsat aproape imediat după *bing-bang*, fie s-ar fi dispersat cu o iuteală atit de mare încit ar fi fost împiedicată formarea structurilor fizice și apariția nivelelor superioare de organizare, inclusiv a vieții. Astrofizicienii vorbesc în aceste cazuri extraordinare de *acord fin*.

Dar faptul uimitor abia urmează. Evident, s-a pus întrebarea cum a fost cu puțință ca aceste șase numere să aibă exact valorile trebuitoare pentru ca universul să se nască, să evolueze, să existe. S-a pus și întrebarea vecină dacă nu cumva, cu alte valori ale numerelor cu pricina, universul n-ar fi avut o *altă înfațișare* decât aceea actuală, cu alte cuvinte dacă n-ar fi fost posibil să se nască și să se dezvolte un alt univers, cu alte legi ori forme de viață (între care și cele

inteligente) decât acela în care ne aflăm. La a doua întrebare răspunsul specialiștilor a fost că alte valori ale celor șase numere, chiar infim diferite, n-ar fi creat posibilitatea nici unui fel de univers, ci doar al unei mase informe și haotice de materie care s-ar fi risipit foarte repede ori s-ar fi prăbușit în ea însăși. La prima întrebare răspunsul este de-a dreptul uluitor: nu numai că nu se știe cum s-a realizat *acordul fin* descoperit de savanți, dar probabilitatea ca el să se fi produs *de la sine*, adică în chip *natural*, este egală cu raportul dintre unu și numărul total de atomi din univers, adică o probabilitate nulissima.

FIZICIANUL, pus în fața unei asemenea probabilități, rămâne efectiv cu miinile goale. Gradul ei de realizare întrece orice închipuire. Pe scurt, așa ceva nu se poate. Și dacă *acordul fin* nu s-a făcut de la sine, natural, atunci ce altă explicație avem pentru crearea lumii noastre decât ideea de Dumnezeu? Absolut nici una. Închidem ochii și încercăm să ni-l imaginăm pe Marele Acordor. Mai este asta știință? Cine știe. Poate că abia de aici înainte știința devine capabilă să ne explice pe noi înșine și lumea noastră. (N.M.)

știri culturale

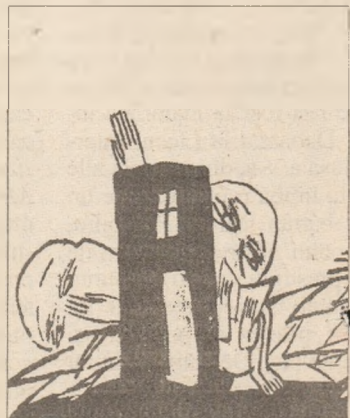
Concurs de poezie “Aurel Dumitrașcu”

În organizarea Direcției pentru Cultură a județului, la Piatra-Neamț a avut loc ediția a IX-a a Concursului Național de Poezie “Aurel Dumitrașcu”. Juriul, format din: Liviu Ioan Stoiciu (președinte), Gellu Dorian, Valeriu Stancu, Nicolae Sava, Daniel Corbu, Emil Nicolae, Cristian Livescu, Lucian Strochi, Cassian Maria Spiridon, Radu Florescu, Adrian Alui Gheorghe (director manifestare, secretar juriu), a reținut pentru publicare manuscrisul *Anul cîrțiței galbene* semnat de Dan Coman din Bistrița Năsăud. Manuscrisul va fi tipărit pe cheltuiala Direcției pentru Cultură Neamț.

La Uniter

Luni, 25 noiembrie a.c. a avut loc la Uniter întâlnirea lunară a Salonului Cultural condus de regizoarea Sorana Coroamă Stanca. În prima parte a programului, doamna Sorana Coroamă Stanca a făcut o interesantă incursiune în istoria Căterinelor, fie ele regine, împărătese sau sfinte. Într-un stil captivant, binecunoscut vorbitoarei, celestele Caterine din istoria bisericii creștine, ca și nobilele

din istoria Europei, au defilat, evocate, prin fața auditoriului interesat și încântat. În parte a doua a întâlnirii, scriitorul Radu Anton Roman, autorul faimoasei cărți *Bucate, vinuri și obiceiuri românești*, a vorbit competent despre *bucătăria sacră* la români, trecând în revistă legăturile ancestrale dintre modul de preparare al bucatelor și sărbătorile poporului, dintre vechile superstiții și credințe și procedeele de pregătire ale mâncărilor tradiționale. În completare, doamna Dorana Coșoveanu, critic de artă, plecând de la coperta cărții lui Radu Anton Roman, a ținut o prelegere interesantă despre pictură și elementele culinare. Seara s-a încheiat cu câteva cântece ale Corului Școlii generale “Mihai Botez”, sub conducerea doamnei profesoare Arta Barbu. (Dan Tărchilă)

Alexandru Dohi

Nu poți vedea curcubeul decât cu spatele la soare

după lungul tunel al excitațiilor-cazarme treceam printr-o pădure de remușcări lângă mine ședeam un poem bătrân nu-mi era clar simțeam că e o insulă unde cărți inviate erau în carantină rânile erau cuțite din convingeri se făcea focul de gală o și ce serpentine între stări ba eram într-o mașină ba eram mașina miresme de vinete prăjite îmi suceau capul dintr-un film în altul muzici de viori mă apăseau pe inimă curgeau prin mine seve de eucaliptuși conduceam prin drumuri desfundate

pante-pantere aproape verticale apoi deșert apoi junglă simțeam cum mi se termină dorința apăsam trăgeam suceam improșcam poemul tăcea ca o umbră îmi îndreptam spatele exact așa cum zic chinezii tu să fii drept apoi umbra poate să fie strâmbă să nu-ți pese sentimentul că sunt o imagine îmi dădea senzații de vomă în panică am apăsat pe claxon

și a ieșit un sunet de copil de biserică de vioară că sunt singur apăsam pe ambreaj și nimic nici o mișcare sunt singur întunecat deformat ba una ba alta cazarme-pădure remușcări-carantină

chei-cuțit convingeri-galapagos galimatias-gala dali se auzea o stradă în creierul nor lăcrimioare o pastorală și mâna ei la pândă de după aparate mă tatua pe întuneric inimioare lotuși sirene cioburi scarabei capre cireșe culese de pe ecran cireșe cireșe îi

spuneam vezi chiar nu vreau nimic și tot nu sunt sfânt și cuprins de beatitudine vezi am strâns atâta lumină toate valizele sunt pline de lumină apăș și mașina nu se mișcă și a început să vorbească cu vocea mea

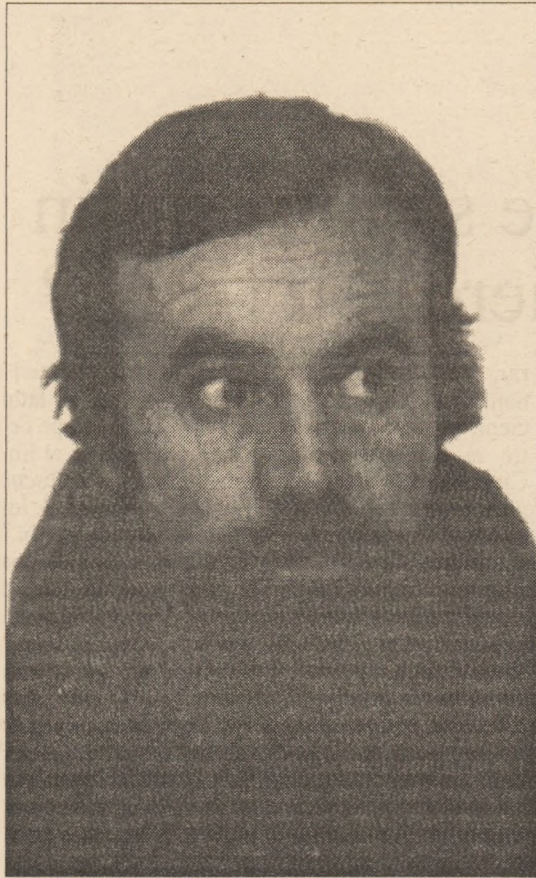
măi minune așa mi-a zis măi minune - fricoasă ești oare dispus ca eu să trec la volan ești oare dispus să te bucuri de libertățile umbrei hai să-ți spun un secret aici mașina merge cu întuneric și de unde

de unde să-mi iau întuneric I-am întrebat disperat am trăit și sunt dependent de viață viața viața nici nu trebe să vorbim ne știm eu și viața a fii și apoi vii tu poemul marele poem de mă

neliniștești uite apăș și nimic ce ne vom face aici în acest adânc în umbrele triste ale văilor în străduțele dosite a marelui oraș vezi aici totul e făcut din voci doar un pelerin simte da e adevărat trebuie să punem

hături la nume-melpomene elpenor sau fecioare fiica lui tyyris sau copacul acela din turkistan sau booth care înnebunit bate tobele sau noaptea acea noapte de octombrie zile ploioase la assisi se vedea de pe terasă cum luna devenea din ce în ce mai veselă deci era o zi de vară când nimic nu era mai curat decât ochii tăi dar și vara asta trece și tu departe de strigăte și sânge și miere și foc e război e război în inima omului o inimă în

gol-gală ea venea și dispărea în fundal avară îți păstrezi fecioria de ce dar du-te tu ceșosule la cei înghețați dincolo de plăceri și dureri în grădina închisă în muzeul cuvintelor eu zac mereu în focul

dorinței sprijinit de vechea terasă fericit cel ce crede

trezit de vântul de noapte la ce să sper din cuvântul întâlniri în această cafenea în foșnetul de ziare clinchetul de lingurițe îmi ascult durerea de dinți văd o simfonie plină de clante din femei

un cor de copii orfani mă gândesc la românia tăcute încet

acolo încă se scriu manifeste frumoase și fără putere germinativă sau cine știe acolo abia au

inceput să se drogheze da ce poți să faci în întuneric decât să fii țaran-metafizic în frunzișul de zăpadă

cântecul de mierlă praf-intermortal febra vieții la galopul inter național ce te tot ții de mine ce vrei de la mine

ba imi spui că sunt un fel de jean valjean – belmondo

ba că aș fi gigolo îmbrăcat în aforisme ba că sunt samaritean plenipotențial ba grădinar ba bețiv orice ai spune între noi mereu vor fi cuvintele când eu tac le zici tu pe ale tale când tu taci zic eu eu și iarăși eu defapt viața această

pendulare și cu acest infiorător sentiment de a nu ști despre ce e vorba în fond știi preabine că niciodată nu mă

vo putea detașa de nimic și nici exclude ceva eu nu sunt

gazelă eu nu pot sări peste nimic și niciodată nu voi accepta ideea de transfer de sens sau ca

înainte de toate ideea de pasaj aici sunt fanatic de zic sau peste tot rai sau nicăieri iad eu nu cred în acest

treptat-spiralat și din ce în ce și din cine în cine eu sunt punctual – oceanic om om om

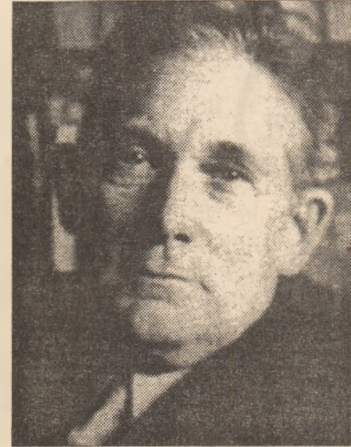
imbrățișând fapte și ametit de cuvinte așa că până la urmă

asta pot să-ți spun măi poeme în această înghesuială de ingeri te rog frumos lasă-mă să fiu om

ia de pe mine armura mesajului și curcubeul nevoii de exprimare ia barcarola de pe barcă păstorul de pe pastorală ■

Un scriitor uitat

Ion Biberi

S-AU ÎMPLINIT douăzeci de ani de la editarea unui volum trecut oarecum neobservat: *Performanțele clepsidrei* al lui Ion Biberi. Multidisciplinarul autor este uitat pe nedrept. El s-a mișcat în cîmpul literaturii, al științelor, în mod absolut remarcabil, grație multelor cunoștințe, atât în plan orizontal, cât și în plan vertical. Studiile i-au fost numeroase și profunde, ca și opera beletristică. A absolvit Facultatea de Medicină și Facultatea de Litere și Filosofie din București. Totodată deține titlul de doctor în medicină și chirurgie, precum și pe acela de medic primar psihiatru. Așadar, totul grație formării sale, multiplelor domenii abordate. Nemulțumit cu puținul, el își desăvârșește pregătirea și practica în țară, cât și în străinătate, truda desfășurîndu-i-se în mai multe state europene, ca într-un caleidoscop magic. Strădaniile eminentului om de știință se împletesc astăzi cu ziua de ieri, trecînd prin prezentul fiecăruia, imbinînd valorile umaniste clasice cu orientările contemporaneității.

Amintirea doctorului Biberi, cîndva un personaj de prim-plan, a apus discret. Putea fi văzut, în anii din urmă, purtîndu-și bastonul alb, semnul distinctiv al unei categorii îndurătoare. Venea în parcul spațios, întotdeauna pe aceeași bancă scorjîtă, apoi revopsită și iarăși scorjîtă... Tăcere căruntă, aiuritoare. Cînd și cînd se însoțea cu un vrednic matein, recunoscut și el în lumea literelor, Radu Albala, îngrijitorul ultimei ediții semnate Ion Biberi. Trăiască visătorii! Și dreptunghiul imaginar ca un ecran. Soarta literatului transpare din destinul cărților sale, din performanțele clepsidrei, incluzînd drama ca atare și plînsul interior, diafan.

Mai-sus-amintitul volum a văzut lumina zilei la Editura "Litera", culmea, "În regia autorului", ceea ce înseamnă - mai pe șleau - că dinsul a subvenționat toate cheltuielile (preț de vînzare, în 1981 - 13 lei) tipăririi acestuia. Ion Biberi s-a născut curînd după descălecarea

secolului al XX-lea, mai exact în 1904, la Turnu Severin. În câteva decenii, hărăzite lui de *parce*, iată-l "prozator, eseist, dramaturg"! Opera lăsată moștenire e comparabilă cu un aisberg (90 la sută din volum fiind submers la nevedere).

În "Dicționarul de literatură română contemporană", din 1971, se arată, poate cu îndreptățire, printre altele: "Opera lui I.B. nu este aceea a unui profesionist al literaturii, ci a unei formații profesionale prin care se ajunge la literatură" (Marian Popa). Ar fi deci vorba de "o formație profesională prin care se ajunge la literatură". Cercetînd și mai în adîncul - totuși! - creator, sintem părtași ai coșleșitoarei sale bibliografii, diversă: 51 de titluri definitive. Să fie oare justificată tăcerea generațiilor următoare în fața segmentului de "raft" pe care îl scrisese I.B.? Ar mai fi de amintit: 17 eseuri și studii; tot 17 cercetări de critică literară; teatru - 3; romane și nuvele - 4; traduceri - nenumărate.

Dar sînt și lucrări aflate în manuscrise, de care nici o editură, autohtonă ori străină, nu s-a interesat. Așteaptă neștiute: *Drum către mîntea cea de pe urmă* (memorii); *De la arta primitivă la simbolul erei electronice* (eseuri artistice), *Salvador Dali* (monografie); *Personalitate și destin* (ediție definitivă); *Chemarea de peste munți* (roman al Războiului de întregire a țării); *Profiluri și orientări românești contemporane* (dialoguri radiofonice).

Biberi a transmis un mesaj generațiilor ulterioare, prea puțin auzit. Iar cărțile lui așteaptă nerăbdătoare. De succes, la vremea sa, a fost și *Thanatos*, în care "impune rolul biologicului, socialului și istoricului în explicarea morții și a atitudinilor în fața morții" (același *Dicționar*). Semnificativ e faptul că acest *Thanatos* apare la București în învolburatul an 1936, premergînd vremuri aducătoare de dezastre, de moarte. Cîntecul coșului de tablă de pe acoperișul lumii le vestește. Iar Ion Biberi s-a străduit să oprească timpul, măcar pentru o clipă.

Mihai Stoian

DESPRE motivarea științifică a ortografierii sunetului î prin litera i am scris în mai multe rânduri, începând cu un articol mai amplu, *Despre ortografia limbii române fără patimă (și fără ideologie și fără politică)*, în revista "Cronica", 1993, nr.8-9, și terminând cu o exprimare mai sintetică – *Cuvîntul autorului* – într-o introducere sui generis la *Gramatica limbii române*, publicată la Editura Polirom din Iași (1997, 2000)

Revin acum, provocat de o intervenție a domnului Alex. Ștefănescu, De ce scriu cu *â* din *a*, în revista *România literară* nr.38 din 2002, întrucît m-a surprins să citesc sub semnătura sa argumente pe care le consideram proprii altor categorii de "apărători" ai ultimei "reformă" ortografice, care – cum bine se știe – nu a trecut dincolo de înlocuirea literei î cu litera â, ceea ce corespunde întru totul "esenței" numeroaselor "reformă" produse după 1990 în societatea românească.

Deci, de ce scriu și susțin scrierea cu *î* din *i* ?

1. Mai întîi, din motive științifice: ortografia limbii române literate se întemeiază pe principiul fonetic, ceea ce înseamnă o singură literă pentru un același sunet.

2. Apoi, pentru modul în care "reformă" a fost impusă, prin respingerea arogantă a punctului de vedere al lingviștilor, români și străini, al profesurilor de *Limba și literatura română* din învățămîntul universitar și liceal și prin mistificarea adevărului privind istoria ortografiei limbii române.

Acest al doilea motiv m-a determinat să intervin, acum, întrucît văd reluate aceleași "argumente".

S-AR PUTEA reține, cel mult, din intervenția lui Alex. Ștefănescu regretul că intelectualii români nu au trecut la scrierea "cu *â* din *a*, pentru a demonstra că se situează într-un raport de continuitate cu perioada interbelică." Ar fi fost aceasta, într-un anumit sens, o poziție similară cu cea din 1932, cînd, după ce, în februarie, Academia Română votase *Proiectul Pușcariu* de reformă a ortografiei limbii române, în care se excepta de la redarea sunetului î prin litera i doar familia cuvîntului român, în mai s-a reintrodus litera â, după ce filologii fuseseră rugați să accepte a face "concesii sentimentului național." și să voteze "în favoarea sentimentelor noastre adînci". Dar lucrul acesta nu era posibil, în 1992, în condițiile în care modul de a impune "noua" ortografie purta, de la început, mărcile

Polemici

De ce scriu și susțin scrierea cu *î* din *i*?

rămînerii în interiorul mentalității comuniste, abia aceasta îndreptînd aprecierea care are, în mod cu totul nejustificat, o altă direcție, în comentariul lui Alex. Ștefănescu: "*Ne-am îndrăgostit se pare de lanțurile noastre. Ni le-am desfăcut cu un fel de părere de rău, iar cîteva verigi le mai păstrăm și azi, intrate adînc în carne.*"

PREȘEDINTELE Academiei Române, domnul acad. M. Drăgănescu, imediat după 1990, ca și cum aceasta ar fi fost prima urgență, luînd inițiativa schimbării ortografiei (adică a înlocuirii lui î cu â, și nimic altceva!), atrăgea, cu severitate, atenția că limba nu este a lingviștilor, ci a întregului popor român și, în consecință, a pus întrebări poporului: "*De cîtva timp întrebați colegii ai Academiei Române, oameni de cultură, lingviști, muncitori care au vîrsta necesară sau cultura necesară pentru a aprecia diferența dintre *â* și *i*.*" Evident, țărani lipseau de la acest sondaj, pentru că "nu au cultura necesară"(!), dar nu știm de ce lipseau profesorii, învățătorii. Și nu știm de ce nu au fost întrebați academicienii, lingviști, scriitori etc. din Republica Moldova, din regiunea Cernăuți, că doar și românii de aici fac parte din poporul român, sau nu? Și nu știm de ce au mai fost întrebați lingviștii dacă răspunsul lor trebuia oricum respins. Ceea ce s-a și întîmplat, fără nici o ezitare. La Iași, propunerea de a se organiza dezbateri în această problemă a fost luată în serios și Facultatea de Litere, Institutul de Filologie Română "A. Philippide", Societatea de Științe Filologice, Inspectoratul Școlar, profesorii, învățătorii s-au adunat, chiar în incinta filialei ieșene a Academiei Române și în chiar după-amiaza zilei deschiderii "Zilelor Academice", cu convingerea că inițiatorul propunerii va dori să fie prezent și să intervină. Convingerea s-a dovedit neîntemeiată; Președintele nu a participat, cu toate că se afla în incinta instituției chiar în timp ce avea loc dezbaterile. Dezbaterile de la Iași s-au publicat apoi într-o carte, au urmat Apeluri și Moțiuni ale Congresului V al Filologilor Români, ale Conferinței Naționale de Filologie "*Limba română – azi*" (mai multe ediții anuale), avînd între semnatarii savanți de renume: Eugen Coșe-

riu, Mioara Avram etc., Apelul oamenilor de știință, academicienii, profesori universitari (între ei Silviu Berejan, Anatol Ciobanu etc.), scriitori, alte categorii de intelectuali din Republica Moldova, prin care se solicita un lucru simplu: *constituirea unei comisii de specialiști care să elaboreze într-un timp rațional un Proiect de reformă a ortografiei limbii române.* Nici o considerație, nici un răspuns. S-a cerut părerea unor lingviști străini. Scrie lingvistul suedez Alf Lombard, foarte bun cunosător al limbii române: "*Academia română a dorit să cunoască și părerea unui observator din străinătate. Mi-a făcut onoarea să mă roage să mă pronunț asupra chestiunii respective.[...] Pare că nu ne putem apropia de scop mult mai mult decît au putut reformatorii din 1953 și 1965. Primii au generalizat folosirea literei î, cei din 1965 au introdus cu tact o rezervă de caracter tradițional. Eu personal votez, în concluzie, pentru statu-quo.*" (Despre folosirea literelor *â* și *i*, în "*Limba română*", 1992, nr.10, p.531) Nu a avut ecou nici acest punct de vedere. Să fie aceasta "*demințitatea*" de care vorbește domnul Alex. Ștefănescu: "Academia română a salvat situația, ne-a obligat să fim demni."

Argumentele pentru respingerea vechii ortografii?

În *Raportul* de susținere a "noii" ortografii, prezentat în 1992, Academia Română considera că avea "*datoria să scoată din limba română un cap de pod străin*", introdus de ocupant și de puterea comunistă. "*Este stalinistă ortografia din 1953.*", s-a repetat în mai multe rânduri și ni se spune acum din nou. Două lucruri sînt adevărate: (1). Ortografia din 1953-1965 s-a instituit în timpul regimului comunist, (2) Sistemul ortografic a fost precedat de o "*ramă*" – introducere encomiastic-stalinistă. Atît. Pentru că, altfel, *întemeierea acestei ortografii avea caracter științific.* Este adevărat că ortografia unei limbi este în bună măsură convențională, dar nu este arbitrară și nu este chiar independentă de structura fonetică a unei limbi. În acest sens, cea mai importantă reformă în istoria ortografiei limbii române s-a produs odată cu înlocuirea alfabetului chirilic cu cel latin, una din reformele extrem de importante din vre-

mea domniei lui A.I.I. Cuza. Iar alfabetul latin a trebuit să fie adaptat, pe de o parte, caracterului latin al limbii române (al cărui *nerv esențial* stă în sistemul, gramatical, lexical și chiar fonologic, nu în scrierea ei și, de aceea, nu poate fi scos nici cu penseta, nici cu alte instrumente mai sofisticate!), pe de alta, principiului fonetic, impus de caracterul preponderent oral al limbii și culturii române. Iar, în acest sens, spun savanții români și străini, litera *î* e mai aproape de realitatea fonetică a lui *i*. (Vz. Alf Lombard, A. Scriban, Em. Vasiliu ș.a.)

DACĂ vrem să păstrăm metafora "capului de pod" sau sintagma "loviturii date limbii și culturii române" (cum se scrie în același *Raport*), atunci, trebuie să avem în vedere două lovituri, acestea, extrem de grave: (1) transformarea limbii române în limbă de lemn, împotriva creativității și, deci, a libertății profunde a ființei umane, (2) atacarea unității și identității specifice a limbii, culturii și poporului român, prin construirea tezei aberante a existenței unei limbi moldovenești distinctă de limba română, cu consecințe foarte grave derivînd de aici: ideea, tot aberantă, privind existența a două popoare diferite, și a două culturi diferite. Cît efort s-a făcut pentru înlăturarea acestui real cap de pod? Ce ajutor au primit cei care au făcut eforturi în acest sens?

Revenind pe terenul strict lingvistic, oricîte eforturi s-au făcut și se mai pot face, e greu de înțeles de ce este mai latinesc *â* din *a* decît *î* din *i*, de vreme ce amîndouă sînt semne românești, prin care se exprimă grafic sunete cu originea în sunete latinești: a, i, e, o, u? Au subliniat-o lingviști și oameni de seamă din cultura noastră, scriitori, critici literari care au scris și după reforma din 1932 cu *î* din *i*, nu din nonconformism, ci din respect pentru o anumită întemeiere științifică: A. Philippide, G. Ibrăileanu, G. Pascu, E. Lovinescu etc. Între aceștia și August Scriban, neubit de regimul comunist, care publică, în 1941, unul din cele mai importante Dicționare ale limbii române, recurgînd peste tot la litera *î* și exprimîndu-și foarte ferm punctul de vedere în *Introducere*: "*Ortogra-*

fiă trebuie să fie simplă la români.", mergînd cu interpretarea și dincolo de problema ortografierii sunetului *î*: "*Dacă natura a făcut din latinu anima românescu inimă, "crima" e tot așa de mare ca și cînd scriu Romîn în loc de Român, latinește Romanus.*" (Aceeși idee este exprimată de alți lingviști, români și străini: A. Philippide, A. Meillet, R. Lepsius, Alf Lombard). G. Pascu, alt mare lingvist român, și el neubit de puterea proletară, care recurgea la litera *î* în lucrările sale Sufixe românești, Dictionnaire Etymologique Macédo-roumain, fundamentale pentru lingvistica românească, edita, în 1938, Amintiri de Ion Creangă, "clasic al literaturii române", folosind tot numai litera *î* din *i*. În legătura și cu acest sunet, însuși Titu Maiorescu reținea ca fundamentală exigența simplității: "Criteriul alfabetului este dar acesta: litere numai pentru ațtea sonori cîte sunt neapărat trebuincioase spre deosebirea înțelesului cuvintelor... Litera nu are altă treabă decît să mă conducă pe cît se poate de iute afară de sine spre auz și înțeles." (*Despre scrierea limbii române*). Fără îndoială că în același sens trebuie interpretată și o însemnare-manuscris a lui Eminescu: "*Legile fonologice ale limbii române și ortografia care rezultă din ele.*" (Ms. 2266). Exigența va fi statuată riguros în principiu de A. Philippide: "*Culmea adaptării între scris și limbă stă în aceea că pentru fiecare element simbolizat să ai cîte un simbol.*"

Cît privește posibilitatea pe care o are un străin, evident, din lumea romană occidentală, de a recunoaște cu ușurință termeni precum *cîmp*, scris *câmp* sau *pîine*, scris *pîne* (recunoaștere "obscurizată" de scrierea lor cu *î* din *i*), oare nu ar trebui să ne îngrijoreze imposibilitatea lor de a recunoaște corespondentul din propria limbă pentru termeni precum *rîs* și *surîs*, cînd sînt ortografiati răs, surăs sau *înger*, ortografiat cu *î* din *i*, deși provine din latinescul a, păstrat în aceste limbi: ange, angelo, angel, precum și în engleză, limbă de și mai largă circulație: angel?

"În sfîrșit, scriu cu *â* din *a* – încheie Al. Ștefănescu – , pentru că așa scriau înainte de instaurarea comunismului aproape toți clasicii noștri de la care am învățat limba română... Dacă Eminescu scria «*Veronică dragă, îți sîrut mîinile*», cum să scriu eu mîinile?"

CAM hazardată sintagma "așa scriau clasicii înainte de...". Pe clasicii noi i-am citit în pagină tipărită, iar cărțile lor au circulat și mai circulă încă înscrise în sisteme ortografice diferite. În orice caz, nici unul din clasicii nu a scris în ortografia de după 1932.

Convorbiri cu Serge Moscovici

(Urmare din pagina 12)

CU ELEGANȚĂ însă, Moscovici își continuă raționamentele ce l-au determinat la o astfel de expunere pentru popularizarea doctrinei ecologiste (*"Într-un fel îi ajutam pe cei din jurul meu să câștige într-o bună zi. Înțelesesem că oamenii nu votează pentru un om sau un program, pur și simplu, ci pentru ceva mai puțin tangibil, și anume idei, utopie, mit, cum vrei să-i spunem. În definitiv, eram un psiholog social cu oarece experiență și, în plus, singurul specialist pe probleme ce țineau de minoritățile active"*). N-ar trebui, oare, ca aceia ce pregătesc campaniile electorale să fie psihosociologii, este întrebat mai departe. *"Bineînțeles"*, răspunde Moscovici, continuând cu exprimarea unei filosofii de viață pentru cel ce ar sta în fața alegerii: *"Dar trebuie să convenim asupra unui fapt: nu poți face politică ocupându-te în același timp și de activitatea de cercetare"*.

Am prezentat în extenso aceste episoade narate în convorbirea celor doi interlocutori, în ideea că spațiul universitar românesc resimte nevoia unui "cod al bunelor maniere" în relațiile cu cercetarea. Fără a insista asupra caracteristicilor actorilor lumii noastre universitare – investigate fructuos de același Adrian Neculau într-o lucrare de psihosociologie – voi cita, din nou, ca posibile repere deontologice, două considerații ale strălucitului interlocutor al convorbirilor sale. *"Cariera se construiește pas cu pas, munca este elementul care contează enorm"* – ar putea fi o expresie chiar a existenței lui Serge Moscovici. În reușita aceasta însă *"mai importantă decât competența cognitivă a cuiva este capacitatea lui de a pune în practică, de a valorifica acea competență"*.

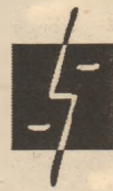
Am consemnat aceste păreri despre muncă și viață ale psihosociologului francez de origine română, admirând impresionantul traseu parcurs de la statutul de *"marginal cultivat, în România"* (cum îl numește Adrian Neculau), la savantul căruia prestigioasa instituție parisiensă Maison des sciences de l'homme îi dedica în vara lui 2001 volumul omagial *Penser la vie, le social, la nature; Mélanges en l'honneur de Serge Moscovici*. Exemplarul dăruit mie ("pentru

că sunteți din România, ca Serge Moscovici") de istoricul Maurice Aymard, administratorul delegat al fundației, a fost un prilej de a cunoaște mai bine opera psihosociologului prin evocările și elogiile prezentate în cele aproape 600 de pagini de mari psihosociologi ai lumii.

Și... ca să recunosc tot adevărul! – un trist moment de-a-mi aminti cât de stricate-s drumurile românești... Dacă șoselele naționale, chiar cele județene acum se mai repară, de câtă vre-

me-ar fi nevoie, oare, ca traseele dintre mediile științifice și instituțiile oficiale de recunoaștere a meritelor lor să fie aduse la starea de firească circulație?... Astfel încât și Academia Română să ia în considerare modelul instituțiilor similare normale, onorându-i pe membrii săi actuali cu prezența lui Serge Moscovici.

Lavinia Betea

FUNDATIA ANONIMVL

coeditor al revistelor *România Literară* și *Deci* (revista culturală a Academiei Cațavencu) care acordă anual **PREMIILE PROMETHEVS**, organizează în perioada 12-18 mai 2003 Festivalul de Muzică și Poezie - **PROMETHEVS**, iar în perioada 21-27 iulie 2003 Tabăra de Pictură și Sculptură - **PROMETHEVS**, ambele dedicate tinerilor artiști români.

Manifestările, vor avea loc în cadrul Centrului Cultural al Fundației Anonimul situat în localitatea Sfântul Gheorghe - Delta (jud. Tulcea).

La Festivalul de Muzică și Poezie - **PROMETHEVS** vor participa șase muzicieni (soliști) și șase poeți, iar în Tabăra de Pictură și Sculptură - **PROMETHEVS**, șase pictori și șase sculptori.

Pentru ambele manifestări-concurs juriul va fi alcătuit din câte un reprezentant din partea Fundației Anonimul, a redacției *României Literare* și a redacției revistei *Deci*.

Câștigătorii, desemnați în funcție de lucrările realizate sau interpretate în timpul celor șapte zile ale manifestărilor, vor fi nominalizați pentru **PREMIUL PROMETHEVS** secțiunea Opera Prima, ediția 2003.

La preselecție sunt admisi tineri cu vârsta de maxim 25 de ani, care trimit până la data de 15 februarie 2003 la redacția *României Literare* (Calea Victoriei 133, sector 1, București) și/sau la redacția revistei *Deci* (Bd. Regina Elisabeta 7-9, et. 6, sector 2, București) lucrările necesare înscrierii, respectiv:

- secțiunea poezie - CV-ul și trei poezii în manuscris
- secțiunea muzică - CV-ul și susținerea unei audiții la **CLVBVL PROMETHEVS**, la o dată pe care o vom anunța ulterior
- secțiunile pictură și sculptură - CV-ul și prezentarea a câte trei lucrări în vederea expunerii lor în cadrul unor expoziții de grup în spațiul special amenajat la **CLVBVL PROMETHEVS**

Programul Festivalului de Muzică și Poezie - **PROMETHEVS**

12 mai	deplasarea la Sf. Gheorghe Delta, cazarea
13-15 mai	program de lucru și excursii în Delta Dunării
16-17 mai	concursuri pe cele două secțiuni ale festivalului, desemnarea câștigătorilor
18 mai	închiderea festivalului, deplasarea la București

Programul Taberei de Pictură și Sculptură - **PROMETHEVS**

21 iulie	deplasarea la Sf. Gheorghe Delta, cazarea
22 - 25 iulie	program de lucru și excursii în Delta Dunării
26 iulie	concursul pe cele două secțiuni ale taberei, desemnarea câștigătorilor
27 iulie	închiderea taberei, deplasarea la București

Lucrările de pictură și sculptură vor rămâne la Centrul Cultural al Fundației Anonimul pentru a fi expuse permanent.

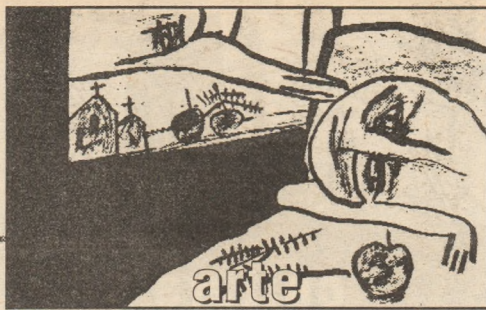
FUNDATIA ANONIMVL

Cine-ar vrea să vadă, de exemplu, cum scria Eminescu, ar trebui să meargă la manuscrise și aici ar vedea că sunetul î avea aproape tot atâtea variante câteocale latinești îi stătuseră la bază. Câteva exemple numai în interiorul relației a – i / â – î. Eminescu scrie *"Zilele trec aurie și orele surid"*, *"O, cum Rafael creat-a pe Madona dumnezeie/Cu diadema-i de stele, cu surisul blând, vergin"*. Respectându-l pe Eminescu, Perpersicius, tipărește în vol. II, al variantelor la Antume (apărut în 1943): *"Sta zîmbind de amintire-a-i"* (p.310), *"Numai c-o singură zîmbire"*.

AR dacă venim la scrisorile poetului, invocate de Alex. Ștefănescu, alte întrebări se impun: Dacă Eminescu i se adresează Veronicăi: *"Draga dulcea și îngereasca [ângereasca] mea Cuță"* (p.120), de ce nu ne deranjează să scriem *"Draga, dulcea și îngereasca mea Cuță"* (p.119)? Numai pentru că așa s-a tipărit în vol. Dulcea mea doamnă/Eminul meu iubit (Iași, Polirom, 2000)? Și din aceleași motive nu scriem *"Veronica scumpă... tu fin și palid chip de ânger/ânger"* (p.89), ci *"... chip de înger"* (p.85), și nu ne deranjează, nu scriem *"un urât și un stiu în sufletul meu"*, așa cum scrie Eminescu (p.410), ci *"un urât și un pustiu în sufletul meu"* (p.406), nu *"urât de ei"* (p.95), ci *"urât de ei"*. Dar dacă în același volum se respectă ortografia lui Eminescu, cum ar trebui să scriem: *mâță* sau *mîță*: *"Te sărut de mii de ori, dulce mîță ce ești, mîță"* (p.397, p.95)? Dar *scrînciob*, scris astfel de Eminescu, pentru că așa se intitula cotidianul "redijată" de Caragiale, alt classic al limbii și literaturii române: *"...alături cu Timpul s-a mai dat vent unui alt alt ziar "Scrînciobul" devenit quotidian și redijată de Caragiali."*

Și o ultimă întrebare: Cînd ar trebui să-și considere intelectualul român salvată demnitatea, cînd îi respectă într-adevăr pe clasici (scriitori, lingviști, filozofi), în spiritul și foarte adesea și în litera lor și cînd încearcă să stea aproape de adevărul științific, sau cînd își însușește limba de lemn în care se construiesc fraze precum: *"Limba este opera poporului român și a oamenilor săi de cultură, din biserică și din literatură și din știință"*, *"Academia nu a delegat pînă în prezent lingviștilor drepturi depline și suverane asupra limbii române literare"*, *"Limba nu este a lingviștilor"* (acad. M. Drăgănescu), *"Prin repunțarea la â din a se extrage i penseta nervul latin al limbii române"* (Alex. Ștefănescu)

Dumitru Irimia

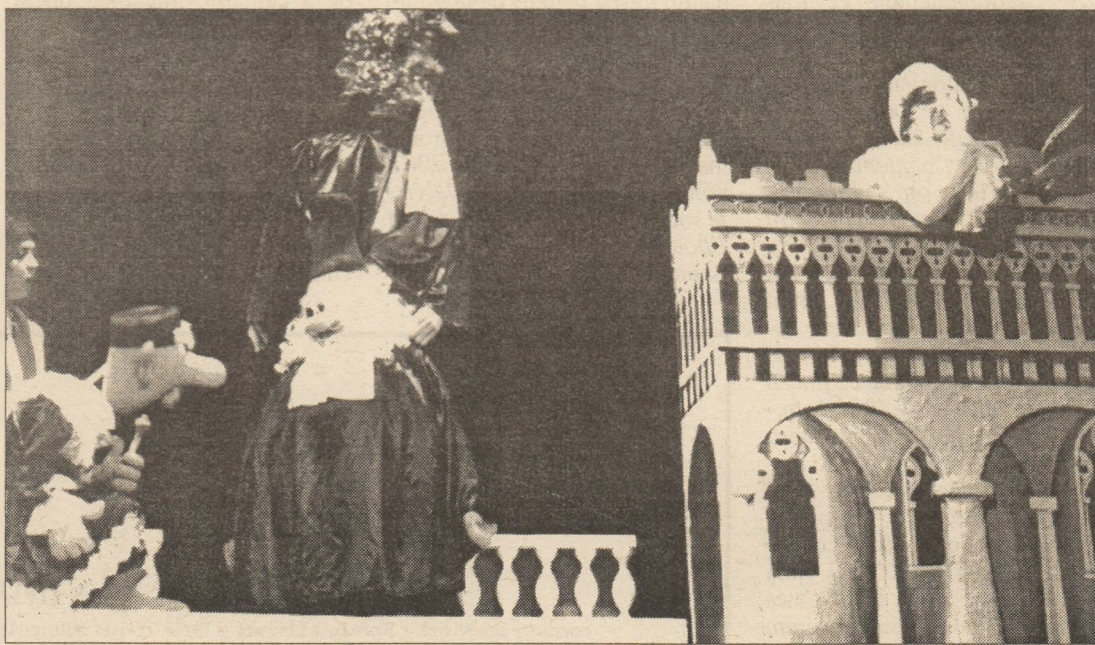
cronica dramatică

de Marina Constantinescu

Portocalele lui Pepino

ACEEȘI echipă de creatori, încă un spectacol *luminos* pentru Teatrul Tândărică din București: regizorul Cristian Pepino, scenograful Cristina Pepino, compozitorul Dan Bălan și *Dragostea celor trei portocale* de Carlo Gozzi, după un scenariu semnat, ca de obicei, de regizorul Pepino. Domnia-sa rămâne nu doar cel mai important, inventiv și nuanțat în vocabularul artei de păpuși și marionete, ci și un realizator de astfel de montări fără concurență. Sunt numeroase teatrele cu acest specific, nu însă și numele de regizori care s-au ocupat sistematic și coerent de acest tip de limbaj, încercând să-l impună și să inoveze mereu. Margareta Niculescu – stabilită în Franța – Il-diko Kovacs, regizor și păpușar, de curând laureată a Premiului de Excelență în Arta Animației, Brîndușa Zaița-Silvestru, Dorina Tănăsescu, un eminent dascăl, sint doar câteva dintre personalitățile cu marcă națională și internațională. Prima promoție de artiști păpușari și marionetiști, absolvenți ai Universității teatrale și cinematografice din București după 1990, a adus un suflu nou, un alt stil, noi ambiții și motivații pe scena Teatrului Tândărică, unde majoritatea dintre ei și-a găsit un loc deschis creației. Mihaela Tonița Iordache, fostul director al Teatrului, și Calin Mocanu, actualul manager, au stimulat și au sprijinit diferite voci artistice care să se exprime aici, să imprime dinamism și anvergura noilor tendințe ale mișcării de teatru pentru păpuși și marionete. Aici au pus în scenă Silviu Purcărete și Ion Caramitru, de pildă, spectacole cu succes de public, remarcate de critica de specialitate, spectacole invitate la multe festivaluri internaționale. Spectacolul-emblemă, totuși, în acești doisprezece ani

Teatrul Tândărică: *Dragostea celor trei portocale* de Carlo Gozzi. Scenariul și regia artistică: Cristian Pepino. Scenografia: Cristina Pepino. Muzica: Dan Bălan. Distribuția: Cristian Mătescu, Liliana Gavrilăscu, Ioana Chelaru, Mariana Zaharia, Victor Bucur, Claudiu Iordan.

care au trecut din 1990 rămâne *Adunarea păsărilor* a lui Cristian Pepino.

Premiera cu *Dragostea celor trei portocale* are foarte mult spirit ludic și, așa cum spuneam la început, o lumină specială care aduce un ton optimist și nobil spectacolului. Am ris de la

inceput și pînă la sfîrșit, timp de o oră, am gustat din plin gagurile și spumoasele apariții ale personajelor, ritmul alert al construcției și structurării poveștii, priceperea și expresivitatea păpușarilor tineri ai trupei ca Ioana Chelaru – care interpretează trei personaje (Pantalone, Farfarelo,

Fata din portocală), Victor Bucur, Mariana Zaharia, Claudiu Iordan. În Pedrolino o întilnim pe Liliana Gavrilăscu, o tînără deja cu multă experiență de scenă, dobîndită și din lucrul cu regizorul și profesorul Cristian Pepino. Fantezia lui și plăcerea cu care se joacă și cu care își di-

rijează personajele într-o suită de întimplări și de poante, spre încintarea celor din sală (nu doar copiii!) nu sint atinse în nici un fel de plictis sau osteneală. Pepino știe foarte precis cum trebuie preparată o poveste, cum trebuie scris un scenariu în care acțiunea să primeze, și nu narațiunea. Pedrolino, sluga printului Tartaglia (Cristian Mătescu) preia și funcția povestitorului, nostim, care ne ia mereu martorii și partenerii situațiilor de pe scenă, dirijînd acțiunea și story-ul ei spre spectatori, implicîndu-i emoțional în pătaniile printului, în îngrijorările tatălui său și ale doctorilor de la palat, în misterul vrăjitorilor care îl indepartează pe Tartaglia de la aleasa inimii lui, prințesa din portocală. El este amicul nostru și de aceea compătîmim cu el cînd soarbe prea multă licoare bahică din damigeana bunicului și îi fuge pămîntul de sub picioare. Umorul, spiritul ludic, chefel de joacă, miracolele lumii poveștilor, a lucrurilor care sint posibile doar pe teritoriul fantasticului, în ritmurile lui Dan Bălan și în viziunea lui Pepino le puteți vedea și asculta la Teatrul Tândărică în *Dragostea celor trei portocale* de Gozzi. Fiți cu băgare de seamă! S-ar putea ca la intrarea în sală să primiți o portocală pe care stă lipită o mică etichetă cu locul dumneavoastră. Nu se știe niciodată ce poate începe de aici dacă, desfăcînd-o, veți da nas în nas cu Prințesa ce a stat ascunsă aici și v-a așteptat! Nici sucul de portocale nu este rău, ca și fructul însuși, bogat în vitamine și hrănitor. ■

muzică

Plictiseală generalizată

ESTE ASTĂZI totul în muzică posibil? Unii ar răspunde: din fericiire, da; alții: din păcate, este. Și unii și alții își dispută la mustață atitudinea, cei care văd jumătatea plină a paharului fiind într-un relativ echilibru cu cei ce văd jumătatea goală. Cineva spunea însă că doar lumea materială se bazează pe echilibru; lumea morală - pe echitate. Echilibrul devine astfel o virtute ursuză și întunecată, opunându-se formal noțiunii de înțelegere (cu sensul de apropiere într-o refăcere). Atunci cînd optimiștii, pe de o parte, și pesimiștii, pe de alta, se află în proporții sensibil egale, vrînd-nevrînd se instalează o stare de expectativă (dacă nu chiar de perplexitate), o lipsă de reacți-

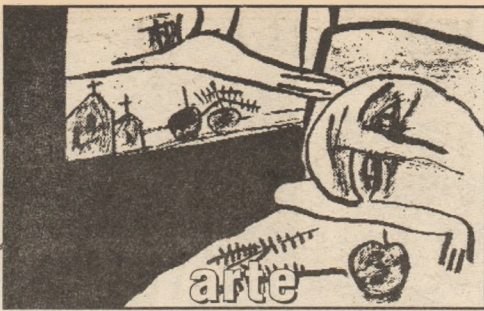
vitate *sine die*, proptită pe o le-negregară, ocrotitoare a unui *status-que* imanent. Este cazul muzicii savante contemporane, în care parcă s-a atins un punct inert grație blocajului sever de la nivelul acțiunilor dar și al opțiunilor. Moderniștii și post-moderniștii se anihilează reciproc, fie prin pacturi de neagresiune (fundamentate pe teama ori ignoranța față de celălalt), fie, dimpotrivă, prin sforăitoare declarații de război (născute mai mult din frivolitate și rutină decît din orgoliu și credință), amintindu-ne de proverbul cu căinele care latră, dar nu mușcă. S-au dus vremurile cînd, aflați în minoritate, moderniștii escaladau varii categorii de experiment sonor, iar conservatorii își ocroteau aproape prin orice mijloace procentele obținute în sondajele de opinie, ca și timpurile cînd post-

moderniștii, la rîndul lor minoritari, își încărcau partiturile cu recolte ale unor stiluri și tehnici de compoziție muzicală din diverse epoci, și aceasta sub privirile furibunde ale avangardiștilor, ce atacau din toate părțile în numele insolitului și noutății absolute. Compozitori-peregrini, misionari, conchistadori, exploratori sau pelerini dădeau din coate, făcîndu-și loc într-o pădure a tendințelor și direcțiilor cu o topologie ce s-a răsfrînt totdeauna în coeficientul de primenire a limbajului muzical. Astăzi suntem martorii unei plictiseli generalizate, unui soi de *je m'en fiche-ism* funciar, poate ca o supremă replică a indiferenței, poate ca o formă chiar de lașitate, care vine probabil din aparența maladivă a scurtării timpului, ori din monotonia atîtor veacuri de detente și piruete creatoare. De

ani buni peisajul componistic este atît de nivelat, iar orizontul de așteptare atît de estompat încît nimic semnificativ nu mai pare a fi actual sau virtual. Ori poate că totul este astăzi în muzică posibil?

Liviu Dănceanu

cronica filmului

de Eugenia Vodă

Alți tineri furioși

CINEMATOGRAFUL românesc al ultimilor ani s-a bucurat de trei debuturi interesante: Cristi Puiu – *Marfa și banii*, Cristian Mungiu – *Occident* și, ultimul sosit, Radu Muntean – *Furia*. E prea devreme sau e momentul să vorbim despre un nou val? Rămâne de văzut ce va urma. Cei trei, oricât de diferiți între ei, reprezintă aceeași generație: o generație fără iluzii (dar nu pentru că le-ar fi pierdut – cum li s-a întâmplat altor generații –, ci pentru că a crescut fără iluzii), și o generație care a mâncat “video” pe piine. Cristi Puiu le e superior celorlalți doi printr-o anumită “puritate a liniei”; Cristian Mungiu le e superior prin cultura filologică translată în cinema, prin complexitatea construcției scenaristice; în schimb, Radu Muntean, mai puțin “autor”, le e superior ca “meseriaș”; scriitura lui are, în momentele bune, un tonus, o vibrație, o nervozitate, un ritm de invidiat și la case mai mari. Cu alte cuvinte, dacă un producător american atent cu banii lui ar vedea cele trei filme ca să-și aleagă un regizor, e de presupus că l-ar alege pe Radu Muntean.

PENTRU că tot a venit vorba de case mari și de producători, am aflat, la aceeași conferință de presă, de la producătorul executiv Andrei Boncea (MediaPro) că *Furia* a costat 950.000 de dolari, din care circa 200.000 au fost furnizați de stat, via CNC; în *Garcea și oltenii*, altă producție a “casei”, statul n-a investit nimic, totul a fost finanțat de “ei”. Dar, despre “investiția în *Garcea*”, într-un număr viitor. Să nu amestecăm o furie cu alta! ■

crimă, sau două, sau trei... Iar performanța regizorului (coscenarist) e tocmai de a scăpa, în aceste condiții, de atingerea șablonului, și de a-i imprima filmului o respirație proaspătă, un tonus necontrafăcut, o strălucire a punerii în scenă (de unde se vede, din nou, că atunci când “există talent”, experiența din publicitate nu e neapărat nefastă).

PRIVIREA cineastului are forța de a străpunge pojghița aparențelor, de a vedea, cum se spune, în sufletul omului, și de a sugera – mereu pe calea unui anti-retorism abraziv – fondul secret de generozitate, de bine sau de frumos care poate fi descoperit scotocind printre gunoaie. Lui Radu Muntean (și imaginii create de Vivi Drăgan Vasile) i se potrivește remarca unui estetician celebru, despre pictura lui Rouault: “Se întâmplă ca idealul pe care îl ai să nu poată fi exprimat decât prin opusul celui ideal, iar modelul prin caricatura lui”... Caricaturile “modelelor” sînt excelent jucate de Dragoș Bucur (fragilul dur, antipaticul cu farmec), Andrei Vasluiianu (prietenul de nădejde, păgubosul inimos), Dorina Chiriac (“păpușă mecanică” și mascotă a “ciinilor” dinamoviști); dintre neprofesioniști, doi sînt de nota 10: copilul zis “Crocoi” (Alin Marcu), și tatăl lui din film, mafiotul zis “Gabonu”, jucat de

Andrei Tuli, îndărătul prestanței căruia e greu de ghicit că se ascunde, în viața de zi cu zi, șeful groparilor de la Cimitirul Sfînta Vineri!

Finalul filmului e remarcabil: aparatul înregistrează de la distanță, cu indiferență, cum un om care “transferă vinovația” lovește cu sete, în neștiire, în altul (ca și cînd ar vrea să distrugă prototipul omului banal, mărunt,

normal și meschin); o dezlănțuire de furie în care incapse toată oroarea de ipocrizie și toată voluptatea de a capota, pe un drum care, oricum, nu duce nicăieri. Un final “deschis”, cu un gust amar-disperat, înrudit cu finalul celui episod din *Decalogul* lui Kieslowski, în care un om izbește cu pumnul în capota unei mașini, repetînd “Urâsc! Urâsc! Urâsc!”...

Dragoș Bucur și Dorina Chiriac în *Furia*

CEA mai recentă premieră românească, *Furia*, impune pe piață un nou nume: Radu Muntean. Un tânăr regizor care, după experiența unor scurte-metraje și după cîțiva ani de clipuri publicitare, reușește să debuteze în “ficțiune”. Ce tip de ficțiune? Într-un interviu, regizorul declara că a urmărit o intrigă “valabilă oriunde în lume”: “*Furia* ține mai puțin de realitatea din jur, e o poveste care se poate întîmpla oriunde, desigur și cu elemente specifice”. La “elemente specifice” se încadrează, de pildă, mafia țigănească și sărăcia dimbovițeană; dar “cel mai specific” element al filmului e celebrul manelist Adrian Copilu’ Minune, în propriul rol, acela de star autohton... Asta spune totul despre calibrul unei lumi. Cum poate să arate o lume care îl cultivă pe numitul Copil Minune nu ca pe o curiozitate mai mult sau mai puțin pitorească, ci ca pe o vedetă care e luată în serios? Așa cum o știm... Ca un amuzament: am aflat la conferința de presă că, în proiectul inițial, regizorul și-a dorit să facă o adaptare modernă după *Steaua fără nume*, apoi a renunțat complet la piesa lui Mihail Sebastian ca sursă de inspirație. “*Steaua*” filmului are un nume: Adrian, Copilu’ Minune!

Doi “tineri ai zilelor noastre” – cu un vocabular minimal, cu vocația supraviețuirii din expediente, la granița dintre tenebrele lumii interlope și lumina crudă a unei lumi care nu le ofește nimic – intră într-o incurcătură (o “datorie” pe care nu o pot achita la timp), din care ies prost: unul e lichidat la propriu, celălalt la figurat. “Cum se poate transforma un băiat cumsecade într-un criminal”, ar putea suna, în hiper-rezumant, subiectul filmului.

SE ÎNTÂMPLĂ un lucru ciudat, în *Furia*: punctul slab al filmului devine, paradoxal, și performanța lui! Punctul slab ar fi acela că dramaturgia lui pare să opereze cu momente “primite de-a gata”, deja-văzute în multe alte filme... Ai senzația că și se aduce aminte, ca “din alte filme”, ce e aceea o mafie, o evadare, o urmărire, o

Furia ● Prod. Imaginator; distribuția: MediaPro Pictures; regia: Radu Muntean; scenariul: Radu Muntean, Ileana Constantin, Mircea Stăiculescu; imaginea: Vivi Drăgan Vasile; cu: Dragoș Bucur, Dorina Chiriac, Andrei Vasluiianu, Bogdan Uritescu ș.a.

dans

Sub așteptări

CU DOI ANI și jumătate în urmă, apreciam primul mare spectacol pus pe scena Operei Naționale din București de Mihai Babuška, și anume *Don Quijote* pe muzica lui Ludwig Mineus, drept un spectacol vivace, spumos și plin de culoare. Tot atunci mai arătam că spectacolul său se înscrie pe linia de montări Petipa-Gorski și se apropie cel mai mult de varianta montată de Mihail Bârâșnikov, în finalul cronicii exprimându-se speranța că vom putea vedea într-o zi și o creație personală a lui Mihai Babuška. Și, într-adevăr, după puțin timp, creațiile așteptate au apărut: *Solo-uri* pe muzica de Eric Satie și *Vasilică* pe muzică tradițională românească, ambele prezentate pe scena Teatrului Odeon, precum și piesa de largi dimensiuni *Palladio* de pe scena Operei Naționale, diferite între ele ca substanță, dar toate într-un limbaj neoclasic-modern propriu și inspirat.

Din păcate, cu noua sa montare de pe scena Operei Naționale din București, *Cenușăreasa* de Serghei Prokofiev, Mihai Babuška face un pas înapoi atât în ceea ce privește vocabularul, adică fantezia creatoare a partiturilor coregrafice care compun solo-urile, duetele și dansurile de ansamblu, cât și liantul lor rezizoral.

Vocabularul clasic și neoclasic s-a îmbogățit substanțial în a doua jumătate a secolului XX, tinzând în creația unor coregrafi de marcă - să-i numim numai pe William Forsyth, Mats Ek sau Jiri Kylian - să estompeze delimitările între clasic și modern. Și nu altfel a procedat și Mihai Babuška în alte creații anterioare. Nu însă și de această dată.

Pentru baletul *Cenușăreasa* s-a scris sau s-a folosit muzica creată anterior de Baron Schell, Johann Strauss, Karl Maria von Weber, Gioachino Rossini etc., pe tot parcursul secolelor XIX și XX. Cea mai cunoscută este însă partitura lui Serghei Prokofiev, din 1945, de factură modernă și destul de dificil de tran-

Loredana Salaoru

Corina Dumitrescu și Ovidiu-Matei Iancu

spus coregrafic. Ea a cunoscut o serie de montări clasice, de la cea a lui Rostislav Zaharov, de la Moscova, din 1945, urmată în 1948 de cea concepută de Sir Frederick Ashton, de la Londra și până la creația altui britanic, Ben Stevenson, de la Washington din 1970 și de la Londra din 1973 - ca să numim doar pe câțiva dintre coregrafii care s-au aplecat asupra acestei muzici. Aceeași partitură a fost însă montată și în spirit modern, de Maguy Marin, în 1985, la Lyon.

Cum astăzi nu mai există frontiere culturale și, dacă nu putem vedea o creație la ea acasă, ea ne este totuși accesibilă prin mass-media, am putut vedea astfel patru dintre creațiile coregrafice compuse pe această partitură a lui Prokofiev: a lui Sir Ashton, Valeri Panov, Maguy Marin și cea din 1986, de

pe scena Operei din Paris, a lui Rudolf Nureev. Ne vom referi la aceasta din urmă pentru faptul că este concepută tot în stil clasic, ca și cea de la București, dar și datorită valorii sale coregrafice. Lasăm de-o parte libretul regândit de Nureev, libret care a fost regândit și de Mihai Babuška, mai mult însă ca o reducere a lui, decât ca o modificare. La Nureev, toate dansurile solistice sau de ansamblu au o țesătură de o bogăție, varietate și fantezie debordante și încântătoare. La Mihai Babuška, care ori nu a mai îndrăznit să-și dea frâu liber fanteziei, ca în alte piese anterioare, ori a avut un moment de blocaj, vocabularul coregrafic este sărac, sintaxa, adică legătura compozițională a frazelor coregrafice inabilă. Abundă clișeele, cum ar fi intrările și ieșirile succesive ale Ce-

nușăresei, Prințului, celor doi companioni ai acestuia, în maniera desuetă astăzi a baletelor secolului XIX, când fiecare dintre soliști își făcea variația și își lua aplauzele, rupând astfel curgerea acțiunii. Dar cel mai lung și neinspirat moment este cel al Prințului, rămas singur, cu gândul la frumoasa necunoscută, care dispăruse brusc la 12 noaptea.

DEPARTE de prestația ei clasică, impecabilă, din *Lacul lebedelor* sau din cea neoclasică-modernă din *Notre-Dame de Paris* sau din *Romeo și Julieta*, nici prima balerină Corina Dumitrescu nu a fost la cunoscutul său nivel artistic în rolul Cenușăresei, alunecând în manierism. Partenerul ei, Ovidiu Matei Iancu, un foarte tânăr interpret, în care s-au

pus multe speranțe încă de când era elev, a fost și el sub exigențele rolului, atât ca dezinvoltură, cât și ca elevație, altădată săritura sa fiind una dintre calitățile care l-au evidențiat.

O surpriză plăcută a constituit-o evoluția celei de a doua distribuții. Loredana Salaoru a dat rolului Cenușăresei un aer firesc de prospețime, iar partenerul ei, Eugen Dobrescu a adăugat liniei sale elegante un plus de căldură participativă iar săriturilor sale, o lejeritate și o amplitudine care au umplut scena ca un zbor.

TRIO comic, constituit din mama vitregă a Cenușăresei și surorile ei vitrege, trio interpretat în travesti de însuși coregraful și de solistul Tiberiu Almosnino și Cătălin Caracaș, a adus o notă îngroșată de umor spectacolului, cu multe gaguri care au amuzat publicul. Linia cea mai reușită a dat-o rolului său Cătălin Caracaș. În ceea ce îl privește pe Tiberiu Almosnino, considerăm că a fost o eroare de distribuție. Apoi, atât Laura Blică-Teodor, cât și Monica Alexandra Petrică în cea de a doua distribuție, au dat prestația necesară rolului zânei protectoare, cea din urmă fiind însă mai potrivită pentru roluri moderne decât pentru pretențiile pantofilor de poante. Zânele celor patru anotimpuri, aceleași în ambele distribuții, Gabriela Popovici, Oana Popescu, Oana Bădănoiu și Silvia Rotaru s-au achitat onorabil de compozițiile coregrafice pe care le-au avut de dansat, ultima, Silvia Rotaru, excelând, ca și în alte partituri prin turația sa pe poante. În fine, în prima distribuție Ciprian Stănulescu și Eugen Dobrescu, iar în cea de a doua același Ciprian Stănulescu și Ovidiu Matei Iancu au executat cu eleganță variațiile ce le-au fost încredințate.

Scenografia, semnată de Adriana Urmuzescu, s-a aflat și ea cu mult în urma direcției actuale a scenografiei, în primul rând prin abundența perdelelor, uneori de-a dreptul greoaie. Costumele în general, frumoase, au suferit însă în scena balului de uniformitate și lipsă de culoare, toate dansatoarele din ansamblu, invitatele de la bal, deci, purtând tutu-uri albe (de ce tutu-uri?) și toți bărbații același costum, tot alb.

În repertoriul baletului Operei Naționale din București era necesar un nou spectacol pentru copii, iar ambele distribuții s-au bucurat de succes de public. Mihai Babuška însă, și-a rămas dator lui însuși, cât și nouă, tuturor, care așteptăm de la el, în continuare, creații originale de valoare.

Liana Tugearu

P

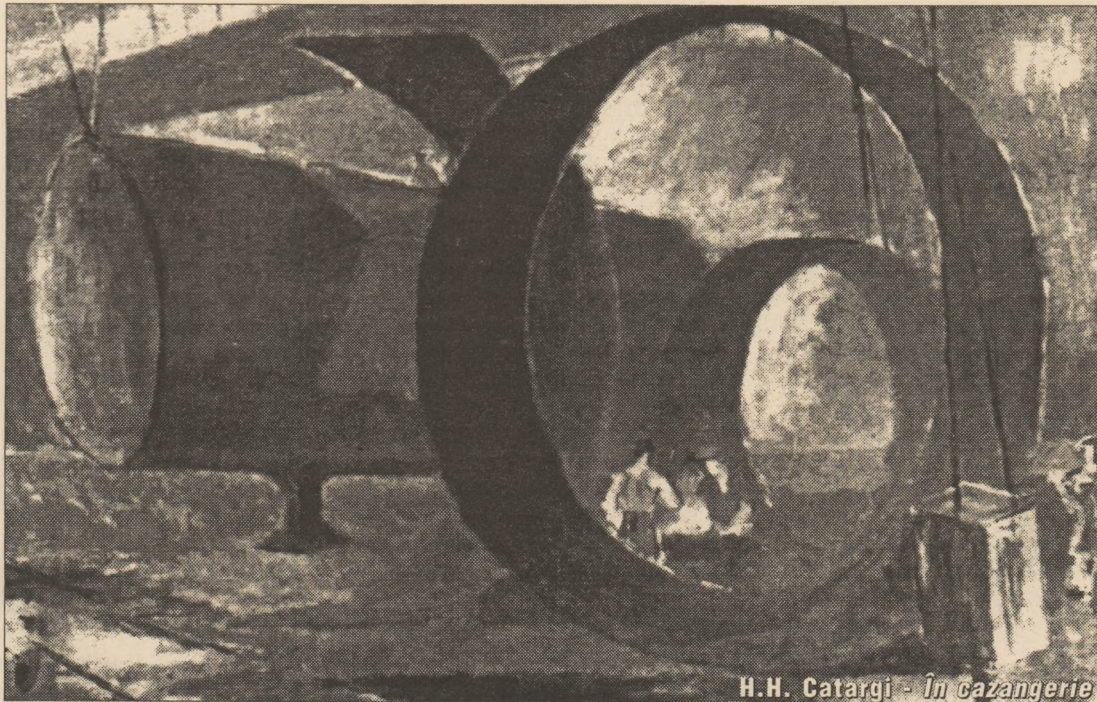
RINTRE preocupările constante ale românilor este și aceea de a-și inventaria darurile genetice. Și generozitatea matrială, pe lângă faptul că este inegalabilă, are și avantajul de a fi inepuizabilă; românul s-a născut poet, românul s-a născut creștin, românul s-a născut defensiv (adică n-a dus niciodată războaie de expansiune), românul s-a născut român, chiar și atunci când nu era decât dac, peceneg, cuman sau simplu soldat al Imperiului. Ba s-a mai născut chiar și cu acele calități care la data nașterii sale nici nu erau inventate; românul, de pildă, s-a născut președinte. Pentru că altfel nu se poate explica stihiala vocație prezidențială, fără pereche în nici o altă țară europeană, care se manifestă subit atunci când devine cazul cu alegerile. Dar toate acestea, la urma urmelor, pot fi reduse la una singură: românul s-a născut, așa cum bine zice el din tată-n fiu, Poet. Adică s-a născut cu vocația exemplarității, s-a născut ales. În timp ce alte nații au trudit din greu, vreme de zeci de generații, ca să dobândească anumite deprinderi (și acum fac eforturi mari pentru a le consolida și perpetua prin educație), românul este înzestrat spontan, adică prin transmitere naturală. Din această pricină, vocația lui este geniul și orice somație a rigorilor profesionale anonime este o adevărată povară, dacă nu cumva de-a dreptul o insultă. La o privire oricât de sumară prin istoria culturii noastre se va observa negreșit că ea are o structură oligarhică, oarecum asemănătoare binecunoscutelor modele politico-economice din țările Americii Latine. Un număr mic de personalități, nu cu mult peste ce s-ar putea număra pe degetele ambelor mâini, a acaparat cam toate teri-

cronica plastică

de Pavel Șușară

Decalogul artistului de mijloc

H.H. Catargi - În cazangerie

toriile spiritului, în timp ce o masă amorfă, o foșgăială de nume și de chipuri la limita non-existenței, abia dacă acoperă vreo câteva pogoane. Clasa de mijloc a culturii, cea care asigură vigoarea, continuitatea și dinamica unui organism sănătos, dacă nu lipsește cu totul este suferindă, costelivă și somnambulă. Pus alături de Vlahuță, fără îndoială un profesionist al scrisului, Eminescu este la o asemenea distanță încât numai distanța dintre Sadoveanu și Grigore H. Granda, sau aceea dintre Gri-

gorescu și Stăncescu, îi mai pot oferi o vecinătate convingătoare. Nu același lucru se poate spune și despre marile culturi occidentale, acolo unde diferența dintre primul eșalon și nivelul mediu este de multe ori insesizabilă. Aceste culturi sînt cu adevărat mari nu din pricina personalităților exemplare pe care le-au dat, ci din pricina solidității și a performanțelor nivelului lor de mijloc. Iar când acest nivel mediu este înalt, nici performanța nu poartă nume chiar lipsite de sonoritate: Shakespeare, de exemplu, sau Dante, Leonardo, Rabelais, Goethe și Cervantes sugerează o onomastică destul de convingătoare. Dar între Leonardo, spre pildă, și foarte mulți alți pictori italieni, care i-au fost sau nu contemporani, diferența este una inefabilă, de amplitudine a gândirii și de energie a exprimării, și nu una de cunoaștere a meseriei, de stăpînire a tehnicilor sau de știință, în sensul strict, a picturii. Anvergura acestor culturi, amplitudinea respirației lor și chiar șansa expresiei desăvîrșite se leagă strîns de acest pămînt ferm al profesiștilor, al meseriașilor instruiți cu soliditate și plini de sfială gospodărească în fața tentației demiurgice. Spre deosebire de culturile mici, care se manifestă sincopat, prin erupții spontane de genialitate, prin exemple malformate în ultimă instanță, culturile viguroase evoluează firesc și se

dezvoltă organic tocmai datorită stratului fertil pe care îl oferă munca ordonată și etica profesională ale celor care nu s-au născut Poeți, dar au știut să devină poeți, pictori, muzicieni ș.a.m.d. prin educație, prin efort și prin rigoare. Privit în acest orizont mai larg, artistul plastic din România de astăzi nu este prea bucuros să facă parte din clasa de mijloc a artei. Pentru că aici, în mod fatal, nu se întîmplă lucruri surprinzătoare și este aproape obligatorie împăcarea cu monotonia.

“Fiziologia” sa este ușor de aproximat și nici nu pune prea mari probleme de înțelegere. Prin fire, prin educație, prin practică, prin filosofie și prin morală el este: adversar al conservatorismului și dușman al experimentului, individualist cu simțul proprietății, dar cu un puternic instinct al solidarității și cu un remarcabil respect pentru profesie, rezervat în fața zgomotului însă comunicativ în intimitate și gata oricînd să transmită fără emfază ceea ce știe, în raporturi bune cu lumea vizibilă și cu normele raționale pe care toate meseriile, chiar și cele creatoare, le au. Decalogul său uman și artistic este, aproximativ, acesta: 1. să nu ai alți dumnezei în afara celor văzute, a marilor maeștri și a meșteșugului bine stăpînit, 2. să nu-ți faci ție însuți chip cioplit și să nu te lași amăgit de fantasmă, 3. să nu te închini idolilor artistici care încă nu s-au așezat cum se cuvine, că răzburarea artei verificate poate fi necruțătoare, 4. să nu iei numele artei în deșert, căci ea nu-l va lăsa nepedepsit pe cel necugetat, 5. cinstește-i pe maeștrii tăi ca pe tine însuși și prețuiește-ți munca mai presus decît orice, 6. să nu ucizi frumusețea confortabilă a artei, 7. să nu fii desfrînat cînd ești în fața pînzei sau a pietrei, 8. să nu furi, folosește doar ceea ce înaintașii ți-au dat în mod legitim, 9. să nu mărturisești strîmb împotriva breaslei și a vecinului tău de atelier, 10. să nu dorești stilul confratelui tău, nici cromatica lui, nici cumpărătorii lui și nici măcar junele pe care el le pregătește pentru admitere.

CONFORTABIL sau nu, acest strat artistic este vital ca aerul. El ține în echilibru arta însăși, aruncă în slavă marile energii și protejează în permanentă ochiul de zoaiele corozive ale imposturii. ■

Brăduț Covaliu - Mina în mină

DAR dacă nu se hrănește din spectacolul strălucitor al propriei sale glorii și nici nu acceptă să-și rumege melancolia și resemnarea în cotidiană vodcă a ratării, el are șansa unei prezențe pozitive și gospodărești în cîmpul culturii. Absența senzațiilor tari, care vin, îndeobște, din aerul ozonat al înălțimilor sau din gradele sporite ale etilului, este compensată blînd de bucuriile unei munci consecutive, ale unei nevoi de informare mereu proaspete, ale unei prezențe publice coerente și ale unui program artistic cu o evidentă continuitate.

Ion Musceleanu - Portret

meridiane

Die Uhr lacht, ceasul rîde

STUNDE, îi explic eu unei austriece, se poate traduce prin „oră” și prin sinonimul „ceas”. Dar *ceas* mai înseamnă și „Uhr”. Mi-am acordat și eu o oră ca să vizitez *Muzeul ceasurilor*. Am fost singura vizitatoare. Ceasurile invadează clădirea, se întind pe trei etaje, fiecare intrare cu o „ușă cu geamlîc și sonerie”. Suni așadar și te întâmpină un custode care pare un personaj de proză fantastică. Atîtea ceasuri la un loc derutează, te fac să te simți jucăria timpului sau dimpotrivă, omul care-și face din timp o jucărie. Căci în unele săli nici un ceas nu funcționează, în altele li se aude ticăitul, dar limbile se rătăcesc de oră și te plasează deodată în momente diferite ale zilei. În unele locuri ora este aceeași, dar ceasurile înseși sînt din epoci diferite, astfel că ești aruncat, în aceeași clipă, în vieți diferite. În fine, mai există și ora pe care o întilnești cel mai des, 10 și 10. Am aflat explicația: există o vorbă că, la 10.10, „die Uhr lacht”, ceasul rîde. Într-adevăr, dacă-ți imaginezi ceasul ca o față și limbile ca o gură, la 10 și 10 gura rîde. Pe mine imaginea ceasurilor forțate să rîdă, în loc să fie lăstate să parcurgă firesc gama sentimentelor temporale, m-a întristat. Aveau ceva fals, de reclamă de pastă de dinți, și unora nu li se potrivea deloc. Demnitatea lor de ceasuri vechi, impunătoare și înțelepte - doar se ocupă cu timpul - era știrbită de acest optimism forțat, ca să nu spun nelalocul lui în raport cu subiectul. Minciuna nedorită li se citea pe fața brăzdată de vreme.

Am văzut un ceas solar de buzunar, cît o alună, foarte practic pentru vreme frumoasă, și un ceas-nasture, pentru oamenii sobri, care intră în timp încheiați la haină. O sală neobișnuită a

Ceasuri vieneze

fost cea în care pe pereți atîrnau tablouri, picturi, cu turnuri de biserică și personaje de epocă, doar că toate turnurile pictate aveau ceas adevărat, care putea fi pus în stare de funcționare. În alte săli ceasurile își arătau roțile zimțate și mecanismele intime, unele minuscule, aur și rouă de diamant, altele mari cît roata morii, din fier și rugină. În unele săli secundele șopteau visător, în altele glasul roților înlănțuite părea bătrîn și hîrîit. Erau ceasuri cu glob pămîntesc și ceasuri cu zei sau animale, ceasuri cu limbi drepte și cu limbi șerpunde sau ceasuri fără limbi, ca o gură fără dinți. Erau ceasuri puse la roata de bicicletă, și ceasuri în

rame baroce și ceasuri ascunse sub lentile, ca nucile în coajă. Erau ceasuri cu clopoței, care cîntă, dar muzeul făcea economie de clinchete și le dădea drumul doar în anumite zile. Am fotografiat, fără *blitz*, conformîndu-mă regulii casei, ceasul-liră donat de o vieneză cu nume românesc și am stat în ploaia de ceasuri de buzunar, dintr-una din săli, între rotundele ore-picături împotriva cărora nu te poți apăra cu nici o umbrelă. Am ajuns la ceasurile-brătară de azi și la ceasurile pentru masa de scris, și exact după o oră, am părăsit tulburată această casă a ceasurilor care te sperie rîzînd.

Tablouri impresioniste

EXPOZIȚIA e mică, dar e una dintre cele mai bine gîndite din cîte am văzut. O puteți vizita pînă în februarie. Adună tablouri ale impresionistilor americani, francezi și ruși, punînd în evidență specificul fiecărei școli. Cînd intri din întunericul de afară (căci la 5 după-amiaza e deja noapte), dintre clădirile mari și vechi și dintre oamenii îmbrăcați în haine închise (căci e noiembrie), lumina tablourilor te ia prin surprindere în așa fel încît îți vine să strîngi ochii, să te aperi de invazia de culoare. Numai nuanțe și mișcări delicate, numai pete de soare și petece de verdeață, umbrele deschise și blînde umbre, pâlării transpa-

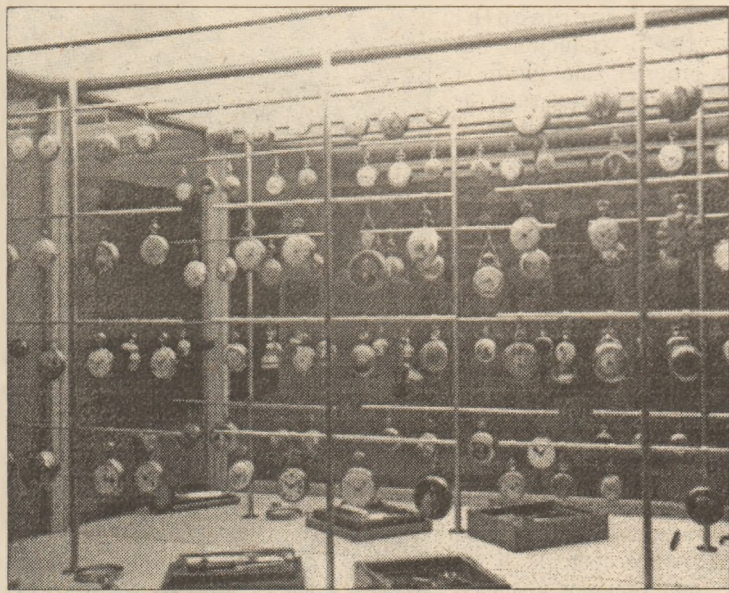
rente și alburii dantelate. Totul adie și murmură și surîde melancolic. Totul e spumă și nimic nu are greutate. Niciodată umbra nu se va transforma în întuneric și nici surîsul în hohot de rîs. Totul pare în așteptare și în calmul imaginii e ceva absolut. Prin toate veșmintele pare să treacă soarele și prin toți oamenii liniștea. Doar în tablourile impresionistilor ruși tonurile sînt mai închise, scenele mai crude, totuși umbrele sînt luminoase, iar rîul întrevăzut e fără putere. Cînd ieși din expoziție clădirile din jur par mai reci, frigul mai mușcător, hainele oamenilor mai grele și mai negre ca înainte. E limpede că după tulburile secol XX, cu catastrofele lui, lumea a

devenit mai grea, o purtăm pe umeri ca o povară. Timpul tablourilor impresioniste a trecut pentru totdeauna.

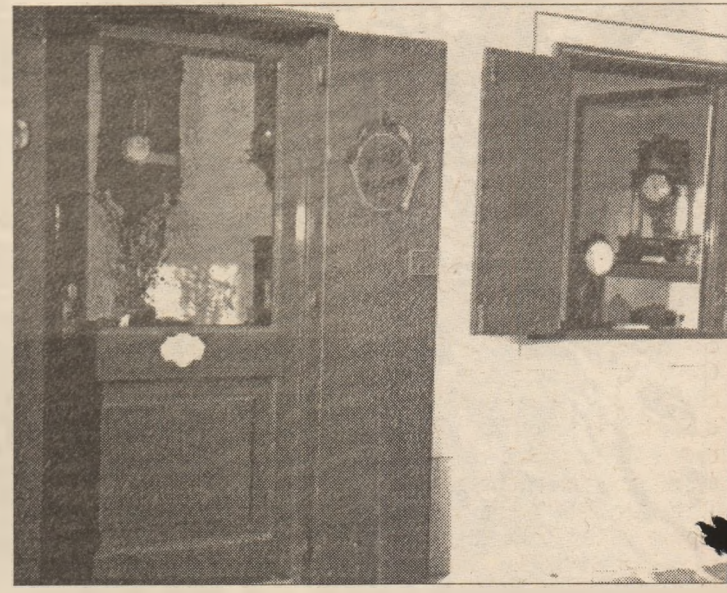
Ani petrecuți în unghiul mort

A TELEVIZOR, pe ORF2, o serie de interviuri cu secretara lui Hitler, Traudl Junge. A fost angajată în 1942, ca secretară particulară și a stat lîngă el pînă în 1945, adică pînă la moarte. (Cît despre ea, a murit la cîteva luni după interviu, anul acesta, în februarie.) E o femeie puternică, ușor marcată de timp, păr argintiu, tuns scurt, fruntea mare, liberă, ochi albaștri. Nu știe să mai rîdă. Nu e nici o clipă destinsă. Gura tragică, ochi care scormonesc în trecut. La primul interviu are mici semne de cochetărie (puțin ruj, o bluză pastelată), care nu-i vin rău. La al 2-lea e mai sobră și se privește pe sine la televizor cu severitate. Vorbește cu o sinceritate evidentă și încearcă să nu uite nimic cînd povestește. Cînd a angajat-o Hitler era o fată neștiutoare, în căutare de lucru, provenită dintr-o familie modestă. A dat o probă de dactilografă. Înaintea ei, o altă candidată și-a pierdut într-afîta sîngele rece, încît n-a fost în stare să scrie, după dictare, nici un cuvînt. A intrat ea. Hitler a întâmpinat-o cu blîndețe, i-a spus vorbe de încurajare. Dar cînd a început să scrie, fetei îi tremurau mîinile și nimerea mereu alte clape ale mașinii de scris. Din fericire sau (se corectează repede) *din nefericire*, Hitler a fost întrerupt de un telefon și ea a avut timp să-și revină. A trecut proba și de atunci i-a fost mereu aproape. Aproape, dar „im toten Winkel”, în unghiul mort. Adică, explică ea, se spune că într-o explozie există un loc, chiar în mijloc, unde e liniște deplină. Dacă cineva ar sta exact în locul acela n-ar avea cum să-și dea

Ploaie de ceasuri

Vis-à-vis de Muzeul Ceasurilor

meridiane

seama de explozie. Din tot ce se întâmpla în exterior, aproape nimic nu ajungea pînă la ea. Nu-și neagă fidelitatea față de șef și recunoaște chiar că a fost mîndră că nu l-a părăsit nici după ce soarta lor era pecetluită. Povesteste cu emoție reținută zilele din bunker, cînd nu mai exista nici o speranță pentru cei de acolo, dar ea era prinsă în inerția de zi cu zi. N-ar fi știut ce să facă *afară*, nu avea unde să se ducă, era speriată de o altă viață. A fost totuși mîndră cînd Hitler le-a spus secretarelor lui, care n-au vrut să plece de lîngă el, „Dacă aș fi avut și generali așa ca voi...” Povesteste cum Eva Braun se plimba cu Hitler în grădină și cum făceau planuri de sinucidere. Hitler voia să se împuște și căuta cea mai sigură metodă, dar Eva voia să fie o moartă frumoasă și prefera otrava. Între timp se gîndeau și la planuri de viitor, într-o alternanță care pe Traudl Junge o deruta. În fine, Hitler o cheamă să-i dicteze testamentul. De data asta o să afli, își spune ea, de data asta o să spună totul, o să explice. Spre dezamăgirea ei, Hitler îi dictează, în aceeași limbă de lemn a discursurilor, frazele de atîtea ori auzite: salvarea germanilor, eroismul, omul nou etc. etc. Dacă l-aș întîlni pe lumea cealaltă, spune ea, l-aș întreba un singur lucru: nu te-ai gîndit că și între strămoșii tăi s-ar putea să fie evrei și ce-ai fi făcut dacă ai fi descoperit că în sîngele tău se află sînge evreiesc! Conștiințele pot fi manipulate, spune Traudl Junge și dă un exemplu cu un paznic la Auschwitz, căruia îi era milă de deținuți, dar căruia i se băgase în cap tocmai asta i se cere, să-și învare cu eroism mila. Timpul a trecut greu pentru secretara lui Hitler, a simțit fiecare ceas și cu fiecare a simțit cum greșeau ale crește și din bulgăre devine avalanșă. E tinerețea o scuză? Am ajuns să cred acum, spune ea, că scuza cu tinerețea nu e valabilă. Trebuia să-mi dau seama!

Heldenplatz

cum în vremurile negre se puneau, la noi, la 5 dimineața, sacoșe cu sticle de lapte ca să țină locul la coadă al fiecăruia (și, în mod bizar, într-o țară în care nu se respectă nici o regulă, regula cozii de sacoșe a funcționat, la vremea ei, perfect), la Opera din Viena se leagă de balustradă batică și fulare. Acest soi de rezervare inventat, cred, de un estic, e sfîntă. Sala geme de lume și, de sus, unde ne aflăm, pînă jos, unde abia ajungem cu privirea, nu găsești nici un scaun, nici o lojă, nici un spațiu neocupat. Nu e deloc ușor să prindem un căpețel de balustradă liber, iar niște ușieri politicoși, dar fermi, în livrea roșie, îți interzic să stai pe interval. Chiar la *Stehplätze* există, din loc în loc, un monitor minuscul cu libretul, programat pentru mai multe limbi (ceea ce dă naștere la discuții nesfîrșite între studenții care formează cea mai mare parte a publicului „neășezat”). În fine, la numai două minute după ora de începere, cortina se ridică și scena e invadată de lungi rochii foșnitoare și fracuri impecabile. Ariile sînt cunoscute de toți, colegii mei de balustradă citesc și dau ușor din cap, după fraza muzicală. Mă las și eu dusă de bucuriile muzicii. Remarc, cu o anume mirare, pentru o scenă celebră în toată lumea, că tenorul sună cam gîuit. Dar poate mă înșel. Oricum, Violetta cîntă minunat și tușește minunat. Aplauze. După primul antract zăresc jos, în prăpastie, un omuleț în negru (toți, acolo jos, par pigmei), care stă în fața cortinei. N-am timp să mă mir, că omulețul spune, fără microfon, după cîte reușim să prindem aici sus, că tenorul este răcit, dar va continua totuși să cînte, cu scuzele de rigoare. Lucrul mi se pare puțin comic, nu de alta, dar

rolul cu frisoanele și tușitul îl deține doamna. Cortina se ridică a doua oară și iată-l pe tînărul adorator al Violettei, instalat pe un *récamier*. Începe în forță, ca pentru a contrazice neliniștea publicului, dar, după nici o frază, nu izbutește să atingă înălțimea unui sunet și balconul, mai motiv prin vîrstă, scapă un *oh* sonor. Pe loc, de parcă l-ar fi curentat, cîntărețul întinde brațele în lături și, neașteptat pentru mine, care oscilam între italiana de pe scenă și germana de pe monitor, spune *I'm so sorry!* cu o voce pe cît de dezolată pe atît de plăcută. Balconul, replică prompt „*Aah!* și *Ooh, der arme!*”, adică bietul de el! Și: n-o să mai poată cînta niciodată după ce a pățit așa ceva... Cortina cade ca din pușcă peste ineditul deznodămint al celebrei opere.

Ioana Părvulescu

Stefansplatz

Correspondență din Köln

Biblioteca din Babel și biblioteca din Boeda

SCRITORUL Jorge Luis Borges, cunoscut de cîțiva cititori și foarte familiar criticilor literari, a fost multă vreme funcționar într-o bibliotecă de cartier din Buenos Aires. Nici unul din colegii săi nu îi cunoștea activitatea literară, nu se interesau, de altfel, de literatură și chiar atunci cînd o enciclopedie l-a menționat pe Borges, unul din colegii săi s-a amuzat de coincidența dintre numele faimos și cel al funcționarului de la Biblioteca din Boeda (modest cartier din capitala Argentinei), pe care îl vedeau zilnic. Se pare că această întîmplare a inspirat eseu de o pagină *Borges și eu*, în care apar două personaje diferite, din care unul, fără să putem preciza care, este autorul, cel care lucrează la o carte, desprinzîndu-se de sine, ascunzîndu-și identitatea. Totodată a inspirat pe tînărul regizor Ruben Szumacher să dramatizeze una din cele mai cunoscute povestiri ale lui Borges, *Biblioteca din Babel* și să o pună în scenă în chiar biblioteca municipală, în care faimosul autor a trăit într-un relativ anonim. În piesa, care durează o oră, se disting două voci: un bărbat și o femeie exprimînd tendințele contradictorii ale povestitorului. Este vorba de un bibliotecar cu fantasmagorii metafizice și o bibliotecară cu voce nervoasă, marcată de eforturile (inutile, de altfel) de a nu înnebuni. În acest decor se dezvoltă numărul enorm de combinații posibile ale alfabetului, cuprinzînd tot ce se poate scrie și, evident, tot ce s-a scris de la începutul lumii. Au fost adăugate elemente anecdotice, fursecuri specifice și un instrument asemănător unei narghilele, prin care se soarbe ceaiul *mate* verziu, ceremonie tipică argentiniană. Totodată, punerea în scenă folosește o înstrăinare tehnică a vocilor, dirijată de compozitorul Edgardo Rudnitzky, care produce ecouri supranaturale, sugerînd existența infinită a bibliotecii. *Biblioteca din Babel* exprimă totodată melancolia o-

mului de litere față de un univers la care cărțile nu au acces. Punerea în scenă localizează această dramă, proiectînd-o în ambianța argentiniană: dar nu este vorba numai de biblioteca neesențială din Boeda, ci și de problema dictaturilor recente și a victimelor lor dispărute din lume (los desaparecidos). Piesa lui Szumacher / Rudnitzky este, în mod foarte discret, o prezentare a efortului de a cuprinde trecutul în cărți, a melancoliei cauzate de indiferența față de aceste instrumente de cunoaștere, uneori contradictorii.

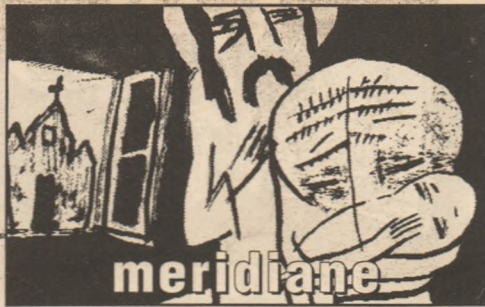
Nu știm cît de mult a realizat publicul ales care a privit, împreună cu noi, acest spectacol în Biblioteca Municipală din Köln, în cadrul Festivalului „Theater der Welt”. În primul rînd se cuvine să elogiem curajul de a transpune o producție legată de un anumit spațiu, în altă emisferă a lumii. S-a căutat multă vreme o încăpere potrivită cu această povestire fantastică, găsindu-se, din fericire, cea mai veche și fermecătoare bibliotecă din Köln, distrusă aproape în întregime în al doilea război mondial. Lumina apărea filtrată, și o scară de lemn în spirală, împodobită cu sculptură clasicizantă, îi conferea aura unei biserici, desigur foarte potrivită „Bibliotecii din Babel”. Publicul s-a adunat în fața intrării și a fost introdus în clădire chiar de cele două personaje ale piesei, după care a început ficțiunea. A nu se uita că este vorba de una din bibliotecile avariate în război și refăcute în stilul ieftin al anilor cincizeci.

Eu însumi, amator de literatură argentiniană, am apreciat spectacolul de la Biblioteca din Köln, după care am petrecut o seară agreabilă la Cafe del Sur, unde se aflau universitari germani, o colegă din Buenos Aires, precum și locuitori argentinieni din acest oraș, care au deplîns în succesul echipei lor la Campionatul mondial de fotbal. Teatrul, cel puțin, fie și cu pretenții mondiale, nu poate provoca dezamăgiri atît de zguduitoare!

Matei Chihai

O seară la Operă

EXISTĂ o tradiție la Opera din Viena: pentru cei care nu-și pot permite un bilet normal, cu numai 2 euro poți cumpăra, ca la trenurile aglomerate, un *Stehplatz*, adică un loc în picioare. Desigur, garderoba obligatorie și obligatoriu plătită, dublează suma, dar prețul rămîne totuși ridicol de mic. După ce am fost cu Grete Tartler, de ziua ei, la Sacher, hotel-cafenea-restaurant dintre cele mai celebre în Viena, o Capșă împărătească, ne-am așezat la un rînd nesfîrșit, la *Traviata*. Am intrat totuși destul de repede și am urcat la locurile noastre de la balcon. Surpriza a fost că toate locurile „în picioare” erau și ele „rezervate”. Așa

- Bună ziua. Ce mai face "scribul" Mario Vargas Llosa? (În sp. veche "escribidor" - denumire predilectă pe care Mario Vargas Llosa o preferă neologismului "scriitor".)

- Mulțumesc, foarte bine. Sunt încântat să stau de vorbă cu dv. și cu prietenii mei români.

- Măine (n.t. - interviul a fost înregistrat pe data de 26 nov. a.c., în prezența deschiderii Târgului Gaudeamus) va avea loc un eveniment cu totul deosebit și foarte drag cititorilor români: se va lansa noul roman al lui Mario Vargas Llosa, La Fiesta del Chivo/ Sărbătoarea Țapulului, în versiunea românească apărută la Editura ALLFA.

- Mă bucur foarte mult. Ce păcat că nu pot fi acolo, de față, pentru a sărbători împreună publicarea romanului...!

- În primul rând, vreau să vă transmit multe salutări din partea directorilor Editurii ALLFA...

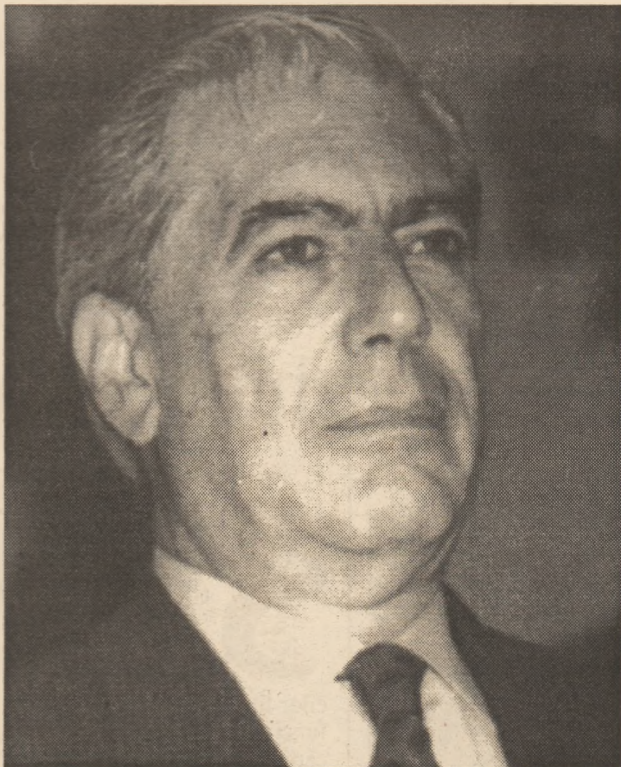
- Mulțumesc. Salutați-i și din partea mea...

- ...ca și din partea traducătoarelor Mariana Sipoș și Luminița Voinea-Răuț, care sunt și prietenele mele.

- Le îmbrățișez și eu, căci sunt și prietenele mele, ca și editorii mei.

- O voi face cu multă plăcere. Lansarea cărții dv. va avea loc mâine, chiar în ziua deschiderii târgului, în prezența unor oficialități, scriitori, cititori, ziaristi, diplomați... Am dori să știm care este opinia dv. în legătură cu apariția acestui roman în limba română. Cum ați primit vestea, ce sentimente vă încearcă, ce amintiri aveți din vizita făcută în România...?

- Mă bucură foarte mult că acest nou roman al meu a apărut la București și îmi pare rău că nu pot fi prezent la lansare pentru a sărbători evenimentul împreună cu dv. Pentru orice autor este o bucurie să vadă că îi sunt traduse cărțile în alte limbi câștigându-se astfel noi cititori. Eu păstrez amintiri foarte dragi despre călătoria făcută în România, unde am ajuns câțiva ani

Interviurile "României literare"

Cu Mario Vargas Llosa în direct

după reinstaurarea democrației, într-un moment în care, e adevărat, țara trebuia să facă față multor dificultăți, dar avea și o mare speranță decurgând din restabilirea democrației și din deschiderea unui nou timp istoric, al libertății și legalității. Iar acest lucru a declanșat o mișcare culturală foarte largă și foarte activă. Am descoperit cu multă bucurie un mare interes pentru autorii și operele de limbă spaniolă, multe fiind traduse și în românește.

- Vă mai întâlniți în întâlnirea cu scriitorii de la sediul Uniunii Scriitorilor din România?

- Da, mă amintesc foarte bine. A fost pentru mine o plăcută surpriză să descopăr că foarte mulți colegi români cunoșteau limba spaniolă și erau bine informați în legătură cu ceea ce se scrie și se publică în Spania și America Latină.

- Această scurtă convorbire se va difuza cu ocazia lansării romanului dv. Sărbătoarea Țapulului. Dacă sunteți de acord, v-aș trimite în scris, prin fax sau e-mail, câteva întrebări pentru a publica răspunsurile dvs. în presa românească. Ați fi de acord?

- Desigur, nu văd nici un inconvenient, dar întrebările mi le puteți pune chiar acum, și astfel, câștigăm timp.

- Vă mulțumesc. Am câteva însemnări. În Orgia perpetuă ați scris că nu toate experiențele îl stimulează pe un scriitor, ci numai acelea din care se hrănește și care îi întrețin vocația. Citați atunci cuvintele lui Flaubert, cu referire la mizeria umană. Spuneți că "atunci când ai în față un model clar, scrii întotdeauna bine". Și adăugați: "unde poate fi mai evident adevărul, dacă nu în aceste frumoase descrieri ale mizeriei umane?!". Această aserțiune este valabilă și pentru autorul Sărbătorii Țapulului?

- În general, cred că da. Noi, scriitorii, nu scriem în mod grațios sau accidental. Cred că subiectele despre care scriem se nasc din niște experiențe care ne marchează profund. De multe ori aceste subiecte decurg din experiențe care încolțesc și se transfigurează în imagini ce ne însoțesc în permanență. Cel puțin aceasta este experiența trăită de mine. Cred că toate cărțile pe care le-am scris - romane sau povestiri - s-au născut din niște trăiri personale care au atins centrul nevralgic al personalității mele. De aceea, mie îmi place să cred - de altfel, așa spun și alți scriitori - că am avut întotdeauna sentimentul că nu eu am ales subiectele cărților mele, ci că ele m-au ales pe mine, începând cu acele experiențe pe care le-am trăit și care mă predispun și îmi induc o stare de fantezie, de imaginație, de creație. Cred, însă, că punctul de plecare este legat de unele experiențe, în general experiențe traumatice, mai mult decât cele exaltante sau pozitive.

- ...uneori chiar tragice. Aici, în România, cititorii urmăresc prin intermediul presei sau chiar direct unele din comentariile și articolele pe care le publicați în presa din Occident. În Adevărul minciunilor, ați afirmat că ficțiunea îmbogățește existența oamenilor și chiar pare a fi o modalitate de a-i salva în fața condiției lor tragice. În Sărbătoarea Țapulului se pare că v-ați propus o descriere a ceea ce s-a întâmplat în realitate. Unde este ficțiunea în Sărbătoarea Țapulului și unde adevărul...?

- Nu, nu e așa! Sărbătoarea Țapulului este un roman care se bazează pe fapte istorice, dar nu este o carte de istorie, ci de ficțiune. În romanul meu, lucrurile inventate sau create de imagina-

ție sunt mult mai importante decât memoria istorică. Eu am luat ca punct de plecare acea teribilă dictatură ce s-a abătut asupra Republicii Dominicane, dar în cadrul schemei generale există multe personaje fictive, există multe episoade inventate și există, de asemenea, fapte istorice care au fost transfigurate cu libertatea pe care o are orice scriitor de a trata faptele din romanul său, adăugând unele noi sau desconsiderându-le pe altele. Cred că fidelitatea față de istorie în Sărbătoarea Țapulului se păstrează în esența sa, dar în firul povestirii, în personaje, în amănunte, în tot ceea ce constituie natura însăși a unui roman, imaginația creatoare prevalează de departe în fața istoriei, ca de altfel în toate romanele mele.

- Logic. Sunteți un scriitor de romane, nu un istoric. Spre deosebire de alte personaje dictatoriale care apar în operele unor scriitori nu mai puțin renumiți ca Roa Bastos, Asturias, García Márquez sau Carpentier, în Sărbătoarea Țapulului ați transformat o ființă umană într-un tiran. Credeți cu adevărat că tiranii au suflet de om?

- Vedeți, tiranii nu sunt niște accidente ale naturii, nu sunt nici monștri. Sunt oameni pe care puterea, Puterea absolută, cu timpul, îi dezumanizează și face din ei niște monștri. Acesta este întregul proces pe care romanul meu încearcă să-l descrie în cazul lui Trujillo: felul în care un bărbat care era autoritar și nutrea ambiții de putere, după ce ajunge să pătrundă în sfera guvernului, puțin câte puțin acumulează o asemenea putere, - e adevărat, cu complicitatea multor colaboratori și, de asemenea, ca urmare a abdicării unei mari părți a populației, care, în loc să-i opună rezistență, consimte

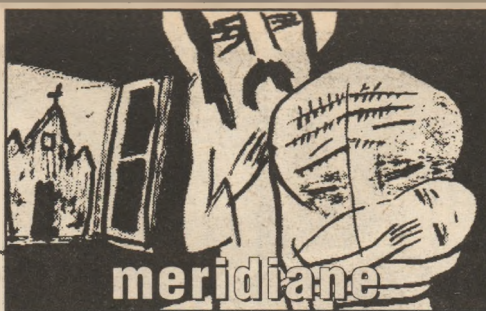
și abdică de la dreptul său de a se opune - încât el devine un monstru. Acesta este procesul prin care trec toți dictatorii, fără excepție. Cred că Ceaușescu a devenit un monstru, precum Stalin sau Mao, Hitler sau Fidel Castro, ca urmare a unui proces în care au existat mulți complici și în care o societate întreagă, la un anumit moment, a încetat să mai opună rezistență. Nouă, de multe ori ne vine greu să acceptăm partea noastră de complicitate la nașterea unor dictaturi sau a unor tiranii groaznice. Cred, însă, că trebuie să recunoaștem cu onestitate și modestie că tuturor tiraniilor, la un moment dat, li s-a putut opune rezistență. Și dacă nu s-a întâmplat acest lucru este pentru că a existat o abdicare, uneori din partea unor mari sectoare ale populației...

- Ați afirmat într-o anumită împrejurare că popoarele trebuie să împartă răspunderea cu regimurile despotice...

- Chiar așa este! Cred că este foarte important acest lucru pentru "a ne vaccina" împotriva unor noi tiranii. În principiu, întotdeauna rezistența este posibilă, desigur, cu excepția unor situații excepționale, în cazul unei invazii din partea unor mari puteri. Sunt foarte rare aceste câteva cazuri în care este greu să opună rezistență. Dar, în majoritatea cazurilor, dictaturile, la un moment dat, sunt suficiente de slabe pentru a li se putea opune rezistență. Se întâmplă însă să existe sectoare, uneori foarte importante în societate, care se amăgesc și care ajung să creadă că au o supremă stupidenie cum că un om puternic, un regim dur, un guvern de mână-forțe ar fi mai capabil să rezolve problemele, decât un regim democratic, unde, desigur, se face multă demagogie politică și unde cu mult efort se ajunge la un consensus. Aceasta este o eroare care a făcut ca multe țări să dea mâna liberă tiranilor, o slăbiciune pe care ulterior au plătit-o scump și au regretat-o îndelung.

- Credeți că tiranii trebuie judecați, aduși în fața instanțelor, sau iertați, prin prisma unui punct de vedere religios?

- Nu, nu e vorba de un punct de vedere religios. Eu cred că mai curând moral și civic. Cred că dictatura este răul absolut al unei societăți, că daunele pe care le produce unei societăți un regim autoritar, brutal, sunt enorme. Cred că sechelele rămân să marcheze uneori multe generații și că, prin urmare, dictatorii și complicii lor trebuie să fie pedepsiți foarte sever, desigur în cadrul unor procese, în care să li se ofere posibilitatea de a se apăra și de a-și exprima punctul lor de vedere. Cred, însă, că omenirea ar fi mult mai bine apărată în viitor de aseme-

La Uniunea Scriitorilor

nea noi tirani și de noi despoți, dacă tiranii ar fi sancționați și pedepsiți în mod exemplar.

- *Experiența trăită în România, în mod indirect, la întâlnirile pe care le-ați avut cu scriitorii sau cu oameni politici români, v-a îmbogățit în vreun fel ideea pe care o aveți despre figura dictatorului, v-a inspirat în vreun fel dictatura lui Ceaușescu?*

- Fără nici o îndoială. În sensul acesta, România, din nefericire, a trăit, ca și multe țări din America Latină, experiența guvernelor autoritare, a regimurilor totalitare, a cunoscut minciuna, cenzura, manipularea opiniei publice, procesele politice, arbitrariul, disparițiile de persoane, chipul caricatural al justiției, toate aceste lucruri au fost trăite în aceeași măsură și în România, ca și în Peru, Mexic, Cuba sau Ecuador. Astfel că, atunci când eu am scris acest roman despre Trujillo, cred că am scris un roman despre toți dictatorii care au fost, nu numai despre Trujillo, ci și despre Somoza, Perón sau Fujimori, Ceaușescu, Enver Hodja, Mao sau Stalin, pentru că toate dictaturile, de stânga sau de dreapta, au un numitor comun și, în esență, sunt identice. Într-o dictatură raționalul dispare, forța devine argumentul suprem pentru a tranșa toate dezbaterile, toate discuțiile, iar rezultatul acestui sistem de putere piramidal și autoritar este întotdeauna corupția, violența și, desigur, minciuna. Din punctul de vedere al culturii, o dictatură este întotdeauna letală. Acest lucru îl știu foarte bine intelectualii români, tot așa de bine ca și intelectualii din Peru sau Argentina.

- *Domnule Mario Vargas Llosa, este o mare satisfacție pentru un ziarist român să vă asculte minute în șir și să stea de vorbă cu dv. Am convingerea că acest nou roman al dv. în versiune românească va avea un mare impact în rândul intelectualilor, al scriitorilor și al cititorilor români, în general.*

- Va mulțumesc. Dați-mi voie să mă folosesc de această

tribună a dv. pentru a transmite cele mai cordiale salutări tuturor scriitorilor români, prietenilor și colegilor mei, și să mulțumesc, totodată, editorilor mei, traducătoarelor și posibililor mei cititori, care mă onorează ocupându-se de publicarea și difuzarea cărților mele pe aceste meleaguri atât de îndepărtate, dar atât de dragi ale României.

- *Cărțile dv., așa cum declarați cu prilejul vizitei făcute la București, circulă liber în toată lumea...!*

- Va mulțumesc.

- *În sfârșit, aș dori să vă mai informez că un distins critic literar român, Nicolae Manolescu, a publicat un editorial în revista "România literară" care are ca subiect chiar ultimul dv. roman, Sărbătoarea Țapului, apărut acum în România. Vi-l vom trimite prin poștă.*

- Minunat. Sunt încântat de ceea ce îmi spuneți. Va mulțumesc foarte mult.

- *Toate cele bune! Vă așteptăm în România.*

- Va mulțumesc. La revedere.

Traducere
Alin Genescu

Mario Vargas Llosa - desen de Loredano, reprodus din "El País" - Madrid

Copii din fosta R.D.G.

● Se numesc Jakob Hein, André Kubiczek, Jochen Schmidt, Falco Hennig, au sub 30 de ani, sint scriitori și s-au născut cu toții în R.D.G. Pentru săptăminalul "Die Zeit", "ei constituie partea cea mai interesantă a tinerei literaturi germane". În cărțile lor apărute în ultimii ani, acești tineri își povestesc copilăria sub comuniști, încercând să-și înțeleagă părinții, pentru a se integra în noua Germania reunificată. Acestor tineri scriitori germani proveniți din Est, li s-a adăugat de curind Jana Hansel, autoarea romanului *Zonenkinder* ("Copiii din zonă"), apărut la Ed. Rowohlt (ceea ce odinioară se numea R.D.G., a devenit după căderea Zidului "Cele cinci noi landuri", apoi Estul Germaniei, iar azi i se spune "zona"). Tinăra scriitoare, care avea 13 ani în 1989, povestește amintirile comune ale unui grup de prieteni care au copilarit în "zona" și care se simt diferiți, adică inferiori, la început, colegilor de generație din fosta R.F.G., apoi se adaptează aparent, refuzând deosebirile și fiind chiar mindri că aparțin primei generații a Germaniei reunificate, o generație de referință: "Singurul continuum al vieții noastre a trebuit să ni-l cream noi înșine. Doar experiențele ultimilor ani și toți prietenii cu care le-am împărtășit constituie familia noastră" - scrie Jana Hensel, al cărei roman de debut e favorabil recenzat în "Frankfurter Allgemeine Zeitung".

Aventura lingvistică

● François Cheng, scriitor francez de origine chineză ale cărui romane se bucură de mult succes și i-au adus premii de prestigiu, este primul asiatic

primit în Academia Franceză. Noul sau volum, intitulat *Dialogul, o pasiune pentru limba franceză*, are ca temă aventura sa lingvistică și dragostea pentru cuvinte, care i-au marcat viața și i-au adus mari satisfacții.

Premiul "Albert Bonnier" pentru Gabriela Melinescu

● Pe 14 noiembrie 2002, i s-a acordat Gabrielei Melinescu distincția "Albert Bonniers 100-årsminne" (O sută de ani în memoria lui Albert Bonnier) pentru opera omnia (cele 14 cărți publicate în Suedia).

Distincția se acordă anual pentru beletristică, jurnalism, traduceri, artă și cărți de popularizare a științei, fiecare premiat primind suma de patruzeci de mii de coroane.

Printre scriitorii distinși cu premiul "Albert Bonnier" (beletristică) se numără: Kerstin Ekman, Stewe Claeson și Annika

Thor. Fondul Fundației "Albert Bonniers 100-årsminne" s-a înființat în 1930, în memoria creatorului celei mai mari edituri din nord; Albert Bonnier a pornit la vârsta de 22 de ani aventura editorială de la zero, lucrând în apartamentul său modest, transformat în redacție, corectând el însuși textele cărților și adăpostindu-i uneori acolo pe scriitorii fără locuință. Treptat, a reușit să creeze un imperiu al cărții și mitul unei edituri care publică numai volume de foarte bună calitate.

Martin Esslin

● În mensualul polonez "Dialog" nr. 10, consacrat dramaturgiei contemporane teatrale, de film, radio și televiziune, este publicat un articol-necrolog la dispariția lui Martin Esslin, "nașul" curentului numit *teatrul absurdului*. Celebrul critic și teatrolog, pe numele său adevărat Iulius Pereșlenii, s-a născut în 1918 la Budapesta și a studiat la Viena literatura și filosofia engleză, frecventând în același timp și cursurile de actorie și regie ale lui Max Reinhardt. Ca evreu, a fost nevoit să fugă din Ungaria și s-a stabilit în Anglia, unde a lucrat patru decenii la BBC. Sub direcția lui, teatrul radiofonic și de televiziune din Marea Britanie a devenit "o scenă națională" cu un repertoriu foarte variat și valoros. În 1961,

a publicat cartea *Teatrul absurdului* în care analiza creația unor mari dramaturgi de la mijlocul secolului XX - Eugen Ionescu, Beckett, Pinter, Adamov ș.a., definind caracteristicile noului curent teatral. A scris de asemenea un important studiu despre Brecht, contribuind la introducerea acestuia pe scenele engleze și americane, a prefațat ediția engleză a epocalului eseu al lui Jan Kott, *Shakespeare, contemporanul nostru*, a acordat o atenție specială teatrului din țările Europei Centrale și de Est, făcând cunoscuți în spațiul anglofon dramaturgi precum Mrozek, Rozewicz, Havel ș.a. Ultimii ani de viață și i-a petrecut între Anglia și S.U.A., unde ținea cursuri la Universitatea Stanford.

post-restant

de
Constanța Buzea

DE Grieg sau de Grig, rochie sau roche, a nopții umezeală sau a nopți umezeală? –

aceasta ar fi, multiplicata la nesfârșit, întrebarea la care rămâne să vă răspundeți singur ori de câte ori veți lăsa din mână condeiul și vă veți revedea produsul, altfel muzical și cu metrica fără cusur. E limpede că scrieți de placere, și nu e deloc puțin lucru să fie omul fericit scriind despre micile lui amărăciuni. Că nu veți depăși, în schimb, limitele condiției de autor jucăuș, cu nostalgii culturale statornic minore este, iarăși, dureros de limpede: "Aș vrea să dorm sub pod, să am avere/ Doar o umbrelă fără de mâner./ Cu capul rezemat de fierul umed/ S-ascult cum calcă rar Apollinaire.// Să nu-mi dea nimeni bună-dinmineața/ Să fiu proscrisul însemnat cu cretă/ Să îl citesc pe Mirabeau când luna/ lucește ca un far de bicicletă". (George Malureanu, Ploiești) ✉ Deciziile importante le luăm singuri, când vine vremea și când suntem convingeți că *trebuie*, asumându-ne consecințele, fie că renunțăm eroic, fie că insistăm, din slăbiciune, pe un drum care nu ne vrea. Ce vă pot spune este că, acum fiind la nivelul unui prim pas naiv și nevinovat, vi se iartă, dar nu pentru multă vreme, elanurile și temele copilăroase. Universul mic, sentimental, trebuie lărgit, cultivat, confruntat și ofilit, dacă este cazul, de probele dure ale maturizării. Sa sperăm împreună că va fi bine. (Aura Ștefan, Pasărea) ✉ Că n-ați vrut să luați urma fiarei bătrâne care v-a sfârtecat cândva mieluşei, ține aceasta, poate, de o noblețe sau de o neputință a inimii. Fără bătrână, timpul schimbă oricum mieluşelul liric defectuos într-un berbec taciturn și activ. Au trecut, iată, patru ani de la citirea manuscrisului, care acum s-a tipărit elegant și cu literă frumoasă în *Mănăstirea din cuvinte*. Mă bucur pentru autor și dau dreptate și celui care semnează delicat și înțelept *cuvântul înainte*, dl. Mihai Rădulescu.

Chiar dacă părerea mea fermă rămâne că debutul trebuie să se facă la vreme, adică la tinerețe, debutantului tânăr neluându-i-se astfel șansa de a intra cu folos maxim în competiția colegială din cadrul generației sale, și nici aflarea fragedă în atenția criticii prompte, care nu îl lasă niciodată indiferent. A debuta târziu este ca și cum ai vrea să pui în circulație nu o carte vie, vulnerabilă, ci un mic muzeu definitiv cu piese din toate vârstele și care nu îndură ușor nici să le amesteci cronologia, nici să le înfrunzi cu variante mai bune sentimentalismul dintâi. Numai dvs. știți, astăzi, cât din efortul migălos al lectorului de manuscris care v-am fost, a fost înțeles și acceptat, dacă ați operat cu inimă ușoară micile retușuri. Sugestiile au o soartă a lor, destul de ingrată, orgoliul auctorial se impune, și e bine că se întâmplă așa. Vă mulțumesc, deci, cu sfiala enormă a celei care s-a străduit fără să vă fi învins orgoliul. Cartea dvs. are în sine destulă lumină și destul aer proaspăt ca să reziste cu răbdare sortii, oricare ar fi aceasta de aici înainte. Cât privește poezia religioasă, insist în convingerea mea că datoria celui care se încumetă să încerce a o scrie este imensă, că nu te poți apropia de lumea lui Dumnezeu și de Dumnezeu însuși altfel decât cu o infinită smerenie și simplitate. Sunt răsplătită citind în scrisoarea dvs. lucruri care îmi confirmă intuiția: "Stilul e omul însuși. În poezia religioasă însă, - unde m-ați certat mai aspru, și bine ați făcut - am revenit cu umilință, renunțând la fronda în favoarea firescului bun simț impus de relația Creator-Creație. Știam, știu că greșesc, dar am trufia să cred că sunt într-o relație specială cu Dumnezeu, relație care, în nebăneasca mea disperare existențială, cred că îmi dă dreptul să-L interoghez cu insolentă, ce și cum despre sensurile proprii Sale Creației. Dar în scris, nu voi mai comite niciodată asemenea blasfemii." Să fie! (Roman Preutu, București) ■

N

U, NU E nici o eroare: cronica de azi e semnată Telefil. Deși păreri cuprinse în ea ar fi putut fi semnate mult mai potrivit de Telefob. Dar eu, Telefil, recunosc cu toată sinceritatea că, vreme de zile întregi, n-am văzut la tv. decît prostioare. O plictiseală generală, ce mai vorbă! Ați văzut programele de 1 Decembrie? Dacă le-ați văzut, o să-mi dați dreptate. Dar filmele de la sfârșitul lui noiembrie și începutul lui decembrie? Unul mai plicticos ca altul. Dar pe Teo, pe vesela Teo, ați văzut-o? Cum nu, degeaba vă prefaceați! Pe 1 Decembrie, Teo sălta "românește" de bucuria mării sărbători deopotrivă a țării și a Pro tv. Ați văzut-o, nu e așa? Ei, dar pe dnii Iliescu și Năstase împungându-se la talk-show-uri diferite ca să declare apoi că totul e normal între Cotroceni și Victoria? I-ați văzut, desigur. Și fiindcă o dezmințire nu vine niciodată singură, l-ați văzut pe dl. Iliescu la București și pe dl. Năstase la Cluj de Ziua Națională? Locul dlui Năstase sub Arcul de Triumf, oare cine-l luase? Dl.

cronica tv

Plictiseală

Constantinescu. Emaciat, mumificat, fără un suris. Și, alături, ca să nu-l epoleze pe dl. Iliescu, era dl. Văcăroiu. Pătruns de însemnătatea locului doi în Stat ca oasele bătrâne de umezeală. Mai volubilul ministru al culturii se conversa neoficial, pe la spatele dlui Iliescu, lingă care făcea figurație, cu nu se vedea bine

cine. Intorcându-i spatele dlui Șerban Mihăilescu, pricajit, intrat la apă, scăzut, imputinat, probabil ca urmare a afacerii Păvălache. Să nu spuneți că n-ați văzut toate astea. Nu vă cred.

De plictiseală festivă, am dat-o pe Știri. Dar, acolo, altă plictiseală. Tot festivă. De parcă altceva nu s-ar mai fi întâmplat. Ordine și medalii, la gramadă, tuturor demnitarilor. Ba cite o Stea a României, ba cite un Serviciu Credincios, ba în grad de Comandor, ba în grad de Cavalier. Din piepturile de aramă ale decoratiilor răsneau dangăte de mulțumire. Și, apoi, știrile noastre cele de toate zilele (nu doar de NATO). Iar reporterii locali s-au îmbrăcat în straie naționale. Între atâtea plictisitoare lucruri, nici *Vacanța Mare* nu se mai vede. Nici Dan Negru. Nimicuța, nimicuța.

Telefil

voci din public

Stimată redacție,

Sunt student la Politehnica, în urmă cu trei ani eram elev în provincie și participam la Școala de Vară de la Sighet. În același an, Fundația Academia Civică îmi publica un eseu despre comunism într-un volum, *Exerciții de memorie*, în care mai publicau încă o sută de elevi. Postfața volumului era scrisă de doamna Ana Blandiana și despre el a scris elogios domnul Adrian Marino, în "Cuvântul", nr. 9/2000. S-a scris și în alte reviste, între care "România Literară", și cartea a fost considerată un mic eveniment al celor din generația mea.

Nu mică mi-a fost mirarea să văd în "România Literară", nr. 44, într-o recenzie de la pagina 6, același titlu, "Exerciții de memorie", dar dat unei alte cărți, publicate de o altă editură, de fapt de revista "Lumea Magazin". Deși e vorba de interviuri cu două personalități (una dintre ele, Alexandru Paleologu, este și foarte cunoscută), am rămas cu convingerea că titlul ne-a fost plagiat de editură (revistă). Ce părere aveți? Nu există, oare, o proprietate a titlurilor, așa cum este, în tehnica și știința, una a invențiilor, declarate la O.S.I.M.?

Nicolae Drăgușin
București,
14 noiembrie 2002

P.S.: Între timp am aflat că "Dosarele Lumea Magazin" au antecedente editoriale, între care se numără, în anul 2001, Cartea de Dialoguri ale generalului de Se-

curitate Nicolae Pleșiță, *Ochii și urechile poporului* (cu o prefață de Dan Zamfirescu). Dar acela era, măcar, un titlu original!

*
*

Stimate domnule profesor,

Numele meu este Dana Diacovski, am 22 de ani și sunt studentă la Litere în Chișinău. În ciuda numelui, care a fost rusificat fără voia mea înainte ca eu să mă nasc, sunt româncă.

Vă scriu cu o oarecare jenă, dar cred că cineva, până la urmă, trebuie să vă spună ce se întâmplă aici, unde numele dumneavoastră este folosit în scopuri de care, sunt sigură, sunteți străin. Există la Chișinău o publicație on-line numită *Sens*, care propagă un antiromânism agresiv și primitiv și propune, în schimb, un proiect social pe cât de periculos pe atât de irealizabil: o Moldova idilică, populată de mancurți fericiți de starea lor primară, un loc în care tot ceea ce este românesc trebuie extirpat pentru că ei, mancurții, să poată trăi în bună pace. În această publicație a fost preluat un articol al dumneavoastră din *România literară* și mă îndoiesc de buna credință a celor care l-au preluat. Se poate ca dumneavoastră să vă fi dat acordul, dacă ați făcut-o sunt sigură că nu ați știut despre ce publicație este vorba, mi-e teamă însă că nici măcar nu v-a fost cerută permisiunea. Cred că redactorii de la *Sens* au urmărit doar să dea greutate și substanță publicației lor, folosind, iată, un articol al unui mare om de cultură

român.

Mi-am permis să vă trimit copia articolului dumneavoastră și câteva materiale din arhiva *Sens* care cred că vorbesc destul de convingător despre orientarea publicației. Puteți vedea întreaga arhivă la adresa www.sens.md.

Dacă vreunul dintre colaboratorii dumneavoastră de la *România literară* va dori să scrie despre această teorie, a moldovenismului primitiv, care a devenit politică de stat în ultima vreme, să citească și articolele din *Moldova Suverană*, ziarul guvernamental de la noi (se află pe Internet). Mai mult, mă ofer să îi pun la dispoziție o bogată documentație, pentru că moldovenismul nu este o teorie nouă.

Domnule profesor, alături de mine se află mai mulți studenți, colegi ai mei, vă rog în numele lor și al părinților mei să vă spuneți părerea. Iertați-mi îndrăzneala, dar cred că sunteți dator să o faceți, altfel numele dumneavoastră va fi asociat aici, la Chișinău, cu o publicație de aceeași calitate ca și *România Mare* de la București.

Cu deosebit respect,
Dana Diacovski

N.R. Mulțumesc pentru semnalară. Articolul a fost preluat fără acordul meu. Nici măcar n-am știut de existența revistei *Sens*. Evident, nici de orientarea ei n-am avut o idee. Regret că numele mi-a fost folosit într-un asemenea context. Părerile mele în privința "moldovenismelor", le cunoașteți. Voi reveni. (N.M.)

scrisori portugheze

de Mihai Zamfir

Coșeriu

SCRISOAREA cu acest titlu ar putea veni din oricare țară de pe glob, mai ales dacă ar fi vorba de o țară de limbă romanică: pentru lingvistica de astăzi, Eugen Coșeriu ajunsese de multă vreme o emblema și, în același timp, o culme. Odată cu el a murit probabil cel mai mare lingvist contemporan și, în orice caz, cel mai mare lingvist român din toate timpurile.

Acest simplu adevăr trebuie formulat cu toată claritatea pentru că, în România, numele lui Coșeriu a fost mai întâi ocultat, apoi pronunțat cu jumătate de gură. "Cel mai mare lingvist român din toate timpurile?" – specialiștii cu sechele naționale pe conștiință ar putea fi șocați de asemenea afirmație tranșantă. Rămâne atunci cu Hașdeu, Densusianu, Iordan, Rosetti? O privire calmă, lipsită de prejudecăți, constată imediat două evidente: în afară de Coșeriu, nici un alt lingvist român nu s-a ridicat de la lingvistică la o filozofie a limbajului; și nimeni n-a ajuns la extraordinara notorietate unică la care ce inconjoară acum numele său.

A rezuma în câteva fraze contribuția lui Eugen Coșeriu la dezvoltarea lingvisticii înseamnă să te situezi obligatoriu la o mare altitudine, pentru a sesiza reliefurile globale ale celor peste 300 de contribuții de o uluitoare varietate; înseamnă apoi a încerca

pariul redactării cu anticipație a articolului *Coșeriu* din enciclopediile anului 2100.

Într-o lingvistică dominată de gândirea lui Saussure, de structuralism și de școlile americane (adică în lingvistica ultimei jumătăți a secolului XX), răsturnarea de perspectivă produsă de savantul român a fost totală: este primul lingvist care, corectându-l pe Saussure, a dat importanța decisivă termenului *parole* și termenului *langue* din cunoscuta dichotomie. Consecințele teoretice s-au dovedit incalculabile: nu doar structuralismul sub forma lui clasică s-a vădit astfel lipsit de bază teoretică (exaltarea termenului *langue*, a entității abstracte, reprezintă lema structuralistă), dar și școala lui Chomsky s-a redus la ceea ce este ea în realitate, joc intelectual mai mult sau mai puțin grațios, fără legătură reală cu lumea limbilor concrete. La egală distanță de structuralism și de școala generativ-transformațională, Coșeriu a înălțat, în a doua jumătate a secolului XX, singurul construct teoretic verosimil în domeniul filozofiei limbajului. Faptul a fost posibil nu numai datorită geniului său personal (în ocurență, cuvântul *geniu* are o utilitate pur tehnică, reprezentând o judecată de constatare, nu una de valoare), ci și pentru că savantul român a ajuns la lingvistică venind din filozofie. În știința limbii din ultimele decenii este, dacă nu unicul caz, oricum cel mai semnificativ. La baza sistemului său lingvistic nu

au stat alte sisteme lingvistice, ci Aristotel, Kant și Hegel: o linie despărțitoare netă se trasează de la sine între el și ceilalți mari lingviști contemporani.

Convins că limbajul, marca noastră identitară, este, în același timp, instrument și realitate transcendentă, Coșeriu și-a construit un sistem filozofico-lingvistic în care limba reală și fenomenul insolit ocupă un loc predilect. A ajuns astfel în chip natural la limbajul literar, la cea mai spectaculoasă formă de "aberație" lingvistică. Încă din extrema tinerețe, de la notațiile despre poezia lui Ion Barbu, și pînă la vârsta de 70 de ani, cînd formulările sale despre poezia clasică greco-latină sau despre proza lui Kafka emit adevăruri esențiale, poetica și stilistica au ocupat un loc privilegiat în preocupările acestui mare semantician.

Filozof-lingvist, savantul a avut întotdeauna naivitatea (sau perversitatea) de a-i măsura și pe ceilalți cu propria sa măsură, de a-i considera pe marii lingviști ca pe niște autori ai unor sisteme care ar trebui să fie perfecte. Criticile lui Coșeriu la adresa lui Ferdinand de Saussure, a lui Roman Jakobson ori a structuralismului sînt cele mai profunde și mai argumentate formulate vreodată: nimeni n-a îndrăznit să arate, ca el, partea de impostură ori de improvizație aflată chiar în operele iscalite cu nume sacralizate.

În primele decenii de regim comunist, Coșeriu a fost pur și simplu interzis în România; cînd trecerea lui sub tăcere n-a mai fost posibilă, ușa recunoașterii s-a întredeschis ușor și abia întredeschisă a rămas pînă în 1989. Ca și în alte împrejurări, hazardul s-a amuzat și de această dată în felul său specific, adică feroce: și a făcut astfel ca cel mai mare lingvist român să se nască într-un biet sat din Basarabia, lângă Bălți, să se refugieze în timpul războiului în Italia, să fie după normele comuniste un "transfug" și să nu aibă parte în țara sa de o recunoaștere reală. Cu alte cuvinte, Muza Clio i-a oferit lui Eugen Coșeriu ceea ce le oferă și lui Eugen Ionescu, George Enescu ori Emil Cioran. În România, dispariția sa abia dacă a fost semnalată, dar pentru un savant asta nu înseamnă mare lucru: cite ziare vor fi scris despre trecerea la cele veșnice a lui Ferdinand Saussure? Doar cînd întreaga operă a lui Coșeriu va fi tradusă și editată în țara noastră într-o bună ediție, vor descoperi și conaționalii săi, cei mai mulți cu uimire, dimensiunile nebanuite ale unei personalități care a ilustrat secolul al XX-lea, devenind nume de referință pe toate meridianele. ■

la microscop

de Cristian Teodorescu

Corupția și adevărul

SE CALCĂ pe picioarele serviciile secrete în țara asta, avem poliție, avem și trei feluri de Parchete, iar Corupția zburdă. Premierul promite măsuri, președintele anunță că se va ocupa personal de independența PNA, Opoziția numai despre lupta împotriva Corupției vorbește, mass-media așteaptă cu sufletul la gură - și nimic!

Întrebați un tablagiu mai slobod la gură din Poliția economică ce se poate face pentru a astîmpăra corupția și vă va face în cinci minute un plan complet de acțiune. Defectul unui asemenea plan e că duce sus și nu știi la cine ajungi. Iar dacă ajungi la cine nu trebuie, moare ancheta. Simplu! Toți cei care au sau au avut oarece putere în țara asta știu cum stau lucrurile. Pe spinarea statului și a nefericitului de contribuabil mărunt s-a furat, se fură și se va mai fura. Asta se întîmplă peste tot în lume. La noi se fură în prostie ca și cum România ar fi în primejdie să dispară de pe harta lumii.

Fostul președinte Constantinescu declara, spre sfîrșitul mandatului său, că a rezolvat problema mării corupții și că ceea ce urmează ar fi luarea la puricat a corupției mai mici. Dar tot dl. Constantinescu a scăpat faimoasa replică prin care admitea că a pierdut partida cu foștii securiști și cu foștii activiști de partid. Un fel de a recunoaște că s-a înșelat și asupra rezolvării problemei mării corupții.

Vine PDSR-ul la putere după ce anunță că va lichida și cu corupția, fiindcă nu se mai poate. Dl. Iliescu ajuns la Cotroceni se ia cu altele, guvernul Năstase are alte priorități și ne trezim la sfîrșitul anului 2002 că iar discutăm despre corupție ca și cum ar fi mai știu eu ce boală misterioasă.

E invitat să conferențeze în România faimosul Antonio di Pietro, ca să învățăm și noi cum se luptă împotriva corupției și a mafiotismului. La o adică, avem un talent uimitor de a face pe papușii în fața invitaților noștri din străinătate, încît aceștia se simt ca misionarii în Lumea Nouă, cu secole în

urma. Altfel însă, nu care cumva să ne învețe Uniunea Europeană cum e cu independența Justiției și cu procesele lui Antonie Iorgovan, că imediat le demonstrăm noi tuturor europenilor că știm mai bine decît ei și cu ce se mănîncă Justiția și cum se rezolvă conflictele de interese între meseria de avocat și funcția de parlamentar.

În privința Corupției, ni se joacă acum o piesă ca *Puterea și Adevărul* a răposatului Titus Popovici sau ca *Niște țărani* a lui Dinu Sararu. Acesta din urmă a avut oarece legături și cu Banca Internațională a Religiiilor despre care s-a aflat, după ce a dat faliment că a fost una dintre băncile foștilor securiști, spălătoare de bani. Ca să vezi!

Regret să o spun, dar președintele Iliescu a început mult prea tîrziu lupta sa împotriva corupției. Poate că ar fi izbutit mai mult pe vremea cînd era președintele PDSR. La fel cum și liderii partidelor din opoziție s-ar fi putut lupta mai lesne cu Corupția pe vremea cînd erau la putere.

Cînd, cu foarte mulți ani în urmă, se juca la Național *Puterea și Adevărul* sau cînd *Niște țărani* ne anunța că partidul comunist a fost uscat și curat, cea mai mare parte dintre noi știam că nu așa au stat lucrurile. Partidul trebuia să iasă basma curată fiindcă avea puterea.

Mai nou partidele ies basma curată și dacă au și dacă n-au puterea. Pe principiul o mîna spală pe alta, Corupția nu-i atinge pe politicieni decît de ochii lumii, chiar dacă pe unii dintre ei îi acuză de corupție chiar foștii sau actualii lor colegi de partid.

E o naivitate să ne închipuim că dacă președintele Iliescu a declarat că va avea grijă să nu se lege nimeni de independența Parchetului Național Anticorupția, chiar așa vor sta lucrurile. Marele zid, cel de care s-au lovit și poliștii conștiincioși și procurorii Parchetului General a fost cel al blocadei politice. Dacă se va face o gaură în acest zid, s-ar putea să mai stăm de vorbă în privința luptei împotriva Corupției, altfel vom mai invita nu știu cîți Antonio di Pietro să ne învețe cum se poate lupta împotriva corupției. ■

POLIROM

NOUTĂȚI
decembrie 2002

Ioan Petru Cuiianu

Jocurile minții

Istoria ideilor, teoria culturii, epistemologie

Ian McEwan

Grădina de ciment

Russel Banks

Dulcea lume de după

Dai Sijie

Balzac și

Micuța Croitoreasă chineză

In pregătire:

David Lodge

Gînduri ascunse

Paul Auster

Tombuctu

Reduceri de 30%

Pentru oferta săptămîinii în site-ul www.pollrom.ro ▶ Agenda

Amnzi la CP 266 6600, Iași, Tel. & Fax: (0232)214100; (0232)214111; (0232)217440

București Bd I C Brătianu nr 6, et. 7, Tel. (021)3138978, Timișoara Tel. 0722/E45785

E-mail: sales@pollrom.ro

www.pollrom.ro

Renaște spiritul de cenzură

ÎN *STEUA* nr. 7 (număr apărut cu oarecare întârziere, ceea ce spune destule despre dificultățile publicațiilor culturale) este reprodusă o convorbire de la Radio Cluj dintre d-nii Ovidiu Pecican, Gh. Grigurcu și Laszlo Alexandru, cu multe puncte de vedere demne de atenție, dar și cu aprecieri discutabile. Dl Grigurcu e de părere (și are dreptate) să observe absența din critica foarte tinăra a percepției "teme majore", cum ar fi "raportul dintre revizuire și continuitate, între etic și estetic, între comunism și anticomunism, între politică și cultură". E adevărat și că devine general dezinteresul pentru istoria recentă (și literară), ca și cum ceea ce s-a petrecut ieri nu mai este treaba celor de azi. Cei trei participanți la emisiune își pun întrebarea dacă există reviste în care pot avea deplină încredere. Nici una nu se ridică la nivelul exigențelor: nici *22*, nici *Observator cultural*, nici *România literară* (nici chiar *Steaua* care, generos, le publică dialogul radiofonic). În "*România literară*" (ca să ne referim doar la ea) nu s-ar putea face "publicistica de atitudine", fiindcă "s-a spus într-o vreme ca ea este, prin Alex Ștefănescu, un fief țărănist, în timp ce prin Nicolae Manolescu toată lumea era înclinată s-o vadă ca pe o anexă a Partidului Liberal..." Ovidiu Pecican *dixit*. Ca să judeci corect o revistă, trebuie mai întâi s-o citești. Ceea ce dl Pecican nu pare să fi făcut. Cronicarul e curios să afle de la d-sa prin ce texte *R.L.* a fost vreodată, din 1990 încoace, anexă ori fief de partid. Unul singur, dle Pecican! Dl Laszlo Alexandru are o părere exact opusă: ca și *22*, *R.L.* ar fi o revistă-titirez, care se învârteste, cu alte cuvinte, trecind de la atitudini deschise, democratice la "închideri" de felul *D.R. Popescu, la o nouă lectură*. Dar nu cerea dl Grigurcu tocmai astfel de noi lecturi? I se pare dlui Laszlo Alexandru că noile lecturi din *R.L.* sint lipsite de spirit critic? Tipul acesta de interdicție – nu scriem despre cutare, fiindcă... – nu e sănătos. Scriem despre oricine. Totul este cum scriem. În ce-l privește pe dl Grigurcu, colaboratorul nostru permanent, d-sa se abține demn să aibă vreo opinie. Spre deosebire de colegii noștri de la *Steaua* și *Radio Cluj*, noi credem că nici un fel de cenzură nu e bună și că spiritul democratic al unei reviste trebuie dedus din întreaga ei orientare, nu din texte separate și, fatal, contradictorii. ● "Ce caută Adrian

revista revistelor

Năstase și Răzvan Theodorescu la masa Asociației Scriitorilor din București? Și dacă au dat ei banii de premii (nu era obligația lor?), înseamnă că trebuie să stea nepărat în capul mesei?", se întreabă dl Ion Iuga în *ROMÂNIA LIBERĂ* din 13 noiembrie. (Cităm din *OBSERVATOR CULTURAL* nr. 144, unde textul e preluat.) Ei, dacă oficialii nu dau bani pentru cultură, nu e bine. Dacă dau, iarăși nu e bine. Dacă tac în privința culturii, e rău. Dacă vorbesc despre cultură, tot rău este. Cu dl Zubașcu n-o nimerim nici-cum.

Corespondență din Cernăuți

DUPĂ VIZITA delegației din România, cu donații importante pentru școlile cu limba română de predare (calculatoare, cărți) presa de limbă ucraineană a publicat materiale cu conținut contradictoriu. Presa oficială a Administrației regionale și a Consiliului regional în articolul *Caravana culturală - oaspetele României* a reflectat în mod realist evenimentul: întâlnirile oficiale și conținutul discuțiilor, donațiile (ziarul *Libertatea cuvântului* – care apare săptămânal în două limbi: română și ucraineană (din 25 oct. 2002). Ziarul independent *Ceas (Timpul)* (din 25 oct. 2002) publică pe prima pagină fotografia care îi prezintă pe ucrainenii care au pichetat Consulatul României la Cernăuți, a doua zi după plecarea delegației din Cernăuți. Pe pancarte este scris: "Jos miinile murdare de pe Ucraina" și "Cetățenia dublă - încălcarea prevederilor Constituției". Tot aici – materialul: "Sub opinca românească: din nou tind să-i cucerească pe bucovineni și Bucovina". Este un material alarmant, prin care populația este avertizată că Guvernul României tinde să refacă hotarele României Mari. Metodele: acordarea cetățeniei românești pentru toți acei ce au avut-o până în 1940 și donațiile acordate școlilor; revenirea la situația de la 1918, când "sub ocupația româ-

nească" toți trebuiau să vorbească românește; administrația va deveni românească; populația este prevenită de faptul că atunci când România va intra în NATO și își va aduce aminte că pe acest teritoriu (adică "pe teritoriul Ucrainei") locuiesc și cetățeni români, NATO – apărându-și partenerii vor interveni cu bombe. Articolul se încheie cu o întrebare retorică "Spre asta ne împinge România?" Tot aici este publicată *Arderea partidelor politice și a organizațiilor nonguvernamentale din regiunea Cernăuți cu ocazia intervenției în problemele interne ale Ucrainei din partea structurilor guvernamentale din România*.

În informația următoare se exprimă speranța că numirea fostului guvernator de la Cernăuți, Ivan Guatișin la Ministerul de Externe din Kiev, în calitate "de conducător de Departament" va influența relațiile dintre Ucraina și România. "Pentru că la Kiev (se accentuează aici) nu sunt conștientizate pericolele pe care le creează România pe teritoriul nostru", iar pan Guatișin va ști să informeze Guvernul Ucrainei despre politica agresivă a României. În articolul *Să-l iubești pe aproapele tău* este criticat almanahul *Apă vie*, editat de Fundația "Augusta" (Timișoara) pentru publicarea unor materiale despre situația românilor din Ucraina, despre situația funcționării limbii române în Ucraina și fostele teritorii românești din Ucraina: nordul Bucovinei, Herța și Insula Șerpilor.

Discreția judecătoarelor

DEEA premierului Năstase de a sărbători în Ungaria Ziua Națională a României, privită nefavorabil de pesediștii specializați în denunțarea "pericolului maghiar" a fost salutată de editorialista ziarului *ADEVĂRUL*. "Fapt fără precedent. Primul ministru al României petrece Ziua Națională, 1 Decembrie, la Budapesta. Nici în cele mai sumbre scenarii naționaliste nu și-ar fi

găsit loc o asemenea scenă "de trădare". Și totuși, Adrian Năstase s-a aflat de ziua festivă în Ungaria, fără ca scoarța pământului să se fi despicat în două. Gestul său a fost îndelung comentat și criticat atât de opoziție, cât și de persoane din propriul său partid cantonate în ideea că ziua națională o simți doar atunci când piciorul ți se infundă în țărina națională." După părerea Corinei Drăgotescu, autoarea editorialului citat, această vizită ia apa de la moara naționaliștilor extremiști. Să dea Dumnezeu, dar nu ne vine a crede. Până când România nu va deveni membru NATO toți cei care au de câștigat voturi din agitația temei primejdiei ungurești vor face asta, fiindcă – nu-i așa? – dacă nu curge, pică. ● Tocmai când președintele Iliescu îl decora pe Nicolae Văcăroiu cu *Steaua României*, la Cotroceni au început să tremure perdelele și au început să zângăne cristalele candelabrelor a remarcat reporterul ziarului *Adevărul*, prezentă la ceremonie: "Era 10,15 și intrarea lui Nicolae Văcăroiu în rîndurile cavalerilor neamului fusese salutată printr-un cutremur de patru grade. În afară de o ușoară rumoare, festivitatea a continuat netulburată." Fenomenul a fost remarcat și de ziaristii de la *ROMÂNIA LIBERĂ* care titrează: "Când Văcăroiu a fost decorat, pînă și pământul s-a cutremurat". În *Adevărul* titlul era: "Și pământul s-a cutremurat când Văcăroiu a fost decorat". ● *ZIUA* e de părere că în UDMR e stare de război și că Uniunea e la un pas de sciziune. De fapt conflictul dintre Blocul Reformist și actuala conducere a UDMR n-a început la Congresul Alternativei, care a avut loc recent la Cluj, ci are o vechime de aproape un an. Interesant e că aripa dură a UDMR nu mai cere ieșirea de la guvernare, ci dorește renegocierea protocolului cu PSD. Președintele UDMR e de părere că gruparea reformistă trece printr-o criză profundă, ceea ce ar explica declarațiile "șocante" ale unora dintr-reprezentanții săi. ● "*Scandalul drogurilor*" a pus capăt relației dintre Zenga și Raluca Sandu

titrează *Adevărul*. Pentru neinițiați, scandalul drogurilor s-a produs în timpul unei razii antidrog a Poliției din Capitală la Club Office. Cu acest prilej au fost pescuiți acolo antrenorul echipei de fotbal "Național", italianul Walter Zenga, și prietena sa, Raluca Sandu, fiica președintelui Federației Române de Fotbal. Zenga a afirmat ulterior că prietena sa a fost cea care a insistat să și petreacă seara în localul menționat. Nu că vrem să luăm apărarea compatriotei noastre, dar, ca barbat, antrenorul Zenga s-a purtat lamentabil. ● Se pare însă că și prea multă discreție strică. Două judecătore din Iași au fost luate la bani mărunți fiindcă n-au anunțat poliția cu ce se îndelețineau soții lor în Franța. Aceștia au fost arestați în urmă cu un an, la Grenoble, sub acuzația de implicare în activitatea unor rețele de cerșetori și de hoți conduse de un român, un anume Corduneanu. Judecătorele nu numai că au tăcut milc, dar se pare că au primit din partea soților lor diverse sume de bani pe vremea când aceștia erau în libertate, operând în orașul olimpic. Poate că cele două n-or fi știut cu ce se îndelețineau soții lor prin Franța dar după ce au aflat că au fost arestați, ar fi trebuit să-și anunțe superiorii. Ambele au preferat aflăm din *EVENIMENTUL ZILEI*, să depună, pe tăcute, acțiunea de divorț. Or, cele două ar fi trebuit să știe, ca judecătore ce simt că le pîndea acuzația de complicitate.

Cronica

Pentru cititorii din străinătate

Puteți face abonamente direct la redacție, la tarifele de 104 \$ S.U.A. pe an pentru țările europene și 130 \$ S.U.A. pe an pentru țările extra-europene. Plata se poate face prin C.E.C. la dispoziția Fundației "România literară" pe adresă Fundația "România literară" București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod poștal 71341, România sau prin dispoziția de plată a sumei în contul nr. 251100975019501 deschis la Banca Română pentru Dezvoltare (B.R.D.), Filiala Păra, București, caz în care vă rugăm să ne trimiteți pe adresă redacției, în plic, o copie după dispoziția de plată și adresă dvs. completă. În suma sînt incluse toate cheltuielile poștale și de expediere. Se pot încheia și abonamente pe un trimestru sau un semestru, pentru o sumă proporțională.

România literară

Calea Victoriei 133, București, sector 1. Telefoane: 212.79.86. Tel./Fax: 212.79.81. Luni, marți, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9,30-13. Abonamente în 2002: 3 luni - 130.000 lei; 6 luni - 260.000 lei; 1 an - 520.000 lei. ISSN 1220-6318

Imprimat la Tipografia Ana

32 pag. - 10.000 lei
La redacție: 8.000 lei